

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra veřejné a sociální politiky

Volný čas mládeže

**Analýza současného stavu problematiky vyplnění a trávení
volného času u mládeže v České republice**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Arnošt Veselý, PhD.

Diplomant: Bc. Simona Toušová

Praha

květen 2009

Bibliografický záznam

TOUŠOVÁ, Simona. Volný čas (analýza současného stavu problematiky vyplnění a trávení volného času u mládeže v České republice). Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky, 2009. 143 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Arnošt Veselý, PhD.

Anotace

Diplomová práce „Volný čas (analýza současného stavu problematiky vyplnění a trávení volného času u mládeže v České republice)“ se zaměřuje na vztah mládeže k volnému času a snaží se poukázat na důležitou roli volnočasových aktivit pro osobnostní rozvoj mládeže. V teoretické části se věnuji otázce, co to je volný čas a vymezuji termíny užívané pro mládež a výchovu ve volném čase. Rozebírám funkce a cíle volného času, význam smysluplně naplněného volného času, faktory ovlivňující výběr volnočasových aktivit a dávám příklady praxe z vyspělých zemí. Následuje část věnovaná vývoji politiky mládeže v České republice, roli státu v politice mládeže, legislativním úpravám a strategickým dokumentům k této problematice.

V analytické části čerpám z empirických šetření posledních let a pomocí SPSS analyzuji data PISA 2003. Cílem je zodpovědět tři hlavní výzkumné otázky: Jak mládež tráví volný čas? Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké jsou její příčiny? Je v České republice dostatek institucí poskytujících možnosti vyžití mládeže ve volném čase? Součástí práce je též analýza aktérů politiky mládeže v České republice a rozbor zařízení nabízejících možnosti vyžití ve volném čase. Na závěr uvádím implikaci pro veřejnou politiku, kde naleznete i „strom problémů“ týkajících se tohoto tématu.

Annotation

Diploma thesis „Leisure time (current situation analysis of the content and spending the leisure time among youth in the Czech republic)“ is focused on the approach of the youth to the leisure time and highlighting the importance of leisure time activities for successful personal growth. In the theoretical part, I define what the leisure time is and specify terms used for youth and education in the leisure time. I describe functions and purposes of the leisure time, the importance of the content of the leisure time, factors influencing the selection of leisure time activities and I mention some approaches used in other countries. Further I describe the development of the youth policy in the Czech republic, the role of

the state in the youth policy, the legislative amendments and contextual strategic documents connected with the youth policy.

In the analytic part I have used current empiric researches and analysed PISA 2003 data using SPSS. The aim is to answer three questions. How do the youth people spend their leisure time? Is there a selective approach? If yes, what are the reasons? Is there enough institutions providing leisure time activities in the Czech republic? I have also analysed state institutions and bodies related to the youth in the Czech republic and analysing all providers of leisure time activities. This is followed by the implication for the public policy and a „tree of problems“ related to the topic.

Klíčová slova

Volný čas, mládež, výchova, rozvoj osobnosti

Keywords

Leisure time, youth, education, personal growth

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci na téma „Volný čas (analýza současného stavu problematiky vyplnění a trávení volného času u mládeže v České republice)“ vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v bibliografii.

V Praze dne:

Podpis diplomanta:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se mnou práci ochotně konzultovali, radili mi, věnovali mi svůj drahocenný čas bez toho, abych přímo jmenovala. Chci vyjádřit poděkování i svým blízkým, kteří mě během psaní práce podporovali. Bez všech těchto lidí by práce vznikla s většími obtížemi.

Obsah

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	10
1. ÚVOD	15
2. ZAMĚŘENÍ PRÁCE A JEJÍ METODOLOGIE	17
2.1. CÍLE PRÁCE.....	17
2.2. VÝZKUMNÉ OTÁZKY	18
2.3. METODOLOGIE, METODY A DATA	19
2.3.1. <i>Zdroje informací a dat</i>	19
2.3.2. <i>Metody analýzy politik</i>	20
3. TEORETICKÉ PŘÍSTUPY A KONCEPTUÁLNÍ RÁMEC	21
3.1. VÝVOJ POSLÁNÍ VOLNÉHO ČASU A VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE.....	21
3.2. TERMÍNY UŽÍVANÉ PRO MLÁDEŽ A VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE	22
3.2.1. <i>Mládež</i>	22
3.2.2. <i>Výchova ve volném čase</i>	25
3.3. DEFINICE VOLNÉHO ČASU	28
3.3.1. <i>Negativní a pozitivní chápání volného času</i>	29
3.4. FUNKCE A CÍLE VOLNÉHO ČASU	30
3.4.1. <i>Složka relaxační</i>	31
3.4.2. <i>Složka zábavy</i>	31
3.4.3. <i>Složka sebezvzdělávací a vzdělávací</i>	31
3.4.4. <i>Složka preventivní</i>	31
3.4.5. <i>Cíle volného času</i>	32
3.5. VÝZNAM SMYSLUPLNÉHO NAPLNĚNÍ VOLNÉHO ČASU	34
3.5.1. <i>Důsledky nezvládnutého volného času</i>	35
3.6. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝBĚR VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	40
3.6.1. <i>Věk</i>	41
3.6.2. <i>Gender</i>	42
3.6.3. <i>Typ osobnosti</i>	42
3.6.4. <i>Rodina</i>	43

3.6.5. Vrstevníci	46
3.6.6. Škola	46
3.6.7. Instituce.....	47
3.6.8. Místo bydliště.....	48
3.6.9. Média	49
3.6.10. Životní styl mládeže.....	50
3.7. KLASIFIKACE ČINNOSTÍ VE VOLNÉM ČASE	51
3.8. SOUČASNÉ POJETÍ VOLNÉHO ČASU VE VYSPĚLÝCH ZEMÍCH	52
3.8.1. „Dětská radost“ v Belgii.....	52
3.8.2. Pojetí volného času ve Francii.....	53
3.8.3. Německý model volného času	54
3.8.4. Skandinávský model „Fridit Stockholm“	55
3.8.5. Izraelský model	56
4. VÝVOJ POLITIKY MLÁDEŽE V ČESKÉ REPUBLICE.....	57
4.1. ROLE STÁTU V POLITICE MLÁDEŽE V ČESKÉ REPUBLICE.....	59
4.2. LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA MIMOŠKOLNÍCH AKTIVIT V ČESKÉ REPUBLICE.....	63
4.3. STRATEGICKÉ DOKUMENTY MŠMT ČR PRO VOLNÝ ČAS	64
5. EMPIRICKÉ VÝZKUMY O VOLNÉM ČASE MLÁDEŽE.....	67
5.1. INFORMACE O ZPRACOVÁVANÝCH VÝZKUMECH	68
5.1.1. Výzkum „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“	68
5.1.2. Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“	68
5.1.3. Výzkum „Mládež v České republice“	69
5.1.4. Výzkum „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“	69
5.2. SYNTÉZA ZÁVĚRŮ EMPIRICKÝCH VÝZKUMŮ	70
5.2.1. Jak mládež tráví volný čas?	70
5.2.2. Je v České republice dostatek institucí poskytujících možnosti vyžití mládeže ve volném čase? Má vliv velikost obce?	78
5.2.3. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké jsou její příčiny?	82
6. ANALÝZA DAT PISA 2003.....	87
6.1. OPERACIONALIZOVANÉ VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY	87

6.2. PROJEKT PISA 2003 (METODA SBĚRU DAT PISA 2003, POPIS VÝZKUMNÉHO NÁSTROJE A POUŽITÉ STATISTICKÉ METODY)	88
6.2.1. <i>Popis souboru respondentů</i>	89
6.3. ANALÝZA VÝZKUMU PISA 2003	89
6.3.1. <i>Jak mládež tráví volný čas?</i>	89
6.3.2. <i>Je v České republice dostatek institucí poskytující možnosti využití volného času mládeže?</i>	96
6.3.3. <i>Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké faktory mají vliv?</i>	99
7. ANALÝZA AKTÉRŮ	104
7.1. CÍL ANALÝZY AKTÉRŮ	104
7.2. AKTÉŘI POLITIKY MLÁDEŽE V ČESKÉ REPUBLICE	105
7.2.1. <i>Česká republika</i>	106
7.2.2. <i>Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy</i>	106
7.2.3. <i>Národní institut dětí a mládeže MŠMT ČR (NIDM)</i>	108
7.2.4. <i>Česká národní agentura Mládež (ČNA) a Evropská Komise (EK)</i>	109
7.2.5. <i>Česká rada dětí a mládeže (ČRDM)</i>	110
7.2.6. <i>Zařízení pro mimoškolní výchovu ve volném čase</i>	111
7.3. IMPLIKACE PRO VEŘEJNOU POLITIKU	117
7.3.1. <i>Strom problémů</i>	117
8. ZÁVĚR.....	122
SHRNUTÍ.....	125
RESUMÉ.....	126
9. POUŽITÁ LITERATURA	128
9.1. INTERNETOVÉ ZDROJE	133
10. PŘÍLOHY	136
10.1. VYBRANÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY	136
10.2. VÝVOJ VYBRANÝCH KVANTITATIVNÍCH ÚDAJŮ STŘEDISEK VOLNÉHO ČASU (SVČ) PODLE KRAJŮ V ČESKÉ REPUBLICE (1999 – 2007) Z MŠMT	138

Seznam tabulek

Tab. 1. Hodnocení vlastní postavy u patnáctiletých dívek a chlapců v %	36
Tab. 2. Zkušenost se společensky negativními některými jevy v nejbližším okolí respondentů v %	38
Tab. 3. Televize a video ve všední den u patnáctiletých v %	71
Tab. 4. Frekvence aktivit mladých lidí ve volném čase	74
Tab. 5. Frekvence aktivit mladých lidí ve volném čas	75
Tab. 6. Co brání mladým lidem lépe využívat volný čas v % za ČR	83
Tab. 7. Soubor respondentů	89
Tab. 8. Zájmová činnost u dívek v %	91
Tab. 9. Zájmová činnost u chlapců v %	91
Tab. 10. Zájmová činnost celkem v %	91
Tab. 11. Náplň volného času u dívek v %	94
Tab. 12. Náplň volného času u chlapců v %	94
Tab. 13. Náplň volného času celkem v %	94
Tab. 14. Rozdělení aktérů do sektorů	104
Tab. 15. Podíl aktivit na celkové činnosti DDM v %	114

Seznam grafů

Graf 1. Způsob trávení volného času s rodinou (alespoň 1x týdně) v %	72
Graf 2. Zájmová činnost podle pohlaví v %	91
Graf 3. Náplň volného času u dívek v %	93
Graf 4. Náplň volného času u chlapců v %	93
Graf 5. Sportovní oddíl v závislosti na velikosti obce v %	97
Graf 6. Jazykové kurzy v závislosti na velikosti obce v %	98
Graf 7. Jiná zájmová činnost v závislosti na velikosti obce v %	98
Graf 8. Jiný oddíl v závislosti na velikosti obce v %	99
Graf 9. Sportovní oddíl v závislosti na vzdělání rodičů v %	101
Graf 10. Jazykové kurzy v závislosti na vzdělání rodičů v %	101
Graf 11. Jiná zájmová činnost v závislosti na vzdělání rodičů v %	102
Graf 12. Jiný oddíl v závislosti na vzdělání rodičů v %	102

Seznam schémat

Schéma 1. Faktory ovlivňující výběr volnočasových aktivit	40
Schéma 2. Hierarchie vztahů aktérů ovlivňujících volný čas a mimoškolní výchovu mládeže	105
Schéma 3. Strom problémů	117

Teze diplomové práce

Předpokládaný název diplomové práce

Volný čas a mimoškolní aktivity mládeže v České republice

Charakteristika diplomové práce

Úvod a vymezení výzkumné problematiky

Téma jsem si vybrala, jelikož jej považuji za neprávem opomíjené a nedostatečně prozkoumané. Proto jsem se rozhodla mu věnovat pozornost a upozornit tak na jeho možnou důležitost pro vývoj osobnosti mládeže, která se za pár let začlení do dospělé populace a bude spoluutvářet ráz společnosti a její hodnotový rámec

Způsob, jakým mládež tráví volný čas, ovlivňuje rozvoj osobnosti a další směřování v životě. Mimoškolní aktivity v rámci organizace vedené zodpovědným dospělým člověkem mají mnohé pozitivní sociální, psychologické, zdravotní, výchovné a vzdělávací vlivy. Mezi pozitivní vlivy zájmových činností v rámci neformálního vzdělávání patří schopnost soustředění se na daný úkol, schopnost spolupráce, úsilí dosáhnout cíle a v neposlední řadě důležitá hodnota kamarádství. Pomáhá při navazování vztahů s vrstevníky, učí mládež překonávat samu sebe a objevovat hranice. Celkově volnočasové aktivity pomáhají začleňovat se mezi ostatní ve společnosti a v kolektivu. Smysluplné trávení volného času má pozitivní vliv na psychiku, obzvláště u jedinců ve vývoji, kterými mládež bezesporu je.

Dosažené výsledky nejen ve škole, ale i mimo ní během trávení volného času zvyšují sebevědomí mládeže. To je pro mládež v dnešním světě velmi důležité, jelikož je na ni vyvíjena velká konkurence při většině činností během každého dne. Pubescenti procházejí určitou etapou života, vyznávají své vlastní hodnoty, které jsou utvářeny mnoha vlivy, jež v diplomové práci budou zmíněny. Pozitivní vlivy mimoškolních činností mohou pomoci překlenout přelomové životní období, kterou dospívání představuje tak, že působí na všestranný rozvoj, morální vývoj a na tvorbu charakterových vlastností. Pubescenti jsou snáze ovlivnitelní, přebírají hodnoty a záleží proto na společnosti, zda vytváří dostatečné podmínky pro jejich správný vývoj. Zájmové činnosti ve volném čase mohou být možnou prevencí proti negativním společenským jevům, sloužit jako model pro jiné životní situace,

se kterými se musí a bude muset mládež vypořádat. Volný čas je oblast, kde si vyzkouší nanečisto různé situace, přičemž v realitě se setká s podobnými, při kterých může použít dříve získanou zkušenost.

V práci se zaměřím na způsoby trávení volného času u mládeže, kteří jsou již dostatečně věkově zralí, aby měli jasný názor ve volbě zájmových činností. V závěru práce se pokusím o stručné nastínění možných variant řešení a doporučení pro veřejnou politiku.

Cíle práce a výzkumné otázky

Hlavním cílem diplomové práce je prozkoumat problematiku mimoškolních aktivit v České republice a na jejím základě upozornit na nedostatky neformálního vzdělávání i fungování systému a popř. poskytnout varianty řešení a doporučení. Prací chci upozornit na důležitost aktivně tráveného volného času u mládeže pro jejich další vývoj a nalezení životního stylu, který ve výsledku bude přínosem pro celou naši společnost.

Výzkumné otázky:

1. Jak mládež tráví volný čas?
2. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké jsou její příčiny?
3. Je v České republice dostatek institucí poskytujících možnosti vyžití mládeže ve volném čase?

Metody

- Statistická analýza dat PISA 2003
- Strom problémů
- Analýza aktérů
- Rešerše literatury, internetových zdrojů a dalších dokumentů a empirických výzkumů obsahující téma volného času a aspekty s volným časem související – na začátku práce se seznámím s co nejvíce relevantními zdroji a využiji jejich výstupy jako informační zdroj. Tato metoda mi poslouží k získávání informací o mimoškolních aktivitách mládeže v České republice. Část materiálů bude rovněž získána z internetových zdrojů z důvodu větší aktuálnosti a z veřejně politických dokumentů.

Základní literatura a zdroje

- [1] BLÁHA, V.: *Potřeby a zájmy žáků základní školy z hlediska rozvoje jedince a požadavků na něj*. Praha: VÚP, 1987.
- [2] CSÉMY, L., KRCH, F. D., PROVAZNÍKOVÁ, H., RÁŽOVÁ, J., SOVINOVÁ, H.: *Životní styl a zdraví českých školáků. Z výsledků mezinárodní srovnávací studie Světové zdravotnické organizace The Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)*. Praha: Psychiatrické centrum, 2005. ISBN 80-85121-94-8.
- [3] ECCLES, J.: *Extracurricular Activities and Adolescent Development*. In: Journal of Social Issues. Vol. 59, No. 4, pp. 865-889, 2003.
- [4] FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principál, 2000. ISBN 80-85947-50-1.
- [5] FILIPCOVÁ, B.: *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda, 1967.
- [6] HODAŇ, B.: *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.
- [7] HOFBAUER, B.: *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-27-5.
- [8] KAPLÁNEK, M.: *Pedagogika volného času*. Skripta TF JCU, 2003.
- [9] LEWIS, C. P.: The Relation between extracurricular activities with academic and social competencies in school age children: a meta-analysis. 2004.
- [10] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- [11] PALEČKOVÁ, J., TOMÁŠEK, V.: *Učení pro zítřek. Výsledky výzkumu OECD PISA 2003*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2005. ISBN 80-211-0500-3.
- [12] PÁVKOVÁ, J. et al.: *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 1. vyd., Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
- [13] RIPKA, V., TUREK, M., VITASKOVA A.: *A report on Contemporary Czech youth policy in the Czech Republic*. Praha: Institute for social and economic analyse, 2005.
- [14] SAK, P.: *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

- [15] SLEPIČKOVÁ, I.: *Sport a volný čas adolescentů*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-86317-13-7.
- [16] SPOUSTA, V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994. ISBN 80 -210 -1007 -X.
- [17] Státní politika vzhledem k mladé generaci v České republice. Praha: MŠMT ČR – odbor pro mládež, 1999.
- [18] Strategie a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT na období 2005 - 2008. Praha: MŠMT ČR - odbor pro mládež, 2005.
- [19] ŠVIGOVÁ, M.: *Volný čas a my*. Praha: Svobodné slovo, 1967. ISBN 32-013-67.
- [20] VÁŽANSKÝ, M.: *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno: MU, 1992. ISBN 80-210-0428-2.
- [21] Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- [22] VESELÝ, A., NEKOLA, M.: *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-75-5.
- [23] Volný čas a prevence u dětí a mládeže. Praha: MŠMT ČR - odbor pro mládež, 2002.
- [24] Vyhláška MŠMT č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání. MŠMT ČR. Praha, 2005.

Zdroje z internetu

- [25] Adam (zpravodajský a informační servis sdružení dětí a mládeže)
<http://www.adam.cz/>
- [26] Bambiriáda (přehledka činnosti sdružení dětí a mládeže a středisek volného času)
<http://www.bambiriada.cz/2009.php>
- [27] ČRDM (Česká rada dětí a mládež) <http://www.crdm.cz/>
- [28] Bílá kniha Evropské komise o mládeži. Nový podnět pro evropskou mládež, 2001.
Dostupná na www: <http://www.msmt.cz/mladez/bila-kniha-evropske-komise-o-mladezi>
- [29] Národní informační centrum pro mládež (NICM) www.icm.cz
- [30] Výzkumy NIDM (Národní institut dětí a mládeže)
<http://www.vyzkum-mladez.cz/>

- [31] Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. Dostupná na www (cit. dne 11. 4. 2009): <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>
- [32] Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na léta 2007 – 2010. Dostupné na www (cit. dne 18. 4. 2009): http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/programy_statni_podpory_opravena_metodika2.pdf
- [33] Národní institut dětí a mládeže: Vybrané právní předpisy. Dostupné na www (cit. dne 30. 3. 2009): <http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/svc/vybrane-legislativni-otazky/vybrane-pravni-predpisy> Portál
- [34] Sociální stratifikace: Kdo uslyší výzvy výzkumu PISA? Dostupné na www: <http://www.stratif.cz/?operation=display&id=192>
- [35] Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV) <http://www.uiv.cz/>
- [36] Úmluva o právech dítěte. OSN, New York, 1989. Dostupná na www (cit. dne 17. 3. 2009): <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- [37] Vývoj vybraných kvantitativních údajů SVČ podle krajů v České republice (r. 1999-2007) (viz příloha), dostupný na (cit. dne 22. 4. 2009): www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/svc/statisticke-udaje/vyvoj-vybranych-kvantitativnich-udaju-svc

1. Úvod

Sféra volného času představuje zajímavou a specifickou oblast lidského života celé společnosti v současné době. Volný čas, jeho naplňování a využívání, je téma ožehavé a zasahující do řady oblastí. Otázky volného času, jeho pojmové a obsahové vymezení, stejně jako kvalita jeho využívání patří ve vyspělých státech mezi témata značně frekventovaná. Je oblastí diskutovanou na poli sociologie, ekonomie, pedagogiky, psychologie a mnoha dalších oborů, i proto téma volného času zajímá i mě.

Středem pozornosti a tématem mé diplomové práce je způsob trávení volného času mládeže v období pubescence a přínos volnočasových aktivit pro mládež v České republice. Mým cílem je zjistit, jakými změnami tato oblast prošla v posledních letech, jaká je současná situace, a které trendy ovlivní budoucí vývoj. Teorie a hypotézy budu ověřovat na aktuálních datech a porovnávat s již provedenými výzkumy.

Naše společnost se vyvíjela během druhé poloviny 20. století izolovaně od společností západních. V posledním desetiletí minulého století jsme mohli sledovat společenské zvraty a dynamické proměny, které v západním světě dozrávaly celá desetiletí. Tyto překotné změny, živené nově nabytou svobodou člověka, změnou hodnotové orientace mnohých rodin, orientací na konzum a virtuální prožívání reality, vytvářejí diametrálně zcela odlišné podmínky pro edukaci mládeže ve volném čase, než tomu bylo v minulosti. Nejen z těchto důvodů nabývá na významu volný čas nejen z pohledu komerčního, ale především z pohledu výchovného.

V České republice není oblast volného času prioritní, neboť většina hodnotících ukazatelů výkonnosti státu je ekonomické povahy. Osobně se domnívám, že by si problematika volného času zasloužila daleko větší prostor a její rozvoj a konzistence by se měla stát jednou z klíčových priorit dlouhodobého plánování. To, jaké návyky, znalosti, schopnosti, vzorce chování a žebříčky hodnot si mládež odnese z období dospívání do dospělosti, zásadně ovlivní směřování celé společnosti. Kvalitní přípravou jedince na život a rozvojem jeho osobnosti lze předcházet celé řadě negativních jevů a v neposlední řadě úroveň a schopnosti jedinců formují úroveň celé občanské společnosti.

V moderní společnosti států s rozvinutou ekonomikou se dospělí jedinci i jejich děti nachází v situaci, kdy nemusí řešit základní existenciální problémy. Za tuto „jistotu“ ovšem platí vysokou daň ve formě nedostatku času a stresu z různých příčin. Toto se

negativně promítá do volného času a jeho způsobů trávení mládeží, kdy jsou preferovány aktivity, které zcela jistě nepřispívají k rozvoji jednotlivce. Na druhé straně je zde tlak na mládež, aby jejich preference volnočasových aktivit byla naopak rozvojově zaměřená. Ve své práci budu zjišťovat, jak mládež tráví volný čas, jaká je nabídka zájmových činností pro mládež ve volném čase, zda-li je dostupná, atraktivní a motivující a dokáže tak působit proti návykům dospělých členů rodiny a jejich přístupu k volnému času.

Diplomovou práci jsem strukturovala takto: v teoretické části objasňuji pojmy užívané pro mládež a výchovu mimo vyučování a definuji si volný čas. V konceptuálním rámci se dozvíte, jaké jsou funkce a cíle volného času a jaký má význam smysluplně vyplněný volný čas a které faktory mají vliv na výběr volnočasových aktivit, přičemž nechybí model pro názornost struktury vztahů. V navazující kapitole, jež uzavírá teoretickou část uvádím příklady dobré praxe ze zahraničí. Na teoretické přístupy a konceptuální rámec navazuje část o vývoji a současném stavu politiky mládeže v České republice. Součástí je popis role státu v politice mládeže, strategických dokumentů a legislativních úprav pro mimoškolní aktivity platných pro Českou republiku.

Výzkumy, které byly provedeny u mládeže na téma volného času a jeho náplně spadají již do empirické části práce s názvem „Empirické výzkumy o volném čase mládeže“. Stěžejní výzkum PISA 2003 pro tuto práci je podrobně zpracován v následující analytické kapitole „Analýza dat PISA 2003“, kde sama statisticky zpracovávám a interpretuji data. V těchto kapitolách odpovídám na výzkumné otázky práce. Součástí práce je též analýza aktérů politiky mládeže v České republice a rozbor zařízení nabízejících možnosti vyžití ve volném čase. Na závěr uvádím implikaci pro veřejnou politiku, jejíž součástí je i „strom problémů“.

Slovy českého umělce „*když už člověk tady je, tak má koukat, aby byl a když už kouká, aby byl a je, tak má být to, co je, a ne to, co není, jak tomu v mnoha případech je.*“ [Werich].

2. Zaměření práce a její metodologie

2.1. Cíle práce

Cílem práce je relativně komplexní poznání české mládeže ve vztahu k volnému času. Zaměřuji se jen na oblast volného času, která je ovšem i sama o sobě značně široká, i přesto se snažím o hloubkovou analýzu tohoto tématu.

Tato práce neřeší některý z formulovaných sociálních problémů v české společnosti (drogy, alkoholismus, kriminalita, atd.), ale má snahu popsat téma volného času mládeže ve své celistvosti a ukázat důležitost vhodně vyplněného volného času a jeho přínosy pro osobnostní rozvoj mládeže, a tak i celou společnost.

Při psaní práce se nemohu vzdát svých hodnotových východisek, kterých jsem si vědoma, proto považuji za správné s nimi čtenáře práce obeznámit hned na tomto místě. Pracuji s apriori předpokladem, že smysluplně vyplněný volný čas je důležitým determinantem správného životního stylu mladého člověka a přispívá k osobnostnímu rozvoji. Zastávám názor, že vhodně vyplněný volný čas je dobrá prevence sociálně-patologických jevů, kterými je nejvíce ohrožena právě mládež. Skupinu mládeže si vybírám záměrně, jelikož se již nejedná o děti, které o sobě nemohou ještě zcela rozhodovat a zároveň ale nejsou dospělými, kteří musí rozhodovat sami za sebe.

V kapitole „Teoretické přístupy a konceptuální rámec“ je cílem objasnit, jaké funkce plní volný čas, zda a jaké přínosy mládeži v České republice přináší vhodně vyplněný volný čas. Cílem je rozkrýt a zhodnotit faktory, jež mají vliv na výběr volnočasových aktivit životní styl mládeže. Ukázat příklady dobré praxe pojetí volného času u vybraných zemí. Tyto témata řeším v teoretické části práce za pomoci literatury.

Dalšími cíly následujících kapitol v práci je popsat legislativní úpravu mimoškolních aktivit a vývoj politiky mládeže. To vše pro území České republiky.

Za následující cíl jsem si zvolila zanalyzovat, jakým zájmovým činnostem a volnočasovým aktivitám se mládež věnuje a jaké způsoby vyplnění volného času preferuje. Má zájem dnešní mládež participovat na volnočasových aktivitách v rámci organizací? Jak a s kým tráví mládež volný čas? Nejsou tyto aktivity pouze odrazem přání rodičů? Na tento cíl práce navazuje záměr zjistit, zda existuje mezi mládeží selektivita v přístupu k zájmovým

kroužkům a volnočasovým aktivitám, nebo-li, zda funguje ve společnosti pro všechny děti princip nízkoprahovosti¹? Zda a pokud ano, jaké faktory determinují trávení volného času mládeže. Vedle využití poznatků z literárních pramenů využiji pro dosažení cílů zejména závěrečné zprávy a databáze výzkumů realizovaných v posledních letech.

Cílem práce je rovněž zmapování a popsání aktérů figurujících v politice mládeže v České republice a tudíž ovlivňujících síť institucí, které s mládeží v jejich volném čase pracují. Zde mám snahu zjistit a zhodnotit, zda je v České republice dostatečně široká a atraktivní nabídka volnočasových aktivit dostupná pro všechnu mládež a z toho formulovat, zda má mládež příležitost věnovat se ve volném čase zájmům, které je baví.

2.2. Výzkumné otázky

Stanovila jsem si následující hlavní výzkumné otázky, na které odpovídám v rámci analýzy problematiky vyplnění a trávení volného času u mládeže v kapitolách „Empirické výzkumy o volném čase mládeže“ a zároveň z týchž otázek vycházím ve vlastní analýze dat v kapitole následující s názvem „Analýza dat PISA 2003“²:

1. Jak mládež tráví volný čas?
2. Je v České republice dostatek institucí poskytujících možnosti vyžití mládeže ve volném čase?
3. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké jsou její příčiny?

---

¹ „Obecně je pojem nízkoprahovost vnímán jako umožnění maximální přístupnosti. Jde o odstranění technických, psychologických i sociálních bariér, které by bránily cílové skupině vstoupit do prostoru zařízení, nebo využít nabídky poskytovaných služeb“ [Příbylová et al. 2002: 45]. Někdy je pojem nízkoprahovost nesprávně vnímán jako anonymita klientů, přičemž anonymita je pouze jedním z kritérií nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Přesněji nízkoprahovost znamená skutečnou a reálnou dostupnost [Staníček 2002: 16].

² Mezinárodní projekt PISA (Programme for International Student Assessment) organizovaný OECD je zaměřený na mezinárodní srovnání znalostí patnáctiletých žáků v oblasti matematické, přírodovědné a čtenářské gramotnosti (vzorek respondentů čítá necelých 7 tisíc žáků). Spolu s projektem PISA se pouze v roce 2003 zrealizoval i projekt PISA-L (PISA-Longitudinal). Výzkum PISA-L je koncipován jako longitudinální, přičemž skupinu respondentů tvořili v roce 2003 nejen patnáctiletí žáci ze základních a středních škol, ale také jejich rodiče. Dotazník žáka, ze kterého čerpám, zjišťoval hodnotové orientace a životní plány. Otázky obsahující i tematiku volného času jsou součástí doplňujícího dotazníku k žákovskému dotazníku, který byl přidán pouze v České republice a tudíž odpadá možnost podrobení dat komparaci s vybranými zeměmi, které realizují podobný projekt (např. Dánsko, Kanada). O výzkumu vyšla monografie "(Ne)rovné šance na vzdělání" [Matějů, Straková 2006], problematika volného času není nicméně její součástí. Hlavním cílem projektu PISA-L bylo identifikovat příčiny reprodukce vzdělanostních a ekonomických nerovností v České republice a vysvětlit princip jejich fungování sledováním životních drah žáků a nikoliv rozebráním oblasti volného času patnáctiletých.

Tyto výzkumné otázky si v kapitole: „Analýza dat PISA 2003“ operacionalizují pro účely vlastní analýzy do podrobnějších otázek a hypotéz, kde rozebírám metodu výběru respondentů, výzkumný nástroj, mnou použité statistické metody ke zpracování dat PISA 2003 v softwaru SPSS a uvádím nezbytný popis souboru respondentů.

2.3. Metodologie, metody a data

2.3.1. Zdroje informací a dat

Pro účely této práce využívám nejen studium literatury a dokumentů, ale i konzultace s odborníky. Konkrétní otázky k tématu mé práce jsem osobně konzultovala s pracovníky z MŠMT ČR – odboru pro mládež, Ústavu pro informace ve vzdělávání, Sociologického ústavu AV ČR, Informačního střediska Domu dětí a mládeže hl. města Prahy, občanských sdružení věnujícím se dětem a mládeži. Pro popis legislativní úpravy mimoškolních aktivit v České republice a pro ukotvení vývoje politiky mládeže v České republice čerpám zejména z primárních zdrojů v podobě zákonů a stěžejních strategických dokumentů (jako např. „Koncepce státní politiky České republiky pro oblast dětí a mládeže“ pro různá období).

Na výzkumné otázky hledám odpovědi i v závěrečných zprávách a samotných datech realizovaných výzkumů z posledních let. Používám informace především z výzkumů Národního institutu dětí a mládeže MŠMT ČR (NIDM, dříve IDM), ke kterým jsem získala přístup a které splňují a vyhovují obsahovým nárokům tématu práce a požadavkům výzkumných otázek.

Seznam využitých výzkumů:

výzkum „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“ [Kolář 1997],

výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“ [Štursová 2006],

výzkum „Mládež v České republice“ [Mládež v České republice 1996],

výzkum „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“ [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008],

výzkum „Děti, mládež a volný čas“ [Jíra 1997],

výzkum „Struktura a vývoj volnočasových aktivit dětí a mládeže“ [Sak 1992].

V analytické části tudíž využívám k popisu volného času mládeže v České republice a k zodpovězení výzkumných otázek sekundární analýzu statistických dat, přičemž sama pracuji se souborem „PISA_cz_9roc_ 2003.sav“³, který je součástí výzkumu PISA 2003 (projektu PISA-L). Součástí výzkumu byl i doplňující dotazník pro žáky nazvaný „Doplněk k žakovskému dotazníku“, s nímž pracuji, jelikož obsahuje otázky na volný čas žáků.

2.3.2. Metody analýzy politik

V práci jsou využity přístupy a metody Policy analysis [Veselý, Nekola 2007; Fiala, Schubert 2000] především u analýzy aktérů, stromu problémů atd. V rámci analýzy aktérů definuji jednotlivé aktéry zapojené do systému, kteří mají vliv na organizace přímo poskytující možnosti vyžití ve volném čase. Provádím částečně evaluaci jejich činností.

Práce je postavena na empiricko-analytickém paradigmatu a využívá empiricko-analytickou metodu analýzy. V souladu s otevřeným metodologickým pluralismem v Policy analysis využívám kvantitativního výzkumu, kdy čerpám jak ze závěrečných zpráv, tak i zpracovávám sekundární zdroj z PISY 2003. K užitku mi bylo i participativní pozorování v občanském sdružení pracujícím s dětmi a mládeží, kde jsem získala vhled do problematiky volného času mládeže. Cenné postřehy, které mi též pomohly, jsem získala ze zkušeností nasbíraných během dobrovolných aktivit s dětmi a mládeží.

Komplexnost zkoumaného problému je v práci demonstrována na stromu problémů. Ten vizuálně identifikuje příčiny a důsledky problémové situace a jejich vzájemné vztahy. „*Stejně jako každý strom, má strom problémů „kořeny“, „kmen“ a „větvě“. Kmen představuje klíčový problém, kořeny příčiny problému a větve důsledky problému*“ [Veselý 2005: 38]. Pro lepší zorientování se v problematice volného času mládeže používám modely a schémata.

---

³ Součástí souboru jsou národní proměnné použité v ČR a data získaná v rámci PISA-L.

3. Teoretické přístupy a konceptuální rámec

3.1. Vývoj poslání volného času a výchovy ve volném čase

Ve stávající společnosti se projevuje relativní narůstání volného času mladé generace. Je např. osvobozována od mnoha dříve obvyklých povinností souvisejících s chodem domácnosti apod. Mění se systém hodnot nejen mladé generace, ale celé společnosti, filozofická kategorie „být“ se nahrazuje kategorií „mít“ – vlastnit [Fromm]. Kvalita a intenzita osobního zážitku je nahrazována jeho kvantitou, místo vlastního aktivního konání určité volnočasové činnosti se lidé spokojují s receptivní účastí - tj. sledováním aktivit jiných, přičemž je často přímá osobní účast nahrazována zprostředkováním masmédií, pak se intenzita osobního prožitku z recepce v izolovaném domácím prostředí snižuje, třeba až na pouhou kulisu. Má-li volný čas plnit své poslání, je zapotřebí vytvářet podmínky a podporovat žádoucí činnosti, které mohou nabízet zařízení pro volný čas dětí a mládeže.

O volném čase se hovoří jako o rizikovém faktoru, či jako o časované bombě. Množství volného času relativně vzrůstá, nicméně kvantita neznamena automaticky kvalitní využívání volného času. Neovlivňování využívání volného času a výchovy k němu ze strany společnosti a ponechání této oblasti zcela na komerci by mohlo mít nedozírné následky. Oblast volného času se stává úspěšným podnikatelským odvětvím, které jde často proti pedagogickým a společenským snahám. Pokud není institucionální nabídka v místě dostatečná a odpovídající, může si mládež nacházet jiné aktivity, které jsou často společensky nežádoucí. Je lepší vychovávat, než zkoušet převychovávat. Proto prostředky vynaložené na aktivity volného času u mládeže jsou investicí do jejich budoucnosti, jelikož návyky využívání volného času se vytvářejí v dětství a jedinec si je nese po celý život.

Aktivity volného času mohou mít charakter aktivní nebo receptivní. Potřeby realizované ve volném čase nemají charakter uhájení prosté existence, avšak psychická hranice mezi potřebami zbytnými a nezbytnými je proměnlivá, je podmíněna historicky, lokálně, osobností mladého člověka atd. Uspokojování potřeb volného času mládeže se může bezprostředně projevit dle známého úsloví: „kdo si hraje – nezlobí“. Neuspokojování může naopak mít odraz ve skryté frustraci vedoucí až k různým formám agresivity a dalších společensky nežádoucích projevů.

Jak využívat a naplňovat volný čas se mládež musí učit v rámci své socializace. Výchova k účelnému využití volného času a jeho vhodné organizace je součástí výchovně vzdělávacího procesu v rámci výchovy ve volném čase.

Výchova mládeže probíhá v různých prostředích i úrovních, vedle jiných i právě ve volném čase. Vhodné vyplnění volného času je zásadní determinanta pro správný vývoj mládeže. Pro kvalitní rozvoj života mládeže je potřeba jisté pochopení volného času, systému zájmových aktivit a jejich důležitosti rodinou, školní institucí i samotnou mládeží, která má možnosti včlenit se do této neustále se proměňující a dynamicky vyvíjející oblasti. Právě z důvodů stále se dějících proměn v oblasti volného času je potřeba mládeži pomoci se orientovat, nasměrovat ji a nenechat čistě na rozhodnutí mládeže, jak trávit volný čas. Ústřední roli v této práci hraje mládež, neboť ona je účastníkem aktivit a záleží především na její svobodné vůli se dobrovolně účastnit aktivit a činností, které má na výběr ve volném čase. Existuje také všeobecný předpoklad, že dobrovolnost účasti na aktivitách podmiňuje jako jeden ze základních faktorů výsledný efekt volnočasových činností. Výsledkem mohou být pocity uspokojení a příjemné zážitky. V opačném případě (při nedodržení dobrovolnosti účasti) se může dostavit odmítání aktivit, či frustrace z nich.

3.2. Termíny užívané pro mládež a výchovu ve volném čase

Pro účely práce v následujících podkapitolách definuji v práci užívané pojmy a zároveň objasním všechny možné označení pro skupinu „patnáctiletých“, na které se v práci zaměřuji, přičemž i popíši vývojové období, ve kterém se nachází. Na tuto podkapitolu navazuje vysvětlení výrazů používaných pro výchovu ve volném čase.

3.2.1. Mládež

Co označení mládež znamená? Odborná literatura se neshoduje na přesném vymezení dětství, dospívání, mládí, nebo dospělosti, natož právě na vymezení mládeže. Objektem méj pozornosti jsou děti ve věku přibližně 15 let, pro které preferuji pojmenování mládež. To z důvodu, jelikož termín mládež evokuje, že nejde již o malé děti, jež nemají jasno ve svých postojích, které zaujímají k volnému času, přestože i oslovení dítě a nejen toto je pro tuto věkovou kategorii správné, jak nyní ukáži.

Z dosavadních koncepcí státní politiky v oblasti dětí a mládeže vyplývá, že se Česká republika hlásí k Úmluvě o právech dítěte [Úmluva o právech dítěte 1989] a svoji politiku

připravuje v souladu s koncepcemi UNESCO. Organizace spojených národů (OSN) definuje děti a mládež následovně:

- **děti** – osoba ve věku do 18 let⁴,
- **mládež** - všichni ve věku 15-25 let respektive 26 let, což je odvislé od ustanovení v konkrétním státě⁵.

Dále se v České republice používají termíny:

- **mladiství a dospívající** - všichni ve věku 10-19 let⁶ (časné, střední a pozdní dospívání),
- **mladí lidé** - všichni ve věku 10-24 let.

Také je možné používat označení „**pubescent**“ - jedinec nacházející se v období pubescence. Popř. „**dítě středního školního věku**“ - žák 5. - 9. ročníku základní školy, tudíž ve věku 11 - 15 let života⁷. Všichni pubescenti tohoto věku jsou rovněž „**školáci**“, kteří jsou plně zaopatřeni rodiči a jejich hlavní činností je studium.

Nadřazeným termínem je pojem **mladá generace**, kterým se rozumí „*velká, sociálně diferencovaná skupina osob, jež jsou spojeny dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívají podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách*“ [Velký sociologický slovník 1996]. Vlastní pojem mladá generace je ve skutečnosti veličinou víceméně abstraktní a tudíž útvarem do jisté míry hypotetickým, i když je situován ve zdánlivě jednoznačném věkovém intervalu.

Jak je vidět všechny zmíněné termíny obsahují mnou zkoumanou skupinu „patnáctiletých“ a všechna označení jsou možná. Přesto v práci nejčastěji volím oslovení mládež, jež se nachází ve vývojovém období dospívání, které nyní přiblížím.

---

⁴ Nejširší definice dítěte, která je obsažena v Úmluvě o právech dítěte [Úmluva o právech dítěte 1989] a kterou se řídí i Česká republika. Školský zákon pracuje s termínem žáci, přičemž ti spadají do definice dítěte. Žák je každé dítě navštěvující základní a střední stupeň vzdělávacího systému. Oslovení skupiny mládeže jako žáci se používá ve spojitosti se školou. Termín student je označení až pro mládež navštěvující vyšší odborné a vysoké školy.

⁵ Mládež podle běžného chápání a dokumentů mezinárodních organizací. Bílá kniha o mládeži Evropské komise [2001] do pojmu mládež zahrnuje rovněž mladé dospělé (18-25, respektive 26 let).

⁶ S termínem mladistvý pracuje především trestní právo. V České republice se takto označují všichni do dovršení 18 roku života (nezletilí). Mladistvým náleží již některá práva a povinnosti, ale nemají plnou trestněprávní odpovědnost. Dospělou (zletilou) osobou je osoba od dosažení 18 let podle právního řádu ČR.

⁷ Období pubescence se obvykle dělí na dvě fáze, prepubescenci (11-13 let) a pubescenci (13-15 let). Používají se i výrazy prepuberta, za kterou následuje vlastní puberta.

3.2.1.1. Období dospívání

Dospívání je fází životního cyklu, se kterou souvisí určité postoje, zájmy, aspirace, hodnotové orientace a společenské postavení [Havlík, Halászová, Prokop 1996: 37]. Období dospívání se stále rozšiřuje, jelikož děti dnes začínají dospívat dříve a zároveň se stávají ekonomicky a sociálně nezávislými později vzhledem ke stoupajícím nárokům společnosti na vzdělání. Období dospívání, tj. období pubescence a adolescence, dovoluje jedinci lépe rozvinout plně své schopnosti a celou osobnost a umožňuje i dokonalejší přípravu pro život v dospělosti [Langmeier, Krejčířová 1998: 87]. Tato práce pojednává o mládeži, která se nachází ve fázi dospívání, do kterého spadá období pubescence, nebo-li období středního školního věku.

Pubescence je jedno z kritických období ve vývoji organismu, neboť během ní dochází k řadě biologických a psychologických změn, kdy tělesná vyspělost neodpovídá duševní a sociální zralosti, což ovlivňuje náhled na vše kolem. Hovoříme o období, které nabývá v jednotlivých kulturách rozdílného významu. U některých národů je pubescence obdobím konce dětství a počátku dospělosti. V naší evropské kultuře představuje dnes pubescence rozhraní mezi dětstvím a adolescencí, tj. přípravou na dospělost.

V tomto období se objevují počátky emancipace od rodiny, rovněž i konflikty zájmů a problémy sociální identity. Dochází k růstu zájmů o vlastní já pubescentů, k formování vrstevnických vztahů i vztahů mezi pohlavími.

V období před pubescencí si dítě všimne své odlišnosti od ostatních jen za výjimečných a konfliktních okolností. Dětské já se redukuje na ztotožňování se s různými významnými lidmi. Naproti tomu snaha pubescentů zbavit se dřívějších dětských identifikací aktivizuje jejich reflexy, pocit vlastní zvláštnosti a odlišnosti od ostatních. To vyvolává pocit osamění, který je pro rané mládí charakteristický [Kon 1986: 55].

Psychologicky je tento věk rozporný. Nejdůležitějším je zde nabytý pocit dospělosti, který představuje novou úroveň ambic anticipující budoucí postavení, kterého pubescent ve skutečnosti ještě nedosáhl [Bartko 1980: 144]. V pubertě se také mění prožitek času. Pro dítě je ze všech časových rozměrů nejdůležitější přítomnost. U pubescenta se subjektivní prožitek toku času výrazně urychluje, ale vnímání času je ještě proměnlivé, omezuje se na bezprostřední minulost a přítomnost. Budoucnost se pubescentovi jeví téměř jako přímé pokračování přítomnosti. V adolescenci se následně časový horizont prohlubuje a rozšiřuje [Kon 1986: 56].

Nejaktivnějším obdobím z hlediska množství a náplně volného času je období kolem 17 let, kdy jsou volnočasové aktivity obohaceny o vzájemné poznávání a vyhledávání partnera [Mládež v České republice 1996]. V průběhu dospívání se aktivity volného času diferencují, vyhraňují a prohlubují. Vyrůstá hodnota osobní volby a angažovanosti dítěte, které přirozeně jedná v souladu s rodinnou zkušeností a možnostmi, ale stále více i v souladu s obrazem světa svých vrstevníků a se svými osobními cíli [Csémy et al. 2005: 44]. V průběhu dospívání pomáhají zájmy a způsob trávení volného času utvářet osobnost jedince, proto záleží, zda je volný čas smysluplně naplněn ku prospěchu rozvoje osobnosti dospívajícího jedince, či nikoliv.

3.2.2. Výchova ve volném čase

Pro výchovu ve volném čase se používají různá označení, která nemají stejný význam a je důležité rozdíly rozlišovat, i když u některých dochází k překrývání.

Formální výchova se uskutečňuje ve školách (popř. některé děti jsou vyučovány rodiči doma). Formální výchova je zajišťována nebo podporována státem a její absolvování je potvrzováno dokladem o absolvování. Patří sem tradiční vzdělávání uskutečňované ve školách všech stupňů, nejedná se tudíž o výchovu ve volném čase, nicméně je potřebné termín znát kvůli odlišení od následujících označení.

Informální výchova je výchova rozptýlená, jedná se o získávání vědomostí a rozvoj osobnosti bez institucionálního začlenění, vyplývá z každodenního kontaktu s rodinou, přáteli, vrstevnickou skupinou, médii a vlivy dalších činitelů působících v blízkém okolí.

Neformální výchova se odehrává mimo formální výchovný systém, je to aktivita cílená a strukturovaná. Jde o cílenou zájmovou činnost v rámci zájmového kroužku, uměleckého souboru, sportovního oddílu, nebo členství ve sdružení dětí a mládeže. Zpravidla neprobíhá ve škole, ale mimo ni a vychází z dobrovolného rozhodnutí mladého člověka, přičemž je nejbližší dnešnímu pojetí volného času [Hofbauer 2004: 19].

Tyto pojmy zdůrazňují různé aspekty a míru institucionalizace a organizovanosti výchovného působení. Cílem formální i neformální výchovy je totéž – rozvoj osobnosti, sociální integrace a výchova k aktivnímu občanství. Obě rozvíjejí nejen intelektuální, nýbrž i sociální a praktické kompetence ve znalostech, v umění jednat a v „umění být“ [Hofbauer 2004: 20].

Mimotřídní výchova se chápe jako práce s žáky mimo povinnou školní výuku realizovaná školou [Opata et al. 1967]. Oproti tomu pod pojmem **mimoškolní výchova** se rozumí výchovně vzdělávací práce, kterou s mládeží konají mimo školu volnočasové instituce a organizace [Bláha 1980: 25], např. ve sdruženích dětí a mládeže, v zařízeních volného času, klubech, komunitních skupinách, a na dalších místech, kde se mládež schází společně. Takové instituce vám mohou dát šanci naučit se určité dovednosti, zatím co od ostatních se naučíte, co to znamená být členem skupiny a spolupracovat v ní. Vstup do takové organizace je obvykle dobrovolné rozhodnutí ze strany mládeže.

Tato pojetí výchovy byla v šedesátých letech nahrazována širším a věcně správnějším pojmem **výchova mimo vyučování** [Hofbauer 2004: 16]. „*Základní společensko pedagogickou funkcí a posláním výchovy mimo vyučování je především příprava a vedení mladých ke společensky i osobně správnému a kulturně hodnotnému volnému času*“ [Bláha 1980: 70].

Existuje mnoho druhů výchovných působení, které se orientují převážně na tradiční formální vzdělávání ve školách, na mimoškolní výchovu, nebo na výchovu informální vyplývající z každodenních kontaktů mládeže s okolním prostředím. **Neformální vzdělávání** se odehrává ve volném čase mládeže, sem spadají volnočasové aktivity, které rozebírá tato práce. Všechny tyto druhy výchovy a vzdělávání dávají šanci získat zkušenosti, naučit se různým věcem, nebo stejným věcem novými způsoby.⁸ O osobnostní rozvoj, výchovu ve volném čase a vzdělávání se snaží i národní politika České republiky, která obsahuje podporu mimoškolních aktivit a podporu volnočasových zařízení v rámci primární prevence.

---

⁸ Podle UNESCO (Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu) existují čtyři základní typy učení, které jsou nazývány „pilíři“ vzdělávání, kam patří:

1. Učit se znát – získávání vědomostí o mnoha různých předmětech, učení se objevování věcí, přizpůsobování se novým situacím, vytváření něčeho nového, nebo řešení nového problému, učení se, jak analyzovat, využívat, co už známe.
2. Učit se jak na to – získávání široké škály osobních dovedností potřebných pro život, jako je schopnost komunikovat s druhými, nebo pracovat v týmu, stejně jako praktické dovednosti.
3. Učit se žít společně – rozvíjení, porozumění jiným lidem, poznání, že všichni mají práva a povinnosti. Chování se k ostatním způsobem, jak chceme, aby se ostatní chovali k nám. Učení se pracovat společně a řešit neshody konstruktivními způsoby.
4. Učit se být – rozvíjení vnitřních kvalit, získávání schopností žít v souladu s tím, co považujeme za správné a pravdivé [Mladí lidé v měnících se společnostech 2001].

Význam **neformální výchovy** roste i proto, že systémy formální výchovy nemají schopnosti plně dostát všem dnešním výzvám a požadavkům na přípravu mladé generace. Neformální výchova tak přejímá doplňující, ale nezastupitelnou úlohu. Výhodou neformální výchovy oproti tradičnímu vzdělávacímu systému dle Evropského fóra mládeže je tvořivost a novátorství, účast na činnosti dobrovolných sdružení a na aktivitách mládeže v obci [Hofbauer 2004: 19].

Klasické formy vzdělávání a výchovy plně nereflektují rychlý vývoj společnosti a všechny jeho průvodní jevy. Zde naopak má výhodu neformální vzdělávání, které vychází ze svobodného rozhodnutí jedince a proto by mělo více vystihovat potřeby soudobé mládeže, a tak lépe reflektovat neustále změny ve společnosti. Při aktivitách neformálního vzdělávání nejsou účastníci klasifikováni, nedostávají doklad o absolvování, oproti tomu jsou motivováni hodnotami jako například uznání vrstevníků, nebo vlastní radostí nad zvládnutím činnosti, nabytím nových, či rozvinutím stávajících schopností.

Výzvami pro volnočasové aktivity neformálního vzdělávání je přispívání ke zdravému a komplexnímu rozvoji mládeže. Volnočasové aktivity pomáhají při dospívání, včleňování do společnosti, předávání informací, upozorňování na důležitost rozvoje mládeže a uznávání dosažených výsledků, nebo začleňování znevýhodněných skupin mládeže (především z romské komunity), a tak tvoří tlak na vytváření vhodného kulturního a společenského prostředí v České republice pro mládež.

3.3. Definice volného času

Nyní objasním a operativně vymezím pojem „volný čas“, který všichni používáme. Obvykle si neuvědomujeme plný obsah a celou vnitřní a vnější teoretickou i praktickou složitost sociální problematiky, kterou tento pojem představuje.

V literatuře o volném čase se nacházejí četné pokusy definovat pojem volný čas, které ukazují velkou variabilitu jednotlivých významů, které zdůrazňují ekonomické, sociologické, psychologické, filosofické a kulturně kritické momenty volného času. „*S pojmem volný čas jsou spojeny nejen časové, nýbrž také obsahové aspekty*⁹ [Vážanský 1992: 11].

Z mnoha různých a mnohdy naprosto odlišných definic považuji pro účel této práce za nejlepší definici formulovanou klasikem volného času Joffre Dumazedierem, který volný čas chápe jako zábavu, uvolnění a rozptýlení po závažných a zatěžujících životních úkolech, tudíž jako souhrn činností, které může člověk provozovat s plnou libovůlí, buď pro odpočinek nebo pobavení, či pro rozvoj svých znalostí nebo nezištné školení, pro svou dobrovolnou účast na společenských záležitostech nebo svobodnou tvůrčí činností poté, když se uvolnil ze závazků pracovních, rodinných i společenských [Dumazedier 1962 In Vážanský, Smékal 2001: 22; Jíra 1997].

Důležité přitom je nechápat volný čas jen jako nicnedělání, nýbrž jako příležitost ke smysluplné činnosti a k rozvoji osobnosti, k plnému humánnímu životu. Souhrnně lze konstatovat, že volným časem mládeže se míní čas, který zůstává ke svobodnému využití. To však je v našem případě záležitost relativní, neboť zde závisí i na eventuálních zásadách rodičů a sociálního prostředí. Navíc zde nemalou roli hraje i chápání volného času samotnou mládeží. Může zde docházet i k významným rozdílům při interpretaci obsahu, či rozsahu různých činností prováděných ve volném čase. Takovými spornými činnostmi jsou např. domácí práce, příprava na školní vyučování, nákupy apod. Přesnější termín by pravděpodobně byl „mimoškolní, či mimovyučovací“, resp. „mimopracovní“ volný čas.

Ze závěrů jednoho z výzkumů, provedeného mezi moravskými středoškoláky, který mj. zjišťoval, co mladí lidé považují za volný čas vyplynulo, že pro většinu z nich je to čas,

---

⁹ Časové aspekty volného času vidí volný čas jako stojící proti pracovní době. Naproti tomu obsahové aspekty označují volný čas jako svobodu a volnost.

kdy se mohou věnovat svým zájmům a zálibám, kdy mohou chodit do přírody, mohou odpočívat, či se rekreovat, nebo se věnovat sportu [Jíra 1997].

V historii lze najít trojí hodnocení volného času:

- optimistické, které vidí ve volném čase smysl a cíl života,
- skeptické, jež zdůrazňuje negativní stránky (nudu, zahálku, prostor pro nepravosti a manipulovatelnost),
- realistické, které hodnotí význam volného času i jeho možná reálná zneužití [Čihovský In Hodaň 2002].

3.3.1. Negativní a pozitivní chápání volného času

V současné době se uvádějí dva hlavní směry v chápání pojmu volný čas. Volný čas v negativním slova smyslu je prvním a znamená z hlediska mládeže sumu veškerého volného času, který zbude po splnění každodenních činností a povinností ve škole (povinná školní docházka), doma (např. práce v domácnosti) i jinde [Pávková 1999: 15] a po realizaci základních biologických potřeb [Bláha 1967: 13]. Lze říci, že doba strávená ve škole tvoří určitou obdobu práce dospělých [Bláha 1980: 22]. Volný čas se negativně vymezuje tak, že se vyřadí ta činnost, která do volného času nepatří [Filipcová 1967: 18]. Nejdůležitější úkony zabírající čas jsou spánek, doba strávená jídlem a péčí o zevnějšek, doba v dopravních prostředcích, školní docházka, brigády atd. Ve zbývajícím volném čase má mládež možnost věnovat se činnostem, které má ráda, baví ji, uspokojují je a přinášejí jí radost a uvolnění [Pávková 1999: 15].

Druhý směr chápe volný čas pozitivně a charakterizuje jej jako dobu, která jedinci umožňuje svobodnou volbu činností, kdy se může svobodně realizovat a dělat to, co chce, k čemu jej nikdo nenutí a k čemu také není podvědomě nucen [Vážanský 1992: 11]. Volný čas poskytuje mládeži velké množství možností, aktivit a činností, které mohou, ale nemusejí dělat. V tom je zásadní rozdíl mezi školou, do které musí chodit, a kde musí plnit povinnosti a připravovat se do ní [Ondrejko 2002]. Ve volném čase si mládež vybírá, volí, zkouší a střídá různé činnosti. Přinesou-li jedinci potěšení, příjemné zážitky a uspokojení stávají se trvalou součástí jeho života [Švigová 1967]. „*Výběr činností ve volném čase je samoúčelný, činnost není vykonávána pro jinou odměnu než pro tu, kterou sama vnitřně poskytuje. Uspokojení, pocity štěstí a blaha jsou cílem samy o sobě. Volný čas má hédonistický charakter, existuje proto, aby byl člověkem využíván*“ [tamtéž: 68].

Je-li u negativního chápání volného času v popředí časové ohraničení vůči pracovní době, pak se pozitivní definice pokouší obsahově popsat své funkce pro jednotlivce nebo společnost [Vážanský 1992: 11]. Zástupci tohoto pozitivního volnočasového pojetí, se kterým pracuji i já, vidí v rostoucím volném čase novou, částečně samostatnou životní oblast.

3.4. Funkce a cíle volného času

Mezi funkcemi volného času můžeme rozlišit tři základní druhy: psychologickou, sociální a ekonomickou.

Mezi psychologické funkce volného času řadí Dumazedier odpočinek, zábavu a rozvoj lidské osobnosti [Filipcová 1967: 24 - 26]. O rozvoji osobnosti píše i Sak, který vyzdvihuje růst osobnosti prostřednictvím zájmů, kterým se ve volném čase mládež věnuje [Sak 2000: 132, 151]. Vedle funkcí psychologických plní volný čas i sociální funkce, které mají vliv na společnost jako celek. Mezi sociální funkce volného času se řadí funkce socializační, symbolická a terapeutická [Sue 1978: 67 - 70]. Volný čas pomáhá při naplňování sociálních vztahů, touze po sdružování a sounáležitosti s ostatními. Důležitá je i funkce ekonomická. Přesto byl v minulosti volný čas považován některými ekonomy 19. století za neproduktivní a čas nadměrné konzumace, neboť během volného času se část energie využívá na jiné aktivity a nikoliv k práci a hromadění kapitálu [tamtéž: 73]. I dnes je volný čas některými teoretiky považován za plýtvání časem a penězi, přestože se stal právě dle ekonomů jedním z hlavních motorů spotřeby ve vyspělých zemích a s volným časem se pojí celá hospodářská odvětví.

Další důležitou funkci volného času spatřuji zvláště v dnešní době v podpoře komunikace mezi jednotlivci, výchovy ve volném čase a neformálním vzdělávání mládeže.

České oficiální dokumenty za funkce volného času pokládají relaxaci, regeneraci, kompenzaci, sociální prevenci a výchovu [Státní politika vzhledem k mladé generaci v České republice 1999].

Dumazedier rozlišuje čtyři sféry, nebo-li složky volného času, jež lze chápat rovněž i jako jeho funkce:

- složka relaxační,
- složka zábavy,

- složka vzdělávací a sebevzdělávací,
- složka preventivní.

Nyní složky stručně charakterizují a aplikují na mládež.

3.4.1. Složka relaxační

Do této složky volného času se počítá veškerý fyzický odpočinek všeho druhu, tudíž zahálení, či lenošení. Sem spadá známé „dolce fare niente“¹⁰. Nepočítá se do toho doba spojená s nezbytně nutným spánkem, ani duševním odpočinkem nutná pro reprodukci fyzických a psychických sil.

3.4.2. Složka zábavy

Souhrnně se do oblasti volného času reprezentované zábavou počítají všechny druhy aktivního odpočinku, aktivní i pasivní účast na kulturním a společenském životě a všechny další sociální aktivity, včetně účasti na životě občanských sdružení, pokud nejsou součástí třetí vzdělávací sféry volného času a nejsou motivovány jinak než vlastním dobrovolným zájmem a rozhodnutím.

3.4.3. Složka sebevzdělávací a vzdělávací

Sem se řadí všechny činnosti, ve kterých si mládež rozšiřuje svoje obzory, aniž je k tomu nucena. Jedná se o rozšiřování a rozvíjení schopností, vědomostí a dovedností, zdokonalování se, či sběr potřebných informací [Dumazedier 1962 In Jíra 1997].

Je ovšem potřeba počítat vzhledem k věku mládeže, na kterou se zaměřuji, s názorem rodičů, kteří děti k některým činnostem přivádějí, nabádají, popř. až nutí, ale v každém případě jsou jim vzorem, ať již dobrým, či špatným.

3.4.4. Složka preventivní

K předchozím sférám volného času bezesporu přistupuje čtvrtá – preventivní, která má za úkol chránit mládež před sociálně patologickými vlivy společnosti a odrazovat mládež od

---

¹⁰ Sladké nicnedělání.

páchání těchto jevů [tamtéž 1962]. Mládež, kterou charakterizuje vykořeněnost a tápání, může snadno podlehnout sociálně patologickým vlivům.¹¹

3.4.5. Cíle volného času

Kvalitativní nároky kladené na volný čas se v průběhu života vyvíjejí. Jiné potřeby a nároky má malé dítě a jiné bude mít pubescent. Kvalitu volného času ovlivňuje celá řada různých aspektů, od postojů k zájmovým aktivitám, intenzitě, už zmiňované motivaci, splnění potřeb až k samotnému způsobu prožívání volného času. Zájmy, které si člověk vybírá, korespondují s naplňováním jeho potřeb, vypovídají o jeho osobnosti - emocích, přáních, úmyslech. Ale jaké potřeby vznikají v souvislosti s volnočasovými činnostmi? A jaké jsou požadavky mládeže na volný čas?

Podle výzkumu z 80. let 20. století sestavil H. W. Opaschowski výčet zásadních potřeb, které se snaží zájmové aktivity posléze uspokojit. Ve své práci z roku 1977 označil za nejdůležitější potřeby, které má plnit volný čas následující [Vážanský, Smékal 2001: 30]:

- **rekreace** - pocit osvěžení, zotavení, obecně psychické uvolnění podmiňující duševní zdraví člověka,
- **kompenzace** - rozptýlení, vyrovnaní nedostatků, uvolnění se od závazných pravidel,
- **edukace** - snaha vyplývající z přirozené zvědavosti poznávat nové věci, přiučit se něčemu zajímavému,
- **kontemplace** - touha poznávat sebe samé, vyznat se ve svých pocitech, hledání identity a zároveň i odstupu k sobě. Tyto potřeby mohou naplňovat volnočasové aktivity pomocí navozování atmosféry pohody a rozjímání,
- **komunikace** - potřeba kontaktu a s ní provázaná možnost zintenzivnění zážitků ve spojení s kolektivem,
- **integrace** - včlenění do společnosti, podpora skupiny, která je velmi důležitá pro sociální rozvoj jedince, správná integrace, jež ovlivňuje míru tolerance jedince a solidarity,

---

¹¹ Rozebírám v kapitole: „Důsledky nezvládnutého volného času“ níže.

- **participace** - angažovaná činnost, spolurozhodování o cílech skupiny. Participace podporuje významně sebevědomí člověka a spoluzodpovědnost, kterou s ostatními členy skupiny nese, pomáhá nastartování správných mechanismů chování,
- **enkulturace** - do zájmových činností zapojuje jedinec svou invenci, fantazii a nápady a svou aktivní účastí rozvíjí v sobě kreativní myšlení.

Jedinec, u kterého trvale nedochází k naplňování zmíněných potřeb prostřednictvím různých činností, „*Opaschowski připodobňuje k tlakové nádobě bez ventilu. Pracovní vytížení, školní povinnosti a další povinné složky života jednostranně zatěžují jedince a bez možnosti kompenzace mohou přerůst obvyklý rámec a způsobují kumulaci napětí. Jejich výsledkem jsou nervové indispozice, nárůst stresu, ke kterým se přidávají další zdravotní problémy. Jedinec není následně schopen rozvíjet v plné míře svoji osobnost. Tato neschopnost se projevuje neschopností bavit se, nízkou mírou empatie, odmítáním zodpovědnosti za chování, ztrátou motivace kučení. Chybí koncentrace k činnostem, tvořivost, z nedostatku uvolnění přichází v neposlední řadě celková únava a zvyšuje se pravděpodobnost zhroucení*“ [tamtéž: 30].

Podle výše uvedeného příměru mají volnočasové aktivity fungovat jako ventil pro náš organismus, který nám napomáhá k vyrovnanému postoji k životu a rozvíjí naši osobnost a tudíž i osobnost mládeže, o kterých tato práce je. Pro volný čas a jedincovu spokojenost je dále důležitá dle Opaschowského svobodná volba bez nátlaku, možnost určovat a revidovat svá rozhodnutí, časová variabilita, dobrovolnost a vlastní iniciativa závislá na osobních vlastnostech, sklonech a zájmech mládeže [tamtéž: 30]. Umí ale mládež volný čas racionálně využívat pro svůj rozvoj? Umí plánovat a vybírat si vhodné činnosti? A právě rozvíjení schopností jako je komunikace, kooperace, řešení konfliktů, schopnost abstrakce, fantazie jsou cíle, ke kterým by měl smysluplně naplněný organizovaný volný čas pod vedením dospělého¹², jakožto možného vzoru pro dospívající mládež sloužit.

Základní cíle výchovy ve volném čase lze shrnout jako pomoc mládeži se učit: zacházet se svobodou volby, orientovat se v síti lidských vztahů, samostatnosti v uvažování, rozhodování i v práci, kooperaci a komunikaci, toleranci a solidaritě, umění prosadit se, volbě správných a přiměřených prostředků, rozlišovat správné a špatné příklady chování a

---

¹² Dospělý pracující s dětmi a mládeží ve volném čase, který má pedagogické vzdělání se odborně nazývá pedagog volného času a celý nedávno vzniklý obor nese název pedagogika volného času.

jednání, seberealizaci, kreativitě, schopnosti utvářet si a upevňovat sociální vztahy a vazby a v neposlední řadě zodpovědnosti.

Kvalitně využívat volný čas je zapotřebí se učit. Ve volném čase by měla dominovat spontaneita, sociabilita, kreativnost a radost. Mládež se při zájmových aktivitách učí komunikovat, naslouchat druhému, umění prožívat, být schopen kompromisu a života ve skupině. Aktivity ve volném čase by se měly odehrávat v příznivé atmosféře s minimem stresů, odkrývat, stimulovat a rozvíjet skryté síly jedince, překonávat citovou prázdnotu a chudobu prožitků. Nejde jen o sbírání vědomostí a získávání dovedností, ale o ovlivnění životního způsobu a samotné kvality života prostřednictvím náplně volného času [Žumárová In Hodaň 2002].

3.5. Význam smysluplného naplnění volného času

Základní význam v působení na mládež, její hodnotový žebříček, výchovu a vzdělání má rozhodně v první řadě rodina a škola, rovněž velmi důležitou úlohu ve formování osobnosti dítěte hraje právě volný čas a možnosti jeho vyplnění.¹³ Volný čas lze vyplnit volnočasovou aktivitou v podobě nejrozličnějších zájmových kroužků v rámci zařízení pro výchovu ve volném čase. Sportovní a jinak fyzicky náročné aktivity navíc mohou působit proti obezitě, která je dalším z možných negativních důsledků nevhodné náplně volného času mládeže. Mládež ve volném čase může sklouznout i k sociálně patologickým jevům (např. kriminalitě). Nedostatečný rozvoj celkové osobnosti dítěte pokládám za rovněž velmi závažný důsledek. Aktivity volného času se odehrávají mimo vyučování a je vhodné, aby alespoň část volného času trávila mládež organizovaně, což předpokládá dozor dospělé osoby (pedagoga volného času). Pedagogické ovlivnění a vedení mládeže ve volném čase má význam, jelikož jedinec čím je mladší, tím méně má zkušeností, aby mohl rozhodovat o náplni volného času a čím je starší, tím spíše jedinci hrozí sklouznutí k sociálně-patologickým jevům. [Kaplánek 2003].

Ačkoli bezesporu velký vliv na podobu volného času mládeže mají dospělí, ať již se jedná o rodiče, pedagogy ve škole i mimo školu, dobrovolné pracovníky, samozřejmě stěžejní roli hraje v celém procesu samotná mládež. Dospělí mohou mládež směřovat a učit, jak nakládat s volným časem, jaké aktivity volit a jak je zvládat. Jejich cílem je naučit mládež

---

¹³ Rozebírám v kapitole: „Faktory ovlivňující výběr volnočasových aktivit“ níže.

samostatnosti. Své zkušenosti si dospívající odnesou sebou do života a některé znalosti a dovednosti se jim v různých obměnách mohou hodit.

Mimoškolní aktivity jsou důležité pro sociálně-psychologický rozvoj mládeže, poskytují možnosti, jak získat dovednosti a vytvořit si hodnoty, získat pozitivní sebehodnocení a objevit nové cesty k úspěchu (a to rovněž pro ve škole méně úspěšné žáky). Mimoškolní aktivity jsou bezpečnou cestou k objevování dovedností, vůdcovství, vrstevnických vztahů atd. [Lewis].

Nejdůležitějším vnímaným přínosem volnočasových aktivit je smysluplné trávení času dítěte. Tento důvod uvádí přes 70 % rodičů. Dvě třetiny také (67 %) zdůrazňují získání nových informací a poznání něčeho nového [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

3.5.1. Důsledky nezvládnutého volného času

Volný čas je pro člověka jedním z nejdůležitějších zdrojů osobnostního a společenského rozvoje, významně přispívá ke kvalitě života [Pávková 1999: 32].

Řada mládeže dokáže volný čas využívat aktivně, hodnotně, naplno a organizovaně, ať již jde o fyzickou aktivitu při sportu, turistiku, či účast na výtvarných, hudebních, přírodovědných, nebo technických kroužcích a mnoho jiných činností. Existují ovšem skupiny mládeže, které jej plnohodnotně nevyužívá, nedokáže využít, či doplácí na špatný vliv rodiny (malý zájem z jejich strany), subkultury, či společnosti a oddávají se pasivnímu přístupu k volnému času. Tato mládež ve volném čase sleduje televizi, sedí u počítače, nebo se utápí v pocitech nudy [Volný čas a prevence u dětí a mládeže 2002: 25].¹⁴ Jednou z oblíbených činností mládeže je sledování televize, především komerčních pořadů, videa a DVD, které jsou na neustálém vzestupu. Nejvíce se hovoří o násilí na obrazovce, síle vlivů hrdinů ve filmech, vulgaritě, ztrátě smyslu pro realitu atd. V důsledku dlouhých hodin trávených u televizních obrazovek a monitorů dochází samozřejmě k poklesu fyzické zdatnosti a obezitě u dnešní mládeže (viz následující tabulka).¹⁵

---

¹⁴ Také proto byl 5. 1. 2000 usnesením vlády ČR schválen „Národní program rozvoje sportu pro všechny“ vycházející z dokumentů Rady Evropy, který si klade za cíl změnit podmínky ve prospěch celoživotního aktivního využívání účinných a bezpečných forem sportu nepoškozujících životní prostředí pro co největší počet občanů [Volný čas a prevence u dětí a mládeže 2002: 25].

¹⁵ Např. ve Francii je mezi desetiletými dětmi 4,1% obézních. Francouzský senát rozhodl, že reklamy zaměřené na děti a propagující potraviny a nápoje s vyšším obsahem cukru budou muset obsahovat

Tab. 1. Hodnocení vlastní postavy u patnáctiletých dívek a chlapců v %

Pohlaví	Příliš tlustá	Trochu tlustá	Tak akorát	Trochu hubená	Příliš hubená	%
Dívky	3,9	35	49,5	9,7	1,6	100
Chlapci	1,5	14,8	60,8	20,6	2,1	100

Zdroj: Csémy, 2005: 39.

Jsou šťastni ti, kteří vědí, co si počít s volným časem. Důkazem tohoto je existence patologických fenoménů jako právě nuda, nebo existenciální frustrace. Nuda je formulována jako „*nepříjemný afektivní stav spojený s pocity napětí, se zkresleným prožíváním času a s pocitem prázdna*“ [Spousta 1994: 14]. Existenciální frustrace je charakterizována pocitem bezesmyslu, dlouhou chvilí, nevyplněností, vnitřní prázdnotou a apatií. V obou případech jedinci chybí poznatek nějakého adekvátního cíle v životě, síla a motivace se pro tento cíl angažovat. Tato trdomyslnost na mládež doléhá právě nejčastěji v období volného času.

Problémem je také alternativní využití volného času - zařazování mládeže do závadných vrstevnických skupin a part, kde provozuje činnosti živelně (př. neorganizovaných aktivit nekontrolovaných ze strany dospělých), a s tím související růst pravděpodobnosti sklouznutí k sociálně patologickým jevům (záškoláctví, šikana, delikvence, páchání trestné činnosti, kontakt s toxickými látkami - především alkohol, tabák a lehké drogy, ale i jiné), či propadnutí mládeže patologickým závislostem (gamblerství apod.). Příčiny vzniku mnohých negativních jevů lze spatřovat v modernizačních společenských procesech, například v individualizaci [Ondrejko 2002].

Mládež má ze všech věkových skupin nejvíce volna. Kolik volného času mají mladí lidé (15-26 let), zjišťoval např. kontinuální výzkum NIDM MŠMT ČR na téma „Občanské vědomí“, který zjistil, že necelé 4 hodiny denně ve všední den a kolem 7mi hodin o víkendu je průměrný objem volného času [Švestka, Jíra 1996]. S tímto volným časem nedovede mládež vždy účelně nakládat. Například toto demonstrují na skupině učňů, kteří mají v průměru 3-5 hodin volného času během vyučovacího dne a zároveň se počet vyučovacích dnů rovná zhruba počtu dnů volna, byly konstatovány závažné problémy související s nezvládnutým volným časem, a to:

- alkoholismus,
- nealkoholová toxikomanie,

„informaci zdravotního charakteru“. V současnosti v České republice nemá 13 % dětí správnou váhu, z toho 6 % je obeztních. Obezita spadá do tzv. civilizačních chorob, u kterých je dlouhodobě zaznamenáván nárůst.

- majetková trestná činnost,
- násilná trestná činnost [Štípek 1987].

Osobně se domnívám, že toto lze vztáhnout i na současnost a na jiné skupiny mládeže. Právě dostatek až nadbytek volného času může mladistvé přivést do negativně orientovaných společenských skupin, zejména pochází-li z méně podnětného sociálního prostředí (ať již rodinného, či školního). Problémem je však i možnost realizovat své zájmy ve volném čase. I touto otázkou se zabývají některé výzkumy, sledující strukturu zájmů a potřeb ve volném čase a jejich saturaci u věkové skupiny mládeže [Bláha 1987].¹⁶ Buchodolski vyslovil myšlenku, že „*člověk se stává do jisté míry takovým, jakým ho činí způsob využívání denního volného času*“ [Buchodolski 1948: 2], proto by nám nemělo být lhostejné, kde a jak tráví mládež volný čas a jaké vlivy na mládež při tom působí. Nejen kvůli současnosti, ale i k vzhledem k perspektivnímu využívání volného času v dospělosti [Bláha 1980: 31].

3.5.1.1. Drogová situace, kouření a pití alkoholu

Drogová situace v České republice se razantně mění, což je spojeno s otevřením hranic a průnikem drogové mafie na naše území a snazší dostupností nových drog, dříve téměř neužívaných, které se na naše území dostávají. Z těchto důvodů se také zvyšuje počet drogově závislých, s čímž je spojen výrazný růst drogové kriminality.

Výsledky výzkumu „Mládež v České republice“ z roku 1996 shodně s výsledky předchozích výzkumů v období 1990 – 1993 opět potvrdily, že ani kouření cigaret a pití alkoholu není v České republice na ústupu [Mládež v České republice 1996]. Zřetelný nárůst kuřáctví lze konstatovat u dospívající mládeže [Csémy et al. 2005: 69-75]. Drahé reklamní kampaně oslovují nejvíce právě mládež [Sovinová, Csémy 2002]. Na otázku: „*Kouříte? odpovědělo kladně 32 % dotázaných*“ [Mládež v České republice 1996]. Dnešní sociálně psychologické klima spojuje kouření s určitým životním stylem, zasazuje kouření do atmosféry něčeho kladného, normálního a běžně přítomného v našem každodenním životě, ačkoliv v posledních letech se začaly podnikat kroky proti vyznavačům kouření. Nepříznivé tolerantní tendence se projevují i ve výpovědích o pití alkoholu. Frekvence kouření i alkoholu, kteří mladí zkonsumují má vysokou vypovídací hodnotu ve vztahu ke

---

¹⁶ Přestože jsou uvedené informace více jak dvacet let staré, lze z nich stále odvozovat společenské souvislosti a následky i pro dnešní mládež. Dále v textu dokládám statistickými údaji.

stylu života mládeže a způsobu trávení volného času. Ze sociodemografických znaků i v tomto případě hraje rozhodující roli věk a pohlaví (např. s rostoucím věkem přibývá zástupců mužského pohlaví, kteří pijí pivo téměř denně). Jistou roli sehrávají i sociální faktory.

Denní kuřáci jsou častěji konzumenty nadměrných dávek alkoholu, kde opakovanou opilost uvedlo 31 % denních kuřáků a jen 5 % ostatních mladých dotázaných. Obdobně je tomu s užíváním drog (marihuany užívá 72 % denních kuřáků oproti 18 % nekuřáků) [Csémy et al. 2000].

3.5.1.2. Výskyt některých negativních jevů (kriminálnita, vandalství atd.)

V jiném šetření se zjistilo, že polovina přátel a kamarádů dotázaných alespoň občas něco ukradne. 45 % dotázaných se s krádežemi mladistvých setkává často, či spíše často. Relativně vysoko je na tomto „negativním“ žebříčku vandalismus i nevázané sexuální chování mladistvých [Mládež v České republice 1996].

Tab. 2. Zkušenost se společensky negativními některými jevy v nejbližším okolí respondentů v %

	Nikdy	Spíše ne	Spíše ano	Často
Kouření nezletilých	4	11	39	46
Opilí nezletilí	8	24	39	28
Vandalismus mládeže	9	23	44	24
Výtržnictví a rvačky mládeže	7	31	41	21
Krádeže mladistvých	15	40	33	12
Nevázané sexuální chování mládeže	20	38	30	11
Zanedbávání výchovy dětí	20	39	33	7
Násilí v rodině	39	38	19	3
Narkomanie mládeže	38	35	18	8
Prostituce nezletilých	58	27	9	4
Týrání dětí	58	30	9	2
Pohlavní zneužívání dětí	83	12	4	0

Zdroj: Mládež v České republice, 1996, n= 760 dotázaných (14 – 29 let).

Počátkem 90. let zaznamenala kriminalita na území České republiky takový vzestup, že se zařadila mezi nejzávažnější celospolečenské problémy. Po celé sledované období 1991-1993 zhruba platí, že každý pátý delikvent spadl do věkové kategorie 6-18 let. Mládež se podílí na celkové trestné činnosti srovnatelně s dospělými. V obecné kriminalitě je zastoupení mladistvých přibližně 25 % činů. Největší zastoupení bylo zaznamenáno v oblasti přímých krádeží. Více než každý třetí delikvent je mladistvý. Ale i zastoupení v násilných trestných činech je značné (asi 11,45 % v roce 1993). Věková hranice se posunuje dolů a brutalita činů vzrůstá. Z údajů o kriminalitě mládeže v roce 1992 a 1993 plyne, že z hlediska účasti na kriminalitě převládá skupina adolescentů (15-18 let).

Například Josef Alan v této souvislosti zmiňuje předrevoluční fenomén „dětí s klíčem“ [Alan 1989: 107].

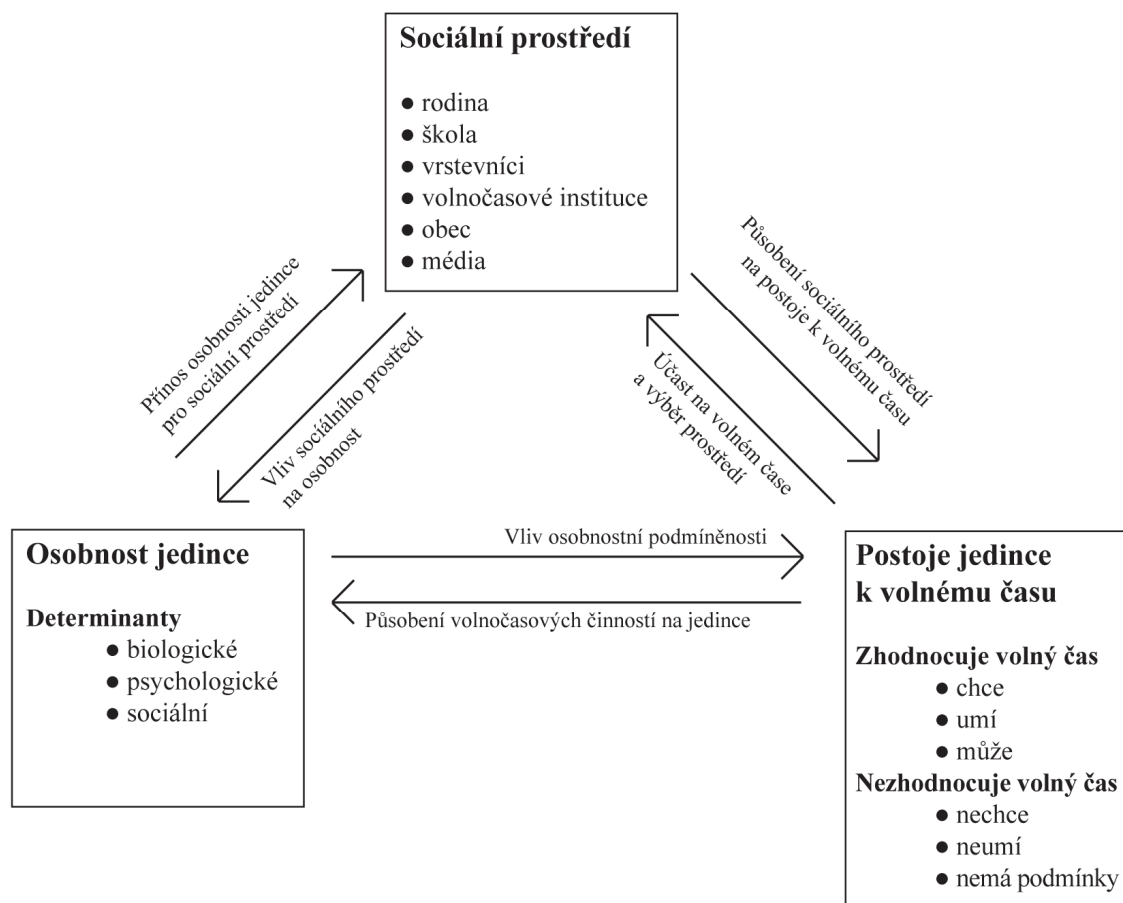
Zvyšující se podíl mládeže na trestné činnosti odpovídá celkovému trendu trestné činnosti v populaci všeobecně. Podstata příčin tohoto jevu spočívá zejména v problematice trávení volného času a hledání jeho smysluplné náplně. S tímto problémem úzce souvisí všeobecný odklon od budování tzv. rodinných mikroklimat a orientace rodičů na vytvoření ekonomicky stabilní a prosperující pozice ve společnosti. Dalšími problémy je zrušení školních zájmových aktivit dětí a mládeže, nekontrolované působení sdělovacích prostředků (zejména televize, filmu a videa apod.) [Mládež v České republice 1996], přitom volný čas může působit preventivně vůči nejružnějším negativním až krizovým jevům v soudobé společnosti.

Jedním z velmi aktuálních úkolů současné společnosti by mělo být snížení rozsahu negativních jevů, nabídnutí mládeži možnosti kvalitního využívání volného času skrze širokou nabídku volnočasových aktivit a současné působení na ohrožené skupiny mládeže, které inklinují k těmto projevům a jejich eliminování.

Pomocníkem k řešení problematiky nevhodného vyplnění volného času u mládeže může být vytváření volnočasových programů zaměřených na ohroženou a rizikovou mládež a zvyšování dostupnosti programů pro všechny.

3.6. Faktory ovlivňující výběr volnočasových aktivit

Schéma 1. Faktory ovlivňující výběr volnočasových aktivit

Zdroj: autorka.

Výběr a možnosti realizace činností ve volném čase je odvislý od stupně především psychického vývoje mládeže (odvíjí se od věku), který ovlivňuje postoje mládeže k volnému času, její vyznávané hodnoty, které následně ovlivňují volbu zájmů a aktivit ve volném čase. Mezi individuální charakteristiky jedince, které mají na strukturu volnočasových aktivit značný vliv, dále patří pohlaví a typ osobnosti. Významnou roli při vytváření podmínek pro osobnostní rozvoj mládeže ve volném čase hraje sociální prostředí, kam patří rodina, nezanedbatelný význam má škola a chování vrstevníků, jako i místo bydliště a volnočasové instituce, které má mládež k dispozici a neméně ovlivňují mládež i média. Přestože v modelu není zakomponován životní styl, jedná se o faktor, jež má vliv na postoje jedince k životu, a tak i volnému času. Všechny tyto faktory spolu navzájem souvisejí a ovlivňují způsoby a formy trávení volného času.

Věnuji se jim v samostatných podkapitolách níže.

I když problematika volného času mládeže má těsné vazby s výchovou mimo vyučování, týká se ve skutečnosti celého života mládeže. Činnosti mládeže ve volném čase nejsou izolované projevy lidské aktivity, jsou spíše články v řetězci různých příčin a důsledků. Jsou výrazem subjektivní stránky jedince, jeho potřeb a zájmů. Tyto potřeby a zájmy ale nevycházejí pouze z člověka samého, navazují na hodnotovou orientaci, kulturu, způsob života jeho rodiny, kultivovanost rodinného prostředí a zájmy příslušníků rodiny, „*jelikož se část volného času mládeže realizuje v rodinném prostředí*“ [Bláha 1980: 31]. Důležité jsou i sociálně ekonomické poměry rodiny, zejména počet ekonomicky a neekonomicky činných členů rodiny (prarodiče, nezaopatřené děti). Výběr aktivit ve volném čase závisí i na širších sociálních podmínkách, které určují celkový rozsah volného času i dostupnost různých způsobů jeho využívání.

3.6.1. Věk

Věk je významným činitelem při výběru náplně volného času a volnočasových aktivit. Struktura aktivit ve volném čase je v různých věkových skupinách odlišná. Každopádně jsou některé volnočasové aktivity typičtější pro mládež, než-li pro dospělé. „*Může to být způsobeno rozdílnou fyzickou kondicí, mírou životních zkušeností a důležitou roli hraje i množství životních povinností*“ [Filipcová 1967: 56]. Mládež, která ještě nemusí pracovat, má mnohem více času než dospělí, kteří si více uvědomují jeho cenu, proto může docházet k názorovým mezigeneračním střetům. Činnosti ve volném čase jsou odrazem dosažené úrovně sociálního, mentálního a fyzického zrání a současně jsou i příčinou dalšího sociálního, mentálního a fyzického zrání.

V souvislosti se sociálním zráním u mládeže dochází k opouštění aktivit, které jsou pro určitý věk již nepřijatelné. To je způsobeno sociálním nátlakem, kdy společnost přiřazuje s jistou tolerancí danému věku a životní fázi takové činnosti, které považuje za adekvátní.

Pro sociální pozice mládeže je též charakteristická „*nízká zakotvenost v systému sociálních rolí, která jim na rozdíl od dospělých umožňuje větší sociální flexibilitu a dynamiku*“ [Sak 2000: 133]. V období dospívání jedinec ještě není „*hotovou osobností*“, hledá svou pozici ve společnosti, hledá a poznává i sám sebe a to vše prostřednictvím různých činností a volnočasových aktivit. Mládež v tomto věku je přitom schopna se zabývat obrovským množstvím aktivit. Tuto schopnost postupem času ztrácí, dochází k redukci a prohlubování zájmů, k jejich profilaci. Lze říci, že mládí se oproti dospělosti vyznačuje značnou

zájmovou pluralitou. Postupem času rovněž dochází k oddělování aktivit ve volném čase u dívek a chlapců a tato odlišnost se v průběhu života stále více prohlubuje.

3.6.2. Gender

Ve společnosti jsou vytvářeny jisté představy o příslušnících jednotlivých pohlaví. Tyto představy jsou vštěpovány jak chlapcům, tak dívkám a ty si je následně odnášejí sebou do dospělosti. Na základě těchto představ jsou již dětem předkládány různé vzory sociálních rolí. Dívkám závislost, společenská konformita, citová otevřenost, submisivita. Chlapcům pak výbojnost, samostatnost, výkonnost, fyzická síla, psychická odolnost a tvrdost.

Odlišnost jedinců začíná již v dětství. „*Teorie sociálního učení tvrdí, že za odlišování dětí podle pohlaví jsou především odpovědní odměny a tresty, které děti dostávají za chování přiměřené a nepřiměřené svému pohlaví spolu s pozorováním chování dospělých. Děti jsou na každém kroku podněcovány k tomu, aby hleděly na svět optikou svého pohlaví*“ [Fontana 1997: 31]. „*Rozdílná pozice muže a ženy ovlivňuje i celou časovou strukturu dne, individuální zájmy a způsob využívání volného času*“ [Friedlanderová, Tuček 2000: 50]. Rozdílné trávení volného času je podmíněno pohlavím, které ovlivňuje rozdílná tělesná konstituce mužů a žen, nebo-li anatomická stavba těla. Ve volném čase dívek se jen velmi zřídka najdou těžké manuální práce spojené se značnou fyzickou náročností.

3.6.3. Typ osobnosti

Americký psycholog E. Fromm rozlišuje lidi na produktivní a neproduktivní, přičemž navazuje na K. Marxe. Nicméně pro účely práce používám členění na pět typů lidí na základě lidských schopností, které se projevují především při využívání volného času dle M. Švigové:

- **Typ sociálně orientovaný** – za všech okolností pomáhá druhým lidem. Ve volných chvílích vyhledává činnosti, kde může být užitečný pro druhé a kde může pomáhat.
- **Typ esteticky orientovaný** – usiluje o sebeuplatnění pomocí slov, hudby a umělecké činnosti. Chce sám tvořit. Hledá nové cesty a způsoby.
- **Typ teoreticky orientovaný** – se snaží o poznávání objektivní podstaty světa. Má zálibu ve vědecké činnosti, důkladnosti a sklony k učení se po celý život.

- **Typ konzumní orientace** – nebo-li tržní typ má touhu „mít“ a být moderní. Rychle mění své postoje, potřeby a názory dle aktuálních trendů ve společnosti.
- **Typ sportovní orientace** – zabývá se sportem, který si zvolil. Sem spadají i sportovní fanouškové, kteří týž sport neprovozují na tak vysoké úrovni, ale o to s větším zapálením [Švigová 1967: 140-145].

3.6.4. Rodina

Rodina má pro vývoj dítěte, formování jeho somatického, psychického i sociálního zdraví rozhodující význam. Rodina není uzavřená, statická jednotka, ale dynamický systém, který je ovlivňován jak sociálním, kulturním, tak i historickým vývojem společnosti, tak životními podmínkami, ve kterých se nachází [Matoušek, Kroftová 1998: 335].

Rodina hraje důležitou roli v životě každého jedince i společnosti. V souvislosti s tématem volného času hraje roli celistvost a funkčnost rodiny, bytové podmínky a počet dětí v rodině. Rodina může vývoj dítěte příznivě stimulovat, ale může být i jeho brzdou, zdrojem utlumení vývoje schopností, charakteru a celé osobnosti dítěte. Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Pro volný čas je důležité, že rodina začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu společenské normy, postoje a základní kulturní návyky, k čemuž používá odměny a tresty.

Rodina jako základní sociální skupina se podílí na formování osobnosti a hodnotového žebříčku dítěte, utváří jeho mravní povědomí a měla by být nápomocná při hledání životních cest. Nezbytnou úlohu plní rodina při výběru volnočasových aktivit a organizování volného času, jelikož sociální učení v rodině probíhá i prostřednictvím aktivit ve volném čase [Čech In: Hodaň 2002]. „*Významnou roli při výběru způsobu trávení volného času konkrétního jedince má například sociokulturní úroveň rodiny, která je v současnosti vyjádřena vzděláním rodičů. Bohatší sociální pole a kulturnější rodinné prostředí příznivěji ovlivní kulturní rozvoj dítěte*“ [Sak 2000: 151].¹⁷ Rodina, v níž alespoň jeden z rodičů dokončil střední školu, dokáže dítěti lépe poskytnout metodickou pomoc při zdolávání překážek v učení, v zájmových činnostech a pobízí dítě k vyšším ambicím a hodnotné zájmové činnosti. Naopak způsob komunikace s dítětem v rodinách s krajně nízkou sociokulturní úrovní je značně nepříznivý pro jeho psychický vývoj, rodiče

---

¹⁷ Tímto se zabývám v kapitolách: „Empirické výzkumy o volném čase mládeže“ a „Analýza dat PISA 2003“ níže v práci.

zpravidla ani neposkytují dítěti příznivé podmínky pro vzdělání a zájmovou činnost. Pravděpodobnost, že dítě z této rodiny bude ve volném čase kulturně orientováno je velmi nízká.

Důležité jsou též znalosti a informace, které může rodina dítěti předat a tím značně urychlit rozvoj určité aktivity, nebo umožnit rozvoj jiným směrem. V každém případě dítě, které žije v rodině kulturně a sociálně chudé, orientované pouze na základní potřeby, bude velmi obtížně získávat vyšší potřeby a zájmy. Jedinec volí aktivity a potlačuje jiné na základě určitého modelu, hodnotové orientace a životních preferencí. Program výběru a potlačování určitých aktivit vyplývá z tvorby životního stylu, který se rodí na základě životního stylu původní rodiny.

Rodina ovlivňuje výběr volnočasových aktivit členů rodiny i množstvím finančních prostředků, které má k dispozici, či materiálním vybavením. Jiné možnosti ve volném čase má dítě, kterému rodiče mohou koupit drahý počítač, výbavu na lyžování apod., nebo zaplatit různé zájmové kroužky, než-li dítě, které pochází z rodiny sociálně slabé [Sak 2000: 147].

Rodiče, kteří v mládí navštěvovali volnočasové aktivity, častěji rozhodně souhlasí s tím, že by děti měly navštěvovat hodně kroužků a kurzů, aby rozvíjely svou osobnost a přínosům volnočasových aktivit obecně přikládají větší důležitost [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008], což znovu potvrzuje důležitost působení rodiny.

Základem pro budoucí správný růst dítěte je výchova v rodině. Ta je totiž první institucí pro předávání vzorů a volby zálib [Volný čas a prevence u dětí a mládeže 2002: 9]. Novým trendem se stalo po revoluci upřednostňování kariérního růstu před rodinou a nahrazování společně tráveného volného času s dítětem materiálními výhodami. V této souvislosti je alarmující množství rodičů, kteří odpovídají v dotaznících, že „nemají čas“ a že se vůbec neptají na volnočasové činnosti svých dětí [Hofbauer 2004: 42].¹⁸ Méně než polovina rodičů pomáhá svým dětem s výběrem volnočasové aktivity, což je ovlivněno mj. i stavem rodiny.¹⁹ Místo vícegeneračního soužití nastupuje dvougenerační model, oslabují se sociální vztahy uvnitř rodiny a naopak roste vliv vrstevnické skupiny. Rodina přestává být

---

¹⁸ Na volnočasové činnosti dětí ve věku 10 - 15 let se vůbec neptalo 21 % rodičů [Hofbauer 2004: 42].

¹⁹ Vývoj rodiny: přibývá počet nesezdaných rodin, žen vychovávajících dítě bez partnera, svobodných matek, starších rodiček, rodin bez ekonomického zajištění a naopak klesá natalita. Konkrétně počet sňatků klesl mezi lety 1992-1994 z 74 tisíc na 54 tisíc, 22 % svazků chtělo zůstat nesezdaných, dětí narozených mimo manželství přibýlo mezi lety 1990-2001 dvojnásobně [Hofbauer 2004: 59].

privilegovaným prostorem socializace, má ale stále velký vliv na realizaci volného času dítěte [tamtéž: 56].

3.6.4.1. Segmentace rodičů

V dotazníku výzkumu „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“ byla položena baterie výroků týkajících se životního stylu a vztahu k volnému času dětí. Z odpovědí na základě shlukové analýzy byla vytvořena segmentace a typologie rodičů do pěti homogenních skupin typů rodičů:

- **Rodinný typ** - rodiče vyznávající spíše tradiční způsob života, rodina je pro ně na prvním místě, věnují jí téměř veškerý volný čas. O své děti se zajímají, vědí, co je baví, mají přehled, co kdy dělají a snaží se jim zorganizovat volný čas co nejsmysluplněji.
- **Nároční** - poměrně bohatí rodiče, kterým záleží především na kvalitě. V porovnání s ostatními skupinami je pro ně při výběru kroužku důležitější, kolik aktivita zabere dítěti času, jinak vybírají na základě přání dítěte a užitečnosti kroužku.
- **Moderní** - úspěšní moderní lidé, kteří rádi zkouší novinky, sami mají hodně zájmů a o totéž se snaží i u svých dětí. V porovnání s ostatními skupinami děti navštěvují více kroužků.
- **Chudší** - příjmově slabší rodiče, pro které je při výběru zájmových kroužků hlavní zejména cena a dostupnost kroužku. Rodiče v této skupině jsou méně vzdělaní, častěji rozvedení a ekonomicky neaktivní.
- **Uzavření** - skupina rodičů, jež nejeví o volnočasové aktivity svých dětí příliš velký zájem. Volný čas dětí neorganizují a nemají o něm ani dostatečný přehled. V porovnání s ostatními skupinami tyto děti častěji navštěvují sportovní kroužky. Rodiče mají vyšší vzdělání, jsou častěji nevěřící, rozvedení, bohatší a dítě je častěji jedináček.

Takto vytvořená typologie rodičů následně vstupuje jako třídící proměnná do dalších analýz ve výzkumu, ze kterých vyplynulo následující. Nejsilnější souhlas s výrokem, že by děti měly navštěvovat hodně kroužků a kurzů, aby rozvíjely svou osobnost, se vyskytuje u skupin rodičů rodinného typu a moderních. Rodiče náležící do těchto segmentů mají také nejčastěji velmi dobrý přehled o nabídce volnočasových aktivit v místě bydliště a častěji ji

považují za dostatečnou [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

3.6.5. Vrstevníci

Ve fázi dospívání, kde se mládež nalézá, rodiče přestávají být pro dospívající autoritou, mnohem větší význam je v tomto období přikládán kamarádům. Dospívající jsou velmi kritičtí a ve svých soudech nemilosrdní. Proto se stává, že jedinec je skupinou vrstevníků posuzován jeden den jako dobrý kamarád a druhý den jako „outsider“. Zda je jedinec trpěn, nebo zda může dokonce zaujímat vedoucí postavení závisí na schopnosti citlivě reagovat na změny ve skupině a přizpůsobivosti vnějším podmínkám okolí.

Vrstevníci jsou v tomto období nejvyšší autoritou, a to i v oblasti volného času. Pubescent, který neumí lyžovat, či hrát fotbal se ve chvíli, kdy se tato činnost stává populární, dostává na okraj společnosti vrstevníků, často je terčem výsměchu a sklízí opovržení.

Pozitivní na účasti na zájmových aktivitách v rámci zařízení pro volný čas je i zařazení mládeže do kolonky sportovec, umělec, „mozek“ atd., jež má vliv na formování vztahu nejen s vrstevníky, ale i dospělými, zejména učiteli, kteří k těmto vyhraněným jedincům přistupují pozitivněji než k těm, kteří se ve volném čase neúčastní volnočasových aktivit, popř. v ničem nevynikají [Eccles 2003: 874].

Řadu potřeb aktivit mládeže ve volném čase saturuje rodina, nebo skupiny vrstevníků. Dosud uskutečněné výzkumy však prokazují, že z tohoto prostředí se aktivity začínají přesouvat (z důvodů časového zaneprázdnění rodičů) do institucí s přímým výchovným působením, což jsou především školská a volnočasová zařízení, z nich pak zejména střediska pro volný čas dětí a mládeže, sportovní jednoty a kluby a místní kulturní zařízení [Mládež v České republice 1996].

3.6.6. Škola

„V oblasti aktivit pro volný čas na úrovni veřejné správy hraje velkou úlohu školství. Právě z tohoto pohledu je důležité, že se v současné době nabídka volnočasových aktivit ve školách znovu navyšuje“ [Žumárová In Hodaň 2002: 92]. Na všech základních a středních školách jsou knihovny, na základních školách působí pro starší žáky školní kluby, otevírají se zájmové kroužky. K rozšíření nabídky volnočasových aktivit dochází především kvůli snaze působit na dospívající generaci výchovně i v době po vyučování a vhodně vyplnit

její volný čas. V poslední době se stále více ukazuje, že důležitým faktorem k ovlivňování způsobu a kvality trávení volného času mládeže je celkový přístup školy, kterou žáci navštěvují. Škola by proto neměla být pouze místem k předávání informací v jednotlivých předmětech, ale měla by sloužit k rozvíjení osobnosti jedince i mimo vyučování.

Volnočasové aktivity mládeže jsou ovlivněny nejen způsobem trávení volného času rodiny, ale i vlivem výchovně vzdělávacího působení školy. Je důležité, aby obě byly mládeži vhodným vzorem. Kladný vztah k smysluplně naplněnému volnému času si mládež odnese do dospělosti, přinejmenším v podobě zájmových aktivit ve volném čase.

Škola i rodina mají nezastupitelnou funkci společně pomáhat dítěti zlepšovat vlastní orientaci a rozhodování ve výběru zájmových činností a volnočasových aktivit.

Souhlasím s textem Bílé knihy o mládeži - škola musí být otevřenou institucí, kde dítě bude trávit povinně i dobrovolně mnoho času ze dne. Měly by se postupně stírat rozdíly mezi povinnou výukou, volitelnými a nepovinnými předměty, zájmovou činností a čistým volným časem. V tom spočívá zásadní rozšíření funkce školy, totiž o oblast naplňování volného času a zájmovou činnost.

3.6.7. Instituce

Výchova v rodině a ve škole by měla být samozřejmá a je zákonem upravená, ale ani mimo tento prostor nelze mládež ponechávat jen sobě samým, nejen z bezpečnostních, ale především ze sociálně výchovných důvodů. Jestliže mládež dochází do volnočasové organizace v době mimo vyučování, zůstává pevně pod vedením pedagoga volného času. Přitom je záměrně posilována samostatnost, aktivita, iniciativa jedince a kolektivu, aby byl u mládeže posilován pocit svobody, ale i osobní a společenské odpovědnosti za sebe i za členy kolektivu [Bláha 1980: 53].

Nesmíme zapomínat na volný čas, který má mládež v sobotu a v neděli a o prázdninách, kde je nicméně vliv organizací a institucí pro volný čas malý (výjimkou jsou letní a zimní tábory a soustředění a víkendové výjezdy různě zaměřených oddílů). O víkendech a prázdninách znovu nabývá na významnosti rodinné prostředí a kamarádi, kdy mládež tráví čas mnohdy nikoliv venku, ale v uzavřených prostorách, u počítačů a televizí [tamtéž: 55].

Státní instituce měly v minulosti výsadní právo zásobovat trh nabídkou volnočasových aktivit a programů s převažující orientací na organizovanou část populace. Tendence vývoje volnočasových aktivit dnes ovšem směřují od:

- organizovaného k neorganizovanému,
- výkonu k požitku (radosti, sebeuspokojení a seberealizaci),
- kolektivního k individuálnímu,
- tradičního k netradičnímu (rizikovému, vzdělávacímu),
- města k přírodě (kompenzace prostředí a stresových vlivů),
- dlouhodobých (popř. stálých vlivů) ke krátkodobým trendům (módnost, identifikace) [Burdová In: Hodaň 2002].

Cílem volnočasových institucí by mělo být uspokojit každého jejího člena a zároveň nabídkou zasáhnout i ty, kteří se původně aktivit zúčastnit nechtěli. Při volnočasových činnostech dochází k formování vlastností a rysů mládeže, proto cílem volnočasových institucí je všestranný a harmonický rozvoj celé osobnosti mladého člověka.

3.6.8. Místo bydliště

Místo bydliště není primárním faktorem, ale z níže uvedených důvodů je vhodné brát velikost obce, kde mládež žije rovněž v potaz. Začnu u velkých měst, která ve vztahu k volnému času mládeže nabízí široký výběr volnočasových aktivit, zvláště v oblasti kultury (kina, divadla, výstavy, muzea, diskotéky, kluby atd.). Na druhé straně velká města nesou sebou negativní nástrahy typické pro města (přílišný individualismus a odcizení, dostupnost drog, pasivní přístup k volnému času). Ve velkých městech je taktéž rozdílná nabídka v jednotlivých městských částech (např. problém nabídky volnočasových aktivit a zájmových kroužků v satelitních městech velkých měst).

V případě menších měst nelze tak snadno zobecňovat, neboť podmínky jsou v nich různé. Způsob trávení volného času v menších městech ovlivňují dva faktory. Jedním je snadnější dostupnost přírody a rekreačních oblastí (hory aj.), které samy o sobě nabízejí velké množství možností k trávení volného času, menší nutnost dojíždění do zařízení nabízejících zájmové činnosti atd. Druhým faktorem je přístup samosprávy k otázce volného času (nabídka služeb, jejich kvalita a dostupnost). To, jaká pozornost je věnována ze strany samosprávy podpoře možnostem vyžití ve volném čase má vliv u všech velikostí obce.

Naprosto odlišná situace je v malých obcích, kde bývá mladým k dispozici hřiště, ale menší možnosti již mají pro další aktivity (plavání, squash, horolezení na stěně a mnoho

dalších). Za nimi i kulturním vyžitím se musí mládež dojíždět do okolních větších sídel. Zmíněné skutečnosti přispívají ke stěhování se rodin s dětmi z velkých měst a vesnic do menších měst, která jsou kompromisem mezi negativy a pozitivy i v oblasti volného času.

3.6.9. Média

Volný čas se ve 20. století výrazně medializoval. Mezi média patří nejen televize, ale i internet, tisk, nebo rádio. Hlavní roli již nehraje osobní zkušenost a osobní zážitky z činností ve volném čase, ale zprostředkovaná a komentovaná podívaná. Ta je rychlejší, levnější a pohodlnější [Slepičková 2001: 28]. Televize a sdělovací prostředky ovlivňují obraz dnešního volného času a oblíbenost jednotlivých činností. Prostřednictvím médií dochází k šíření momentálně moderních činností, které často přitahují pozornost právě mládeže (adrenalinové záležitosti, vyznávání tanečních stylů dle populárních hudebních žánrů). Adolescenti mají sklon vyhledávat vzory, jejichž chování a životní styl napodobují, ať pozitivní, nebo negativní. Média mládeži vzory předkládají. Populární lidé a mediální hvězdy všeho druhu přitahují pozornost mládeže, která oceňuje jejich vlastnosti a schopnosti, ztotožňuje se s nimi a považuje je za vzor [tamtéž: 36].

V průběhu posledních deseti let ovlivnil způsoby trávení volného času a výběr volnočasových aktivit u mládeže technologický rozvoj, zejména nástup moderních komunikačních technologií (internet, mobilní technologie, digitální technika). Díky pokroku a technice by mládež měla mít víc volného času, nicméně získaný čas naopak technice obětuje a času se nedostává jinde, třeba na volnočasové aktivity. Pro mládež jsou všechny tyto novinky lákavé a atraktivnější než tradiční metody výuky ve školách (výuka ve škole přestává být dominantním zdrojem informací, nastupují média).

V současné době sledujeme proměnu ve vzorcích konzumace médií. Preferován je více selektivní obsah, virtuální komunity a též se mění komunikační kanály. Přichází mobilní televize, koncepty na bázi iPhone atd. Vše směřuje k větší nabídce jak obsahu, tak kanálů s cílem být neustále v dosahu, řečeno dnešní terminologií „on-line“, nebo-li „na signálu“. Trendem je jednoznačně selektivnost obsahu i doby konzumace. Tradiční televizní zprávy v půl osmé jsou jako koncept překonány.

Novodobým fenoménem je tvorba virtuálních komunit, kdy se jedinci fyzicky neznají, ale přesto spolu komunikují i hodiny denně o různých tématech. Často se jedná o komunikaci, která nemá žádný cíl (používá se termín fátická komunikace). Tyto komunity však mají na mládež extrémní vliv, srovnatelný s „partou s ulice“. Je otázkou, zda mládež umí využívat

moderní způsoby komunikace k cílenému rozvoji osobnosti. Odpověď na tuto otázku nám částečně dávají provedené empirické výzkumy o trávení volného času mládeže, jejichž syntéza je součástí samostatné kapitoly níže.

3.6.10. Životní styl mládeže

Životní styl mládeže úzce souvisí s trávením volného času, jež může mládež naplnit mnoha způsoby. Bezesporu je jedním z faktorů ovlivňujících výběr činností pro volný čas.

Postavení mládeže ve společnosti a jejich životní styl se změnil mimo jiné v důsledku změn ve společnosti po roce 1989, kdy se výrazně modifikoval vztah jednotlivce a společnosti. Mládež má oproti době před revolucí řadu svobod (v projevu, názorech, cestování apod.). Více musí rozhodovat sami za sebe. Nepůsobí na ně již tolik příkazování a mocenské autority [Slepičková 2001]. Pro mládež je typická snaha vymanit se ze závislosti na autoritách, vyvzdorovat si větší samostatnost myšlenkovou i sociální [Průcha et al. 1995]. Mládeži vyhovuje nepodřizovat se pravidlům a normám formálních skupin. „*Adolescenti tvoří početnou a svým životním stylem významnou skupinu společnosti. Mají vlastní kulturu, specifické zájmy a záliby*“ [Slepičková 2001: 58]. Prostřednictvím zájmů a zálib ve volném čase získávají náhled na svět, upevňují si hodnoty i normy.

V životě mládeže hrají volnočasové aktivity důležitou roli. Ve volném čase je u mládeže běžné, že střídají různé zájmy. Volný čas je také doba, kdy si jedinci mohou dělat, co chtějí a ocitají se bez kontroly rodičů a učitelů. Je to doba, kdy mnozí zkouší zakázané věci. Riziko stoupá s věkem pubescence. Mnozí „náctiletí“ trpí představou, že vědí všechno lépe než jejich rodiče. Mládež má více volného času a méně odpovědnosti oproti dospělým, na kterých jsou stále finančně závislí. Mládež v České republice má dnes skrze globalizaci, kdy se stírají kulturní rozdíly mezi zeměmi, podobný životní styl a náhled na svět jako mládež v západní Evropě a v Americe. Mají rádi nové podněty, dobrodružství, rychlost, nezávislost. Neustále vyhledávají něco nového a nebojí se zkoušet nové věci. Mladá populace představuje velmi zajímavou skupinu z hlediska užívání služeb a zboží. Zejména výrobci potřeb pro volnočasové zájmy a vše blízké pro životní styl mládeže se soustředují na tuto věkovou skupinu, kdy se snaží vyhovět jejich nárokům na odlišení se, svobodu, změnu atd. [Slepičková 2001: 29].

Volný čas mládeže je vyjádřením jejich individuality. Dospívající se odlišují právě tím, čemu se ve volném čase věnují. John Locke (1701) napsal: „*Ve volném čase se projevuje temperament člověka a jeho sklony.(...) Proto se musí každý bavit tak, jak chce.*“ [Petrusek

2006: 421-423]. Správný výběr volnočasových aktivit, tudíž řešení volného času je vítězstvím každého jedince a vyjádřením jeho individuality [Švigová 1967: 69].

Má-li být řečeno o současné české mládeži něco postihujícího více její specifika, je nutné věnovat náležitou pozornost aspektům sahajícím za rámec demograficky orientované deskripce. Mezi specifika v každém případě patří rozsáhlá sféra volného času s její strukturou uskutečňovaných aktivit, a tím i obecného základu výsledného životního stylu mladé generace. Z popisu, jak dnešní mládež žije a čím se zabývá ve svém volném čase, nelze eliminovat to problematické a negativní (drogy, kriminalitu a podobně).

Způsob, jakým dospívající tráví volný čas, je jedním z hlavních kritérií, která charakterizují jejich životní styl. Přirozeným způsobem se v životním stylu odráží individuální možnosti a cíle jedince, kulturní klima, hodnoty, zájmy a zvyklosti referenčního prostředí.

Možnosti využívání volného času jsou ve společnosti považovány za důležitý aspekt kvality života. Volný čas dává možnosti pro rozvoj sebe samých a seberealizaci. Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Samotný pojem životní styl je složitý a velmi komplikovaný. Jedna z mnoha definic vymezuje životní styl jako „*souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje*“ [Bakalář In Pávková 1999: 28]. Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek.

Každý jedinec má svůj systém hodnot, který si utváří a přetváří během celého života vlivem životních podmínek a zkušeností i uskutečňovaných aktivit. Každý jedinec přistupuje k životu a i k volnému času jinak. Klade jiný důraz na důležitost volného času v jeho životě. V období pubescence, kde se nachází mládež, se životní styl značně vyvíjí a s ním i hodnotový žebříček a vyhledávané aktivity ve volném čase.

3.7. Klasifikace činností ve volném čase

Aktivity tvořící náplň volného času můžeme rozdělit podle způsobu zapojení jedinců na aktivní a receptivní formy trávení volného času, jak bylo řečeno výše. Mezi aktivní se řadí např. aktivní sportování, kutilství, procházky, cestování. Naopak mezi pasivní formy trávení volného času patří sledování televize, poslouchání hudby, četba atd.

Dalším z možných členění volnočasových aktivit je jejich rozdělení na komplexy fyzických aktivit, komplexy aktivit spojených se společenskými kontakty, s kulturními

hodnotami, komplexy osobních zálib, či komplexy nečinného odpočinku [Velký sociologický slovník 1996: 156].

Ze Sakova výzkumu volného času [Sak 2000] vyplývá, že realizace určitého zájmu konkrétní aktivitou zvyšuje pravděpodobnost, že jedinec se bude věnovat i určité jiné aktivitě. Toto znamená, že jednotlivé volnočasové aktivity se vzájemně ovlivňují. Například *„individuální duchovní aktivity nejsilněji koreluje s mimoškolním vzdáváním. Návštěva diskoték je nejsilněji spojena se sledováním televize. Na základě faktorové analýzy pak bylo zjištěno, že aktivity ve volném čase vytvářejí logicky propojené trasy, tj. jsou výrazem obecnější orientace subjektů při výběru aktivit ve volném čase“* [Sak 2000: 137].

3.8. Současné pojetí volného času ve vyspělých zemích

Jednotlivá pojetí řešení otázek volného času dětí a mládeže v evropských státech obsahují některé společné znaky, jejichž cílem je příprava dětí a mládeže na život „společnosti volného času“: podtrhují aktivitu, seberealizaci, získávání nových znalostí a dovedností. Vycházejí z konkrétní situace v daném státě, regionu, městě a jsou spjaté s existujícím systémem výchovy, materiálními a sociálními podmínkami. Veškerá pojetí vyžadují propracovanou profesionální přípravu organizátorů, současně však širokou účast dobrovolníků. Současným pojetím volného času v jednotlivých státech Evropy se zabýval Hodaň [2002], který ve stručnosti charakterizuje příklady některých modelů:

3.8.1. „Dětská radost“ v Belgii

Částečně odlišným modelem je belgická iniciativa volného času „Dětská radost“, která vznikla před více než padesáti lety. Organizaci charakterizují sociální modely. Je sice přístupná všem antverpským školákům, ale zaměřuje se hlavně na ty, kteří nemají možnost trávit volná odpoledne za asistence dospělých a nemohou jezdit na prázdniny soukromě. Dozor při sportovních a kulturních akcích odpoledne a ve volných dnech vykonávají učitelé, kteří tuto činnost provádějí dobrovolně a bez nároku na finanční odměnu. Aktivita organizace se považuje za integrální součást činnosti školy. Škola ji aktivně podporuje, poněvadž účast dětí v programech se kladně projevuje i ve vyučování a podíl učitelů má pozitivní vliv na rozvoj osobnosti účastníků. Vzhledem k tomu, že k integraci mezi vyučovacími a mimovyučovacími aktivitami dochází ve škole i mimo ni, model je

výjimečný pro jeho „otevřenost“, přístupnost školy a přímé spojení s okolním a sociálním prostředím.

3.8.2. Pojetí volného času ve Francii

I ve Francii model směřuje k „otevřené škole“. Cílem programu Ministerstva školství „Vzdělání – mládež“ je naplnění každodenního volného času mladých lidí. Program školám umožňuje rozvíjet kulturní, sociálně kulturní a sportovní činnost ve spolupráci s domy mládeže, místními sdruženími občanů a kulturními institucemi.

Kromě uvedeného přístupu existují i rozličná pojetí zařízení místních a se spádovým dosahem, která získávají děti a mládež z okolí pro společenský život v regionu i pro kulturní a sportovní aktivity:

- střediska volného času dětí – nabízí pobyt na čerstvém vzduchu, jejich součástí jsou centra volného času, domy dětí, kluby, knihovny, dílny pro technickou činnost,
- kulturní střediska a domy obcí - působí nejen pro děti a mládež, ale i dospělé,
- domy kultury a mládeže klubového typu - patří k nejběžnějším zařízením. Rozvíjejí zájmové a klubové činnosti účastníků směrem ke kulturním aktivitám, tělovýchově a sportu, aktivitám vědecko-technickým, sociálním a rekvalifikačním, turistickým a ekologickým. Také napomáhají rozvoji společenských kontaktů a klubové činnosti,
- kluby mládeže v městských čtvrtích s větším počtem sociálně neadaptovaných dětí a mládeže - působí ve volném čase mladých, starají se o jejich další vzdělávání, pomáhají při získávání pracovních příležitostí, tudíž mají spíše preventivní funkci.

Dále existuje možnost využívat hřiště při obytných domech, místa pro hry v městských čtvrtích s herním koutkem pro nejmladší, při jejichž využívání je přítomen organizátor k zajištění především bezpečnosti. Městská hřiště zahrnují množství trvalých zařízení k pohybovým hrám v přírodním prostředí (pro míčové hry, jízdu na kolečkových bruslích atd). Hřiště k dobrodružným hrám, opět s přítomností organizátora, vytvářejí uzavřenou lokalitu se zařízeními pro starší děti, které mají možnost tvořit, budovat a bořit. Ve Francii mají taktéž parky oddechu buď orientované na celou populaci, nebo na děti a mládež.

Ve Francii mají nebývalou nabídku i dalších služeb: ubytovny mládeže, turistické noclehárny pro mladé lidi (zajišťují vedle pobytu mládeže o prázdninách i v průběhu školního roku zájmovou činnost s důrazem na estetickou výchovu a turistiku). Během letního období slouží i prázdninová střediska, na jejichž zřizování se podílí obce, podniky, sociální služby, církve, dobrovolná sdružení a jiné instituce. Střediska navštěvují zájemci ve věku od 6 do 17 let, některá od 4 do 18 let. Mezi organizátory prázdninové činnosti patří prostory pro všechny, „zelená“ prázdninová střediska, prázdninové domy pro rodiny, prázdninové vesničky. Dlouholetou tradici a značný význam mají ve volném čase dětí a mládeže školy, kde jsou k dispozici místnosti pro hry, místa pro pobyt za špatného počasí, knihovny a čítárny. Vedle sítě mateřských škol existují domovy dětí v atraktivním prostředí (mořské pobřeží, hory, venkov) i dětské útulky. Také zařízení dospělých se podílejí na utváření programů pro děti a mládež ve volném čase. Jedná se o působení galerií, muzeí, památníků, historicky cenných objektů, tělovýchovných zařízení, sportovních organizací i zařízení monotypních, účelově vybudovaných k prezentaci vědeckých i technických poznatků, vybavených moderní technikou.²⁰

3.8.3. Německý model volného času

Velmi rozšířená zařízení místního dosahu pro využití ve volném čase v Německu jsou „kluby mládeže“ nebo „domy mládeže“ (klubovny a místnosti pro mladé, domy volného času, domy mladých, centra mladých, domy otevřených dveří). Poskytují různorodou nabídku kroužků, seminářů, kurzů, kulturních představení i práce v dílnách, ale věnují se také sociálním aktivitám (poradny, linky důvěry, pomoc mládeži nezaměstnané i ohrožené drogami, pomoc dětem přistěhovalců atd.)²¹. Jejich společným rysem je všeobecná přístupnost a rozvoj zájmů (výchova k volnému času, sociálnímu učení, umělecká a rukodělná zájmová činnost, hry, sporty, vyrovnávací a oddechové aktivity).

Jinou kategorií zabezpečují místa pro shromažďování mládeže, finančně podporovaná spolkovou vládou. Organizace mládeže jich využívají k pořádání kurzů, seminářů a

---

²⁰ Příkladem může být pařížský park de la Vilette, nebo Futuroscope parky v regionech (kulturní a turistická centra, místa vědy a průmyslu pro poznávání živé a neživé přírody, který přispívá k naplnění všech funkcí volného času mládeže).

²¹ Německá sociální pedagogika pracuje s termínem „dětí v mezeře“ (dětí ve věku 9-14 let). Výchovné a sociální instituce jim začaly věnovat pozornost zvláště počátkem osmdesátých let, jelikož tato skupina dětí nenavštěvovala domy a kluby mládeže z důvodu neexistence pro ně vhodných programů. Tyto děti začaly trávit volný čas v parcích, na zastávkách, v opuštěných domech i na hřbitovech. Tyto děti jsou pod vlivem vrstevnických part a narůstajícím vlivem médií [Hofbauer 2004].

zasedání, školení a doškolování. Střediska vzdělávání spádového dosahu realizují školení a doškolování, semináře a fóra (např. ekologie, mírová hnutí apod.), ověřují nové obsahy a metody práce, včetně sociálních problémů (nezaměstnanost), propracovávají koncepční otázky (působení ve volném čase).

Hřiště představují tradiční a významnou součást zařízení. Patří k nim veřejná hřiště pro děti předškolního a mladšího školního věku. Dobrodružná, aktivní, tvořivá hřiště rozvíjejí u dětí ve věku 6 - 14 let iniciativu, explorační podoby chování (vyhledávací, průzkumná činnost vyvolaná potřebou orientovat se v nové situaci), tvořivost a projevy spolupráce. Taktéž mají některá hřiště s pedagogickým dozorem.

Rostoucí pozornost získávají parky volného času. Parky oddechu jsou přístupné osobám různého věku, zřizují se v městských parcích, v přírodním prostředí, u řeky, v lese, zoologické nebo botanické zahradě. Naopak parky zážitků, určené výhradně dětem a mládeži, se budují mimo město (parky pohádek, tématické parky). Také jsou zřizovány parky zahradní, ptačí, zvířecí, safari, které přibližují část přírody a usilují o překonání obvyklých přístupů botanických a zoologických zahrad. Posledním typem jsou parky her a sportu, lanových aktivit atd.

Školy se na volném čase podílejí přímým působením, exkurzemi, výlety, kulturními i sportovními soutěžemi, mimoškolními a mezinárodními výměnami.

3.8.4. Skandinávský model „Fridit Stockholm“

Tento model je typickým představitelem tendence bližší našim představám, která se odklání od školského prostředí. Je určený jak dětem a mládeži, tak i dospělým. Organizátorem je zvláštní komise, složená z představitelů jednotlivých politických stran v městské radě, nazvaná ústřední výbor volného času, a dalších 14 místních výborů volného času. Místní výbory mají plnou moc v rozhodování o záležitostech své lokality, zatímco ústřední výbor zvažuje věci obecného významu. Centrální orgán vydává Politický (koncepční) program pro „Fridit Stockholm“, který přináší rámcové informace pro různé aktivity. Pro ně je společné:

- přispět k realizaci a společnému soužití, vytvářet reálné podmínky pro osobní rozvoj,
- respektovat právo každého jedince žít ve městě, svobodu volby aktivit a podporovat jeho zapojení do společenského dění,

- nabídnout lidem příležitost smysluplně využívat volný čas,
- bojovat s negativními jevy komercialismu ve sféře volného času,
- podporovat decentralizaci činností a rozhodovacích pravomocí,
- rozhodovat v souladu se zkušenostmi a přáním znevýhodněné menšiny před privilegovanou většinou,
- provádět stálou revizi koncepce volného času, povzbuzovat každou iniciativu,
- podporovat výměny zkušeností a myšlenek, týkajících se sféry volného času bez ohledu na jazykové bariéry a státní hranice.

„Fridit Stockholm“ připravuje podmínky pro různá hnutí, organizace a sportovní činnost, což vytváří mosty spolupráce mezi organizacemi a městskými úřady. Dochází tak k předávání vědomostí a dovedností demokratických pracovních procedur i k rozvoji znalostí občanů o různých jevech, problémech společnosti a lokalit, čímž se probouzí širší sociální zájmy.

3.8.5. Izraelský model

Na závěr ukázek pojetí volného času v Evropě uvádím pro srovnání Izrael, která má odlišnou mentalitu oproti Evropě. Škola i výchova mimo školu zahrnuje zvyšování a posilování hladiny vědomostí, dovedností, návyků, postojů a zájmů u dětí obou pohlaví. Je organickou součástí výchovně vzdělávacího programu, nikoli pouhým doplňkem. Má naučit děti a mládež využívat volný čas ke kultivaci vlastní osobnosti, vést je k individuálnímu, morálnímu, tělesnému a sociálnímu rozvoji, ale také k plnohodnotnému odpočinku a relaxaci ve volném čase - vše za dohledu pedagogů.

Intelektuálního rozvoje se dosahuje studiem literatury, jazyka, vědy a účasti v rozmanitých zájmových činnostech. Esteticky se děti zdokonalují hudbou, tancem, malířstvím a divadlem. Sociálně se rozvíjejí v kolektivních hrách, školních klubech a ve službě společnosti. Fyzického zdokonalování se docíluje cvičením, hrami, sportem a pohybem ve volné přírodě, tancem a dobrodružnými aktivitami. Potřebný odpočinek se navozuje specifickými podobami kontemplace (rozjímáním), introspekci (sebepoznáváním) a zklidněním v místnosti i venku.

4. Vývoj politiky mládeže v České republice

Občanská participace a mládežnická sdružení mají v demokratickém Československu a následně v České republice kořeny již od 19. století. S nástupem komunistického režimu došlo k přenastavení systému občanských iniciativ. Vývoj v oblasti mládeže v dějinách České republiky byl v prvních letech poměrně bouřlivý, souvisel s transformací celé sféry prorežimních struktur²² totalitního Československa (Jiskra, Pionýr a Socialistický svaz mládeže (SSM)²³). V době 70. – 80. let byly v Československu režimem uznávány prakticky jen 4 formy společenské participace a socializace (angažovanost v Jiskře, Pionýru, SSM a v Komunistické straně Československa) [Ripka, Turek, Vitásková 2005: 26].

V České republice po roce 1989 vzniklo, nebo obnovilo činnost mnoho národních i mezinárodních organizací pracujících s dětmi a mládeží. Některé nabízejí možnost rozvoje určité schopnosti, talentu nebo zájmu mládeže, jiné nabízejí příležitost k setkání s novými lidmi.

Novodobé politice mládeže v České republice pomohlo po revoluci rozdělení majetku z bývalého SSM mezi mládežnické organizace, které začaly vznikat prakticky ihned po Sametové revoluci v Československu²⁴, stejně jako začleňování do evropských struktur a demokratizace sdružení. Začlenění České republiky do komunitárních programů v roce 1997 znamenalo zároveň přijetí řady závazků v oblasti politiky mládeže. Rozhodnutí České republiky zapojit se do komunitárních programů bylo spojeno se vznikem první ucelené Koncepce státní politiky v oblasti dětí a mládeže v roce 1998 [Europa].

Stěžejní dimenzí v oblasti politiky mládeže v ČR je logicky dimenze ekonomická - a to jak ze strany mládežnických organizací, tak i Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. K zákonnému vyústění v oblasti majetku nestátních neziskových organizací pracujících s dětmi a mládeží (NNO) došlo především zákonem č. 364/2000 Sb., o zrušení Fondu dětí a mládeže, s čímž souviselo i majetkové vypořádání NNO se státem a dalšími aktéry, kteří se do procesu majetkového vypořádávání zapojovaly. Proces majetkového vypořádávání byl v České republice nepříjemný a vedl k řadě mediálních kauz. Stejně problematický byl

---

²² Několik sdružení mládeže fungovalo nějakým způsobem i dříve, de facto ilegálně, např. skauti.

²³ SSM byl reakcí režimu v oblasti mládeže na počátku období Normalizace Československa. Ustaveno bylo sjezdem dne 11. listopadu 1970 [SSM 1987].

²⁴ Např. činnost Junáka - svazu skautů a skautek ČR (nejvýznamnější organizace co do počtu členů) byla obnovena hned na přelomu let 1989/1990 [Junák].

a je i systém rozdělování státních grantů a dotací, kde panuje celá řada překážek [Kaplan 2007].

Druhou stěžejní oblastí v politice mládeže je lobbying a prosazování zájmů mládežnických organizací do legislativy a Koncepcí politiky. V této sféře v ČR v rámci sektoru mládežnických organizací probíhala rivalita zejména o tzv. střešní organizaci, která by zaštiťovala organizace na státní úrovni. Od roku 2004 je střešní organizací Česká rada dětí a mládeže (ČRDM), která reprezentuje česká mládežnická sdružení na evropské úrovni [MŠMT 2005b].

Dlouho očekávaný zákon o mládeži (popř. následně zákon o pracovnících s dětmi a mládeží) nebyl dosud schválen.²⁵ Problematika dětí a mládeže nebyla legislativně po celá 90. léta řešena ani na nižších člancích správy. Z pohledu politiky mládeže byla pokrokem reforma státní správy a nové rozčlenění a přenesení pravomocí na kraje. V zákoně č.129/2000 Sb. O krajích (krajské zřízení) ve znění pozdějších předpisů je stanovena jako jedna z povinností povinnost zřizovat výbor pro výchovu a vzdělávání. V oblasti mládeže byla řada kompetencí přenesena právě na nižší krajskou úroveň (tzv. princip subsidiarity).

K rozvoji politiky mládeže v České republice přispěly dvě Národní konference o mládeži, které se konaly v letech 2002 a 2007. Jejich největším přínosem byla výměna informací mezi účastníky konference a ujasnění úkolů, které byly aktuální (Konference).

Oblast mládeže a její rozvoj sleduji v rovině analýzy klíčových dokumentů MŠMT ČR (Koncepcí státní politiky pro oblast mládeže) a analýzy aktérů pro oblast mládeže v následující části práce.

---

²⁵ Prakticky deset let byl v jednání, neustálém konzultování a připomínkování, přesto nedospěl žádné podoby. V roce 2002 byl již zákon téměř předán parlamentu, ale zejména ministrům za Unii svobody se nelíbilo, že je příliš svazující [Doubrava 2005]. Podstatou zákona mělo být ukotvení pod gesci státu možnost kladně ohodnotit (ocertifikovat) takové organizace pracující s dětmi a mládeží, které jsou schopny zajistit určité standardy (např. vedoucích a pracovníků s dětmi a mládeží). Organizace, které by se dobrovolně přihlášily, mohly získat certifikace a poté také snadnější přístup ke státním grantům a dotacím. Problematickými body bylo především stanovení podmínek pro udělení certifikace a zahrnutí či nezahrnutí u komerčních subjektů pracujících s dětmi a mládeží. Na principu certifikací se pracuje stále v rámci pilotních projektů i u aktuálně největšího začínajícího projektu „Klíče pro život“.

4.1. Role státu v politice mládeže v České republice

Po změně společenských poměrů, v roce 1989 se změnil i přístup státu k problémům mladé generace. Od dříve proklamované péče o nejmladší generaci spojené se státně – politickým dirigismem i v tak specifických oblastech, jakou je volný čas mládeže nebo její sdružování, se pozornost státu orientuje spíše na podporu a ochranu mládeže.

Pro pochopení současného stavu v řešení otázky vztahu stát – mládež je nutné uvést některé souvislosti, jež jsou specifické a charakteristické pro situaci mládeže v ČR. V roce 1990 došlo k paradoxní situaci. Objevily se současně dva extrémní přístupy. První reprezentoval názor, že mládež jako specifická věková skupina si zaslouží mimořádnou pozornost a všestrannou péči státu, a to včetně státních zásahů do procesu formování osobnosti mladého člověka, druhý názor pak zastávali ti, kteří tvrdili, že péči o mládež je pouze v rukou rodičů, event. u starších – kteří jsou občany jako každý jiný – záleží na jejich odpovědnosti za sebe sama.

Kompromis pak provedlo usnesení vlády z roku 1990, které vidělo jako nezbytné následující kroky, formulované později jako základní směry působení státu na mladou generaci:

- projektování a prosazování procesu formování nového typu osobnosti mladého člověka,
- podpora všech forem školního a mimoškolního vzdělávání, růstu osobnostních schopností a jejich prosazení v korektní soutěži tak, aby z motivační soustavy mladých lidí byla vytěsněna rovnostářská psychologie a nahrazena motivační psychologii snahy o vysoké výkony,
- vybudování moderní soustavy státní správy zaměřené na podporu a ochranu mládeže a jejich vazbu na samosprávné orgány obcí a měst, které umožní nezávisle na vývoji občanských sdružení zaměřených na mladou generaci, integrovat nepřímými nástroji svobodné diferencované aktivity mladých lidí a podle potřeby kompenzovat dopady sociálně nákladných operací tak, aby nedocházelo k sociální dezorientaci mládeže.
- zajištění funkčního spojení státních orgánů s institucemi Evropského společenství.

V těchto rovinách se také pohybuje kontakt mezi státními institucemi a mládeží. V současné době není formulována státní politika zaměřená speciálně na skupinu mládeže. Rovněž neexistuje legislativa jednotně zaměřená na tuto populaci. To však neznamená, že stát nechává tuto část obyvatelstva bez povšimnutí. O tom svědčí řada zákonných i ostatních právních norem vztahujících se k dětem a mládeži, viz. předchozí kapitola této práce. Jestliže se v České republice stát přihlašuje ke komplexní ochraně a podpoře dětí a mládeže²⁶, potom státní politika znamená:

- působení státu prostřednictvím státních institucí a instrumentů zabezpečující podmínky pro vývoj a rozvoj dětí a mládeže,
- vytváření podmínek pro naplňování funkcí rodiny jako základního článku státu,
- preventivní ochrana a následné opatření ochraňující děti a mládež před negativními vlivy,
- vytváření podmínek pro formování osobnosti věkově nejmladší skupiny populace s cílem jejího zařazení jako plnoprávné součásti společnosti.

Každoročně jsou v České republice vyhlašovány Programy podpory a ochrany dětí a mládeže jako možnosti realizace zájmů mladé generace ve spolupráci se státem (grantové řízení). Gescí za Programy bylo pověřeno MŠMT ČR ve spolupráci se zainteresovanými orgány státní správy a za účasti občanských sdružení zaměřených na mladou generaci. Programy podpory a ochrany mládeže jsou tématicky rozděleny na:

- ochranné (sociální ochrana zdravotně postižených dětí a mládeže a sociální ochrana mladých rodin a dětí bez rodičů),
- podpůrné (podpora talentované mládeže, adaptace mládeže vstupujících na trh práce, podpora mladých podnikatelů, podpora rozvoje mezinárodních kontaktů mládeže),
- volného času (zájmová činnost, podpora aktivit při ochraně přírody a životního prostředí),
- demokratické účasti (program zapojení mladé generace do obnovené občanské společnosti, rozvoj sdružení a spolků zaměřených na mladou generaci).

---

²⁶ V současné době, nejen v materiálech EU stále více zaznívá názor, že aktivní trávení volného času (aktivity sportovního charakteru), má významný vliv na socializaci člověka a jeho integraci do společnosti.

System vyhlášených Programů se osvědčil jako jedna z hlavních forem realizace Základních směrů působení státu na mladou generaci. Vychází z principu vstřícného financování, zahrnujícího vlastní účast předkladatele (občanského sdružení) na financování záměrů zpracovaných ve formě projektů. Zanedbatelný není ani efekt, který vytváří stimulace podílů mládeže na řešení svých vlastních problémů a současně uplatňovaný princip přísné účelovosti poskytování státních prostředků. Programy podpory a ochrany dětí a mládeže se tak postupně staly standardním nástrojem komunikace mezi státem a občanskými sdruženími dětí a mládeže (a jejich prostřednictvím i s nezanedbatelnou částí neorganizované mládeže). Právě z těchto důvodů se ve vyhlášení Programů podpory a ochrany dětí a mládeže pokračuje každoročně. Přestože od některých programů bylo upuštěno, ať už proto, že pozbyly na aktuálnosti nebo proto, že předmětná oblast je zajišťována jinak (např. přímým financováním občanských sdružení), jejich struktura zůstává v podstatě zachována.

Vybrané Programy podpory a ochrany dětí a mládeže:

- **Volný čas** – podpora rozvoje využívání volného času zejména neorganizovaných dětí a mládeže. Podpora rozmanitých činností, jejichž prostřednictvím se děti a mládež naučí trávit zajímavě volný čas. Podpora aktivit vedoucí k rozvoji talentu a nadání dětí a mládeže v jejich volném čase.
- **Prázdniny** – podpora prázdninové činnosti jako významné složky dlouhodobějšího výchovného působení na děti a mládež. Program chce umožnit co největšímu počtu dětí (zvláště ze sociálně slabých rodin a z dětských domovů) účast na prázdninových táborech a zdravotně postiženým dětem účast na ozdravných táborových pobytech.
- **Sdružení** – podpora občanských sdružení dětí a mládeže z celorepublikovou působností. Přispět k vytvoření materiálních předpokladů realizace celoročních aktivit občanských sdružení dětí a mládeže s celorepublikovou působností. Na financování těchto projektů byly státem vynaloženy nemalé prostředky.

Česká republika rovněž přistoupila k multilaterálním úmluvám a k jejich plnění. Jedná se především o Světovou deklaraci o přežití, ochraně a vývoji dětí, o Úmluvu o právech dítěte a o Evropskou kampaň mládeže proti rasismu, xenofobii, antisemitismu a intoleranci.

Rozvíjejí se i bilaterální vztahy, realizované v rámci mezivládních dohod, jako jsou například Česko-francouzská mezivládní dohoda o spolupráci v oblasti tělesné výchovy,

sportu a mládeže, Česko-německá mezivládní dohoda o spolupráci v oblasti mládeže, Kulturní, vzdělávací a vědecký výměnný program mezi vládou České republiky a vládou státu Izrael, Protokol mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem školství a vzdělávání Slovenské republiky, Program kulturních výměn mezi vládou ČR a vládou Italské republiky. Dohoda mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem vědy a technické politiky Ruské federace a o vědeckotechnické spolupráci, Dohoda o vědeckotechnické spolupráci mezi vládou ČR a vládou Republiky Slovinsko, Základní dohoda o vědeckotechnické spolupráci mezi vládou ČR a Spojenými státy mexickými, dohoda o vědeckotechnické spolupráci mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Národní radou pro vědeckotechnický výzkum Argentinské republiky, dohoda mezi ČR a Čínou o vědeckotechnické spolupráci. Obdobná dohoda je připravována mezi ČR a Indií.

Kromě výše uvedených smluv a dohod, na jejichž obsahu participuje i sama mládež, nebo se jich dohody zaměřením a působností bezprostředně dotýkají, uskutečnila se v minulých letech celá řada účelových operativních výměn mládeže (Belgie, Finsko, Katalánsko, Slovensko, Španělsko, Velká Británie, Portugalsko, Švýcarsko, Itálie, Rakousko, Polsko) na úrovni ústředního orgánu státní správy i zástupců občanských sdružení dětí a mládeže [Mládež v České republice 1996].

Stát realizuje svoji podporu mladé generaci i prostřednictvím státních zařízení pro volný čas dětí a mládeže (Střediska pro volný čas dětí a mládeže). Jejich síť zahrnuje 296 středisek, ve kterých trávilo volný čas vybranými zájmovými činnostmi přes 230 tisíc dětí a mládeže [Vývoj vybraných kvantitativních údajů SVČ podle krajů v České republice (r. 1999-2007; viz příloha].

Stát jako jeden z aktérů vstupuje do analýzy aktérů, která je v samostatné analytické kapitole dále v této práci.

4.2. Legislativní úprava mimoškolních aktivit v České republice

V současnosti patří volný čas podle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) mezi 24 sociálních indikátorů, podle nichž se určuje kvalita života v určité zemi. Hodnotu ukazatele velkou měrou ovlivňuje stát svými zákony a nařízeními a také snahou o přiblížení normám Evropské unie.

Zákonem č. 104/1991 Sb. přijala vláda ČR Úmluvu OSN o právech dítěte z roku 1989 a zařadila se tak po bok zemí, které se rozhodly chránit práva dětí v nejvyšší možné míře.

Evropská unie se zaměřuje na děti, mládež a jejich výchovu a vzdělávání především ve dvou svých dokumentech. Jedním je „Bílá kniha o výchově a vzdělávání“ z listopadu 1995 (Teaching and learning - towards the learning society), jejíž nejnovější verze je nyní tolik diskutovaným tématem na veřejně politickém poli. Populárnější a diskutovanější se v minulosti stala „Bílá kniha o mládeži“ (White paper on Youth; popř. White paper on Youthpolicy in Europe) z roku 2001. Obsahuje oficiální soubor doporučení v oblasti práce s mládeží a je používána jako prostředek pro její rozvoj. Cíle „Bílé knihy o mládeži“ jsou tyto:

- poskytnutí přehledu o situaci mladých lidí v zemích EU, o jejich potřebách a problémech,
- stanovení strategických podmínek pro evropské přístupy vůči mládeži,
- analyzování rozvoje komunitárních aktivit EU a role, kterou může EU hrát v budoucnu.

V České republice se práce s mládeží až do poloviny roku 2004 řídila novelizacemi právních norem ještě z doby před listopadem 1989. Tento alarmující stav chtěla vláda napravit přípravou nového školského zákona, na kterém se pracovalo od roku 2001. Po mnoha peripetiích, odkladech a vrácení k přepracování se nakonec podařilo dne 24. 9. 2004 prosadit zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Tento zákon vstoupil v platnost 1. 1. 2005.

Volný čas dětí a mládeže, zájmovou činnost a vzdělávání a práci středisek dětí a mládeže upravuje celá řada zákonů a vyhlášek, ze kterých zmíním alespoň ty základní:

- zákon č. 76/1978 Sb. o školních družinách a školních klubech,

- vyhláška č. 432/1992 Sb. o střediscích pro volný čas dětí a mládeže,
- vyhláška č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání,
- vyhláška č. 55/2005 Sb. o podmínkách organizování a financování soutěží a přehlídek v zájmovém vzdělávání,
- vyhláška č. 71/2005 Sb. o základním uměleckém vzdělávání ad.

Ostatní právní normy, které mají chránit děti a mládež před negativními vlivy společnosti jsou součástí zákona o rodině, úmluvy o právech dítěte a některých dalších (např. zákon č. 37/1989 Sb. o ochraně před alkoholismem a toxikomanií, vládní program sociální prevence, nebo vládní program protidrogové politiky z roku 1993).

4.3. Strategické dokumenty MŠMT ČR pro volný čas

Pracuji s dokumenty:

- Koncepce státní politiky ČR pro oblast dětí a mládeže 1998-2002 [MŠMT 1998]
- Koncepce státní politiky ČR pro oblast dětí a mládeže 2003-2007 [MŠMT 2003]
- Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013 [MŠMT 2007]
- Koncepce pro oblast mládeže v jednotlivých krajích ČR

První ucelená Koncepce státní politiky ČR pro oblast dětí a mládeže vznikla v roce 1998²⁷ s platností do roku 2002 [MŠMT 1998], poté vstoupila v platnost koncepce další s účinností do roku 2007²⁸ [MŠMT 2003], a v současné době je aktuální Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013²⁹ [MŠMT 2007].

V 1. koncepci se vyskytuje mj. problematika rozpoznání a podpory talentů mezi mladými. Toto téma je dlouhodobě blízké ČR³⁰ a snaží se ho prosazovat i na evropskou úroveň, primárně zejména díky předsednictví v Radě EU (první polovina roku 2009). Dále byly

---

²⁷ Vládou ČR schválena usnesením č. 1 ze dne 6. 1. 1999.

²⁸ Vládou ČR schválena usnesením č. 343 ze dne 7. dubna 2003.

²⁹ Vládou ČR schválena usnesením č. 611 ze dne 4. června 2007.

³⁰ V ČR je dán legislativní rámec pro podporu nadaných a talentovaných dětí a mládeže již z roku 1984 zákonem č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (tzv. školský zákon).

v 1. koncepci definované oblasti působení státní politiky vzhledem k mladé generaci, nejzávažnější problémy a rizika jejich řešení. Oblasti se nazývají:

- mládež, rodina a bydlení
- mládež, vzdělání a výchova
- mládež a trh práce
- participace mladé generace na společenském a politickém životě
- mládež a zdraví a nakonec i **mládež a volný čas**.

Do zmíněných oblastí směřovala v letech platnosti 1. koncepce státní podpora. V koncepci 1 byla ustanovena pro tuto práci důležitá instituce, Komora mládeže.

Koncepce na následující období se hlásí k návaznosti na 1. koncepci, ale i k prioritám Bílé knihy EU o mládeži a jejím hlavním myšlenkám (zejména stárnutí populace a nutnost dbát na mladou generaci). Největší část koncepce se zabývá SWOT analýzou prioritních oblastí (určením silných a slabých stránek), stejně jako příležitostí a hrozeb v dané oblasti. 2. koncepce volá po zavedení koncepčně uceleného „zákona o mládeži“, vzniku a činnosti funkčních rad mládeže, dětských a mládežnických parlamentů. Zdůrazňuje se (v návaznosti na prioritu „informace“) podpora sítě Informačních center mládeže v rámci ucelené státní sítě, jak je model ověřen již ze zahraničí. Na základě 2. koncepce byl zřízen Národní registr výzkumů o dětech a mládeži³¹.

Současná koncepce zavádí do slovníku politiky mládeže soubor vlastností, které jedinci umožní v EU úspěch. Jedná se o tzv. velkou pětku („Big Five“): inteligence, svědomitost, otevřenost, citová stabilita a přátelskost, které by se měly stát ideály politiky mládeže, ke kterým by měla být mladá generace směřována. V tom mohou pomoci právě instituce pracující s dětmi a mládeží ve volném čase, které mladou generaci směřují k těmto ale i mnoha dalším pozitivním cílům. Na základě výzkumů provedených pro potřeby analýzy mladé generaci pro utváření 3. koncepce je zřetelný opačný posun hodnot mladých lidí, než těch výše popsaných a žádoucích. Zdůrazněn je posun a mírný nárůst ve vnímání majetku jako nejdůležitější hodnoty a preference orientace na vlastní ego oproti vnějšímu světu. Česká mladá generace je označena, stejně jako jiné západní, za generaci on-line, tedy do značné míry závislé na médiích a ženoucí vpřed computerizací společnosti.

---

³¹ <http://www.vyzkum-mladez.cz/>.

Výstupy výzkumů o mladé generaci, jsou v první části koncepce, na kterou navazují jednotlivé cíle, jejichž naplnění by měla zajistit určená ministerstva (viz blíže rovněž výzkumy NIDM MŠMT ČR). 3. koncepce podporuje implementaci a naplňování programu Mládež v Akci v ČR (bude rozebráno dále). V aktuální koncepci mládeže je zřetelná spolupráce jednotlivých ministerstev, které se na tvorbě koncepce podílí. Praktická realizace a funkčnost kross-sektorové spolupráce zaostává (ukazuje např. nefunkčnost Komory mládeže; hlavní orgán MŠMT, viz níže).

Z národní koncepce státní politiky v oblasti mládeže vychází také koncepce pro oblast mládeže jednotlivých krajů ČR.

5. Empirické výzkumy o volném čase mládeže

Problematika volného času mládeže není v současné době komplexně a systematicky pokryta sociologickým výzkumem. Otázkami souvisejícími s volným časem dětí a mládeže se zabývají jen některé výzkumné práce a to navíc jen jako jednou ze součástí svých šetření, kde nejčastěji volí interval výběru z populace 15 až 26 let (zahrnuje celou kategorii mládeže, jak byla definována v kap. „Vymezení termínů“ výše), navíc většinou z pohledu možných vazeb mezi zkoumaným pohledem širšího charakteru a volným časem jako doplňkovým činitelem.

Právě díky tomuto utilitárnímu charakteru zmíněných výzkumů, je celá řada publikovaných prací ve svých ukazatelích a výsledcích obtížně srovnatelná (ať už z hlediska metodiky, předmětu zkoumání, struktury problému, či rozmezí sledovaných věkových kategorií). Zejména u nejmladší věkové kategorie (dětí do 15 let) je výzkum zaměřen převážně na pedagogické, případně sociálně psychologické hledisko; sociologické hledisko není dosud dostatečně rozpracováno.

Přesto lze z této mozaiky sestavit alespoň rámcový pohled na volný čas mládeže. Většina níže uváděných údajů se opírá především o výzkumy a výzkumné sondy realizované Institutem dětí a mládeže (NIDM) pod MŠMT ČR, případně o výzkumy uskutečněné před vznikem NIDM v rámci resortu MŠMT ČR v letech 1992 - 1996.³²

---

³² 1) Kolář, P.: Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže. Praha: Parlamentní institut, NIDM MŠMT ČR, 1997. 2) Štursová, T., Bocan, M.: Aktuální problémy mladé generace ČR. Praha: NIDM MŠMT ČR, 2006). 3) Kolektiv pracovníků NIDM MŠMT ČR: Mládež v České republice. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1996. 4) Výzkum „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“. Praha: Factum Invenio pro NIDM MŠMT ČR, 2008 5) Jíra, O.: Děti, mládež a volný čas. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1997. 6) Švestka, V., Jíra, O.: Občanské vědomí. Kontinuální výzkum. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1996. 7) Švestka, V. et al.: Dospívání a socializace. Kontinuální výzkum. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1996. 8) Sak, P. et al.: Struktura a vývoj volnočasových aktivit dětí a mládeže. Praha: MŠMT ČR, 1992. 9) Sak, P.: Hodnotový systém mládeže. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1993. 10) Sýkorová, D. et al.: Hodnoty a hodnotové orientace středoškolské mládeže. Olomouc: PF, 1995. 11) Jurečka, Z. et al.: Společenská saturace potřeb mládeže. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1993.

5.1. Informace o zpracovávaných výzkumech

5.1.1. Výzkum „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“

NIDM MŠMT ČR realizoval v roce 1997 v souvislosti s přípravou „Směrů státní politiky péče a ochrany dětí a mládeže“ tři rozsáhlá na sebe navazující reprezentativní šetření, týkající se životního stylu, hodnotové orientace a právě volnočasových aktivit mladých lidí, na které se v této práci soustředím.

Výzkumy jsou navzájem provázané a zahrnují široké spektrum otázek na život mladých lidí, jako např. význam vybraných hodnot, volnočasové aktivity, faktory ovlivňující volný čas, mezilidské vztahy a vztah k cizincům, dodržování zdravého způsobu života, zájem o politické dění, vývoj ve společnosti, životní prostředí, životní úroveň, náboženskou orientaci, sledování sdělovacích prostředků a některé další aktuální otázky.

Dotazování prováděli tazatelé Institutu pro výzkum veřejného mínění a obdobně byla použita metodika výběru IVVM. Výzkum proběhl i za pomoci agentury AMASIA s.r.o. Jedná se o reprezentativní výzkum, jelikož získané soubory dotázaných svým složením odpovídají struktuře populace ČR ve věku 15 - 29 let z hlediska pohlaví, věku, ekonomické aktivity a sociálně ekonomického postavení, regionu a různých velikostních skupin obcí a měst. Mládež je v převážné míře vymezována v rozmezí 15 - 26 let, nicméně tato věková struktura je doplněná ještě o 27 - 29leté. Jsem si vědoma, že zjištění jsou platná pro tuto věkovou kategorii mládeže a nikoliv jenom pro „patnáctileté“, o které se zajímám. Nicméně informace zjištěné z rozsáhlé baterie otázek zahrnující značnou část nejrozličnějších volnočasových aktivit jsou velmi zajímavé. Informace představují dílčí, deskriptivní poznatky o volném čase a aktivitách mladých lidí [Kolář 1997].

5.1.2. Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“

Tento výzkum byl proveden rovněž NIDM MŠMT ČR v roce 2006. Jde o zatím nejaktuálnější výzkum obsahující mimo jiné informace o volném čase, proto se o údaje opírám nejvíce. Cílem projektu bylo především komplexní zmapování problematiky mladé generace s důrazem na monitoring naplňování usnesení vlády ke „Koncepti státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007“ a na shromáždění aktuálních empirických poznatků o mladé generaci. Stěžejními tématy zkoumání byla mládež, zdraví a životní styl,

mobilita mládeže, mládež a životní prostředí a mládež a vstup ČR do EU, ale právě i mládež a volný čas, které byla věnována jedna část výzkumných otázek.

Výzkum přinesl hodnotná zjištění o postojích a názorech mladých lidí, týkajících se výše zmíněných témat. Šetření proběhlo u 1633 mladých lidí ve věku 15-26 let, studentů i nestudentů, a to ve všech krajích České republiky. Přičemž více jak polovina respondentů (57 %) spadá do skupiny studentů SŠ a gymnázií, nebo SOU a odborných učilišť, u kterých předpokládám vyšší podobnost s mnou zkoumanými „patnáctiletými“. Získaná data jsou vzhledem k výběru a velikosti vzorku reprezentativní a jejich analýza poukazuje na zajímavé a přínosné závěry v oblasti výzkumu mládeže v České republice [Štursová 2006].

5.1.3. Výzkum „Mládež v České republice“

Tento výzkum zpracoval kolektiv pracovníků NIDM MŠMT ČR v Praze v roce 1996. Snaží se ukázat fenomén současné české mládeže v jeho celistvosti a nejen v některém jeho dílčím segmentu, proto zvolili tvůrci výzkumu reprezentativní vzorek mladých lidí ve věkovém intervalu 15 až 29 let z celé České republiky, a to z několika důvodů. Stanovení dolní hranice je víceméně samozřejmé, protože v 15 letech prakticky končí životní fáze dětství a také v České republice uzákoněná povinná školní docházka. Současně začíná i další, vyšší fáze přípravy na budoucí zaměstnání, ať už v podobě určitého učebního oboru či studia na některé střední škole. Horní hranici je problematické jednoznačně určit. Autoři výzkumů se shodují na protažení horní hranice mládeže z 26 na 29 let. Někdy operovali autoři výzkumu s ještě podrobnějším vnitřním členěním, ponejvíce na standardní pětileté úseky, kde to mělo účel a bylo to možné. Vždy záleželo, co mělo být zkoumáno a interpretováno [Mládež v České republice 1996]. Kromě volného času mládeže se výzkum zaměřuje na sociálně ekonomické podmínky života dnešní mládeže v České republice, aspekty zdraví, vzdělání, mládež a stát, vybrané společenské problémy.

5.1.4. Výzkum „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“

Hlavním cílem výzkumu „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“ bylo zjistit, jakým způsobem jsou vybírány volnočasové aktivity pro děti ve věku 6 – 15 let. Dalšími cíli bylo zjistit, jakou roli při výběru volnočasových aktivit hrají charakteristiky rodiny, podle jakých kritérií se rodiče rozhodují o volnočasových aktivitách

dětí, jaké informace jsou pro ně relevantní. Výzkum zjišťuje i hodnocení marketingových strategií organizací provozujících tyto aktivity a jejich efektivitu.

Šetření bylo provedeno metodou řízených standardizovaných osobních rozhovorů (face-to-face) na výběrovém souboru 611 respondentů, kterými byli rodiče dětí ve věku 6-15 let. Respondenti byli vybráni kvótním způsobem s použitými kvótními znaky pohlaví a věk dítěte, pohlaví a vzdělání rodiče, velikost místa bydliště a region. Dotazování proběhlo ve dnech 26. 9. až 6. 10. 2008. Výzkum byl realizován s využitím prostředků Evropského sociálního fondu a rozpočtu České republiky.

Tento výzkum řadím úmyslně na konec přehledu empirických výzkumů o volném čase, jelikož se dotýká dětí do 15 let, tudíž jsou respondenty i mnou sledovaní „patnáctiletí a zjištění z výzkumu mi slouží pro porovnání s ostatními výzkumy, které se naopak zaměřují na skupinu od 15 let. Jedním rozdílem je věk zkoumané populace a druhým fakt, že jsou dotazováni rodiče a nikoliv samotní děti. Výzkum použiji pro srovnání výsledků a ověření závěrů, ke kterým dospívají zbývající výzkumy [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

5.2. Syntéza závěrů empirických výzkumů

V kapitole odpovím prostřednictvím kompilace závěrů výše specifikovaných empirických výzkumů na tři základní výzkumné otázky této práce:

4. Jak mládež prožívá volný čas?
5. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké jsou její příčiny?
6. Je v České republice dostatek institucí poskytující možnosti využití volného času mládeže?

5.2.1. Jak mládež tráví volný čas?

Jsou rozdíly mezi dívkami a chlapci?

Při zkoumání výzkumů obsahujících informace o volném čase mládeže jsem získala pohled na strukturu trávení volného času mladých lidí, zjistila jsem, jak mladí volný čas vyplňují a s kým jej tráví. Mezi činnostmi, kterým se mladí lidé věnují, nejčastěji jednoznačně dominuje poslech hudby. Většina mladých (více než 70 %) jí poslouchá

každý den. Jako zcela nejbližší aktivitu uvedla hudbu zhruba třetina mladých lidí [Štursová 2006]. Respondenti ji rádi poslouchají především proto, že se při ní odreagují, uklidní. Hudba jim pomáhá zapomenout na každodenní starosti a přijít na jiné myšlenky. Někteří uvádějí, že poslech hudby je pro ně útek od reality, mnozí se hudbě věnují také aktivně (hrají na hudební nástroje, tančí apod.). Frekvence poslechu hudby se trochu mění s věkem – mladší respondenti poslouchají hudbu častěji. Existuje také určitý rozdíl mezi pohlavími – dívky poslouchají hudbu trochu častěji než chlapci [tamtéž 2006]. Není bez zajímavosti, že totéž prokázal výzkum: „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“ [Kolář 1997].

Po hudbě se mladí nejčastěji věnují sledování TV či videa, které je stále více se rozšiřující zálibou, jež nepovažují za příliš pozitivní. Každý den se na televizi dívá cca 41 % mladých lidí. Velká část mladých (37 %) také každý den pracuje s počítačem. Internetu, hrám a programování se věnují především chlapci - každý den tuto činnost provádí 49 % chlapců proti 29 % děvčat [Štursová 2006].

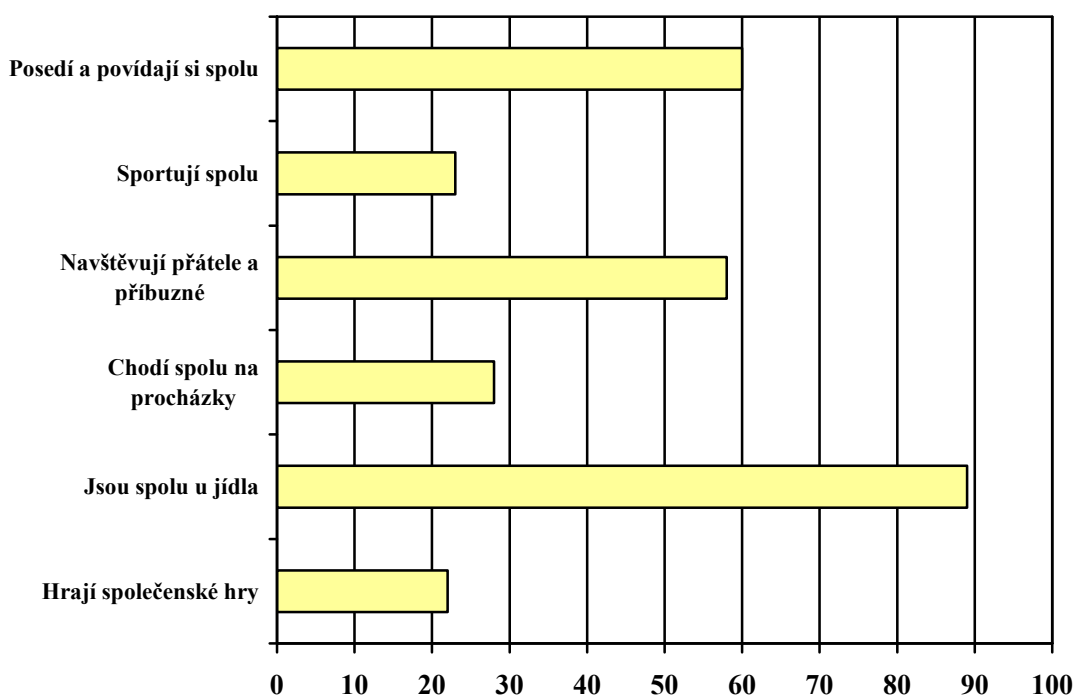
Tab. 3. Televize a video ve všední den u patnáctiletých v %

Počet hodin	15 let
Nedívá se na televizi	3,1
Půl hodiny	6,6
1 hodina	14,8
2-3 hodiny	48,6
4-5 hodin	22,4
6 hodin a více	4,5
Celkem	100

Zdroj: Csémy, 2005: 47.

Některé výzkumy se zaměřují na trávení volného času v rodině. Mezi nejčastější aktivity patří domácí práce, dovolené, výlety a vycházky, společné hry, či péče o zvířata. Mezi aktivitami v rodině se na předních pozicích objevují také sledování televize, či videa (alespoň jedenkrát týdně televizi společně sleduje téměř každá rodina – 94 %) [Jíra 1997]. I další výzkum ukázal, že volný čas u televize a videa tráví společně s dětmi do 15 let značná část rodičů. Zároveň řada z nich neví a nekontroluje, na co se jejich děti dívají, nebo co si pouští na videu [Kolář 1997].

Graf 1. Způsob trávení volného času s rodinou (alespoň 1x týdně) v %

Zdroj: Csémy, 2005: 27.

Četbou knih, novin a časopisů se denně nebo alespoň jednou týdně zabývá 73 % mladých, přičemž více čtou dívky (78 %) než chlapci (66 %) ³³ [Štursová 2006]. Rovněž z výzkumu „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“ vyplynulo, že oblíbenou aktivitou ve volném čase mladých lidí je četba časopisů a četba knih a sebevzdělávání. Časopisy s ohledem na frekvenci jejich vydávání se blíží nejrozšířenějším masmediím. Jejich role při formování životního stylu je velmi vysoká. Pokud jde o sebevzdělávání, jde převážně o přípravu do školy (různých stupňů) vzhledem ke zkoumané populaci, kterou jsou mladí navštěvující často stále školu [Kolář 1997]. Studiu, přípravě na školu a mimoškolnímu vzdělávání se denně či alespoň jednou týdně věnuje 61 % mladých. Jedná se především o studenty, navíc výzkum prokázal, že více studují dívky - každý den se studiu věnuje 36 % dívek a o celých 16 % méně chlapců [Štursová 2006].

Pasivnímu odpočinku a nicnedělání se věnuje 62 % mladých lidí. Schůzku s partnerem podniká 60 % z respondentů ³⁴ (z toho je 63 % dívek a pouhých 37 % chlapců). Zajímavá je zde prokázaná závislost na věku, ale i pohlaví. 17 % uvádí schůzku s partnerem jako aktivitu, která je jim nejbližší [tamtéž 2006].

³³ Uvedená procenta odpovídají frekvenci možností odpovědí: každý den a alespoň jednou týdně.

³⁴ Uvedená procenta odpovídají frekvenci možností odpovědí: každý den a alespoň jednou týdně.

S rostoucím věkem mládeže se zvyšuje návštěvnost kaváren a restaurací na úkor výletů do přírody a turistiky. Denně či alespoň jednou týdně si v kavárnách a restauracích posedí 47 % dotázaných, ale za přírodou se jich vydá takto často o celých 20 % méně. Velká většina (65 %) podniká výlety do přírody méně než jednou týdně [tamtéž 2006].

Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“ se podrobně zabývá otázkou, jak často se mladí lidé aktivně věnují sportu. Denně sport provozuje 16 % mladých lidí, alespoň jednou týdně pak 33 % dotázaných. Zajímavé je zjištění, že častěji sportují mladší respondenti - každý den se sportu věnuje 22 % 15-18ti-letých. Více se sportu věnují chlapci než dívky. Méně než jedenkrát měsíčně či vůbec se sportu nevěnuje 27 % chlapců a ještě více dívek (36 %). Přes 17 % dotázaných uvádí aktivní sport jako aktivitu, která je jim ve volném čase nejbližší [Štursová 2006]. I ve výzkumu o hodnotových orientacích vyšlo, že relativně velký počet respondentů pravidelně sportuje, což jen potvrzuje předchozí zjištění z nejaktuálnějšího výzkumu. Navíc velký počet mladých lidí navštěvuje pravidelně sportovní utkání. Zároveň je v populaci i značný podíl těch, kteří se věnují turistice a tráví volný čas aktivním způsobem [Kolář 1997], což považují za příznivé zjištění, která nepotvrzují názory skeptiků na volný čas mládeže. A zároveň jsou v rozporu s názory středoškolských pedagogů a pracovníků s mládeží ve volném čase, kteří byli rovněž dotazováni, ze kterých vyplynulo, že 77 % z nich se domnívá, že dnešní mládež nemá dostatek pohybu, což ovšem výše zmíněná zjištění plně nepotvrzují [Štursová 2006].

Z druhé baterie činností ve výzkumu „Aktuální problémy mladé generace ČR“ vyčnívá nad ostatní aktivity návštěva klubů, diskoték a večírků, které se denně nebo alespoň jednou týdně věnuje přes 35 % mladé generace. Navíc 28 % respondentů uvádí tuto aktivitu jako jim nejbližší. Na druhé straně se ale mladí také dost často věnují domácím pracím a péči o dům a zahradu (55 %, z toho až 69 % tvoří dívky). Pouze 11 % mladých tuto aktivitu označuje za jim nejbližší. Stále oblíbenější aktivitou zejména u dívek se stává návštěva nákupních center (67 % dívek oproti 33 % chlapců³⁵).

Naopak nejméně oblíbenými aktivitami je politická činnost, duchovní aktivita, meditace a veřejně prospěšná nebo dobrovolnická činnost.

U kulturních aktivit byla prokázána závislost na statusu respondenta. Divadla, muzea, galerie a všechny druhy koncertů navštěvují hlavně studenti VŠ a VOŠ. Mezi uční a žáky

---

³⁵ Uvedená procenta odpovídají frekvenci možností odpovědí: každý den a alespoň jednou týdně.

navštěvujícími střední školy a gymnázia, kteří jsou stěžejní skupinou v této práci, je daleko méně zájemců o kulturu [Štursová 2006]. Návštěvy kina jsou výrazně častější než návštěvy divadel, ale to může souviset s dostupností těchto kulturních zařízení a také programovou nabídkou a ještě i dalšími faktory. Velmi vysoké jsou i podíly těch, kteří se nudí a cítí osaměle [Kolář 1997].

Tab. 4. Frekvence aktivit mladých lidí ve volném čase

Aktivita	Každý den	Alespoň 1x týdně	Méně než 1x týdně	Méně než 1x měsíčně	Vůbec ne
Poslech hudby	70,6	22	5,1	1,8	0,5
Četba knih, novin, časopisů	29,2	43,8	14,9	8,2	4
Pasivní odpočinek, nicnedělání	24,6	36,9	21,2	11,1	6,1
Schůzka s partnerem	29,6	30,8	8	6,9	24,6
Počítač – internet, hry, programování	37,1	34,2	13	7,8	7,9
Turistika, výlety do přírody	3,9	22,7	36,5	28,8	8,1
Návštěva kaváren, restaurací, čajoven	7,5	39,2	28,9	19,4	5,1
Péče o zevnějšek	7,2	24,8	20,5	22,8	24,7
Aktivní sport	15,9	33,3	18,9	14,9	17,1
Sledování TV, videa, DVD	41,4	36,4	14,5	6,8	0,9
Studium, příprava na školu, mimoškolní vzdělávání	28,9	31,6	12,7	10,1	16,7

Zdroj: Aktuální problémy mladé generace ČR, 2006, n = 1633. Údaje v % za ČR, 15-26 let.

Tab. 5. Frekvence aktivit mladých lidí ve volném čas

Aktivita	Denně nebo téměř denně	1x týdně	1x měsíčně	Méně často	Vůbec ne
Sledování TV	79	17	1	2	1
Poslech hudby	81	9	2	6	2
Poslech rozhlasu	77	13	2	3	5
Poslech hudby z rádia	67	18	3	9	3
Poslech hudby kulisa	67	11	3	8	11
Četba denního tisku	53	30	3	7	6
Poslech hudby dle výběru	54	23	5	12	5
Věnování se partnerovi	51	16	4	6	24
Setkání s přáteli	49	29	13	8	1
Běžné domácí práce	39	34	8	13	6
Setkání s partnerem	40	22	3	7	28
Hobby	35	32	8	14	11
Sebevzdělávání se	30	16	11	21	21
Četba časopisů	27	53	11	6	3
Četba knih	27	27	15	21	10
Intimní styk	24	29	9	11	27
Klipy a koncerty v TV	18	40	14	16	12
Výlety	20	31	10	10	29
Video	19	31	10	11	28
Zlepšování tělesné kondice	20	25	10	20	25
Učení do školy	28	6	2	11	53
Rekreační sport	15	24	13	21	27
Parta	15	24	12	17	32
Kutilství	13	22	15	18	32
Zahrádka, chovatelství	14	15	10	22	39
Práce na PC	14	13	7	11	55
Návštěva restaurací	10	27	21	25	17
Odpočinek, nicnedělání	10	19	11	38	22
Údržba domu, bytu	9	19	19	27	26
Studium jazyků	9	15	6	14	56
Toulání, bloumání	5	17	9	26	48
Kino	3	14	40	31	12
Údržba auta, motocyklu	6	9	9	19	57
Tanec, diskotéky	2	23	24	29	22
Vinárny, kavárny	4	20	22	28	26
Koncerty pop. hudby	2	2	17	41	38
Přivydělávání	5	9	7	18	61
Fotografování	1	4	14	28	53
Nuda	5	7	7	28	53
Osamělost	3	4	7	24	62
Vzdělávání mimo školu	2	10	7	17	63
Divadlo	-	1	11	42	46
Zájmová technická činnost	4	6	5	9	75
Závodní sport	7	5	1	5	82
Zájmová umělecká činnost	4	5	4	7	80
Sběratelství	2	5	5	13	75
Koncerty vážné hudby	-	1	5	19	75
Malování	2	2	4	9	83
Veřejná činnost	1	2	2	15	80
Branné sporty	2	3	2	5	88
Práce v občan. sdruženích	-	1	2	13	84

Zdroj: Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže, 1997, n (1. šetření) = 743 respondentů, n (2. šetření) = 758 resp. Údaje v % za ČR, 15-29 let.

Celkové Shrnutí

Dlouhodobě se ve výzkumech o volném čase na prvních místech umisťují poslech hudby jako jeden z nejpřirozenějších zájmů mládeže a sledování televize. Dále pak následují poslech rozhlasu, četba tisku, čas věnovaný partnerovi, setkávání se s přáteli, hobby, učení se, čas věnovaný dětem, četba knih atd. [Kolář 1997].

Jaké mají aktivity ve volném čase děti do 15 let?

Ve volném čase se děti do 15 let nejčastěji věnují individuálně svým zájmům, jako jsou hry, četba, sledování televize nebo práce na počítači. Tyto aktivity provádí 60 % dětí denně nebo téměř denně a devět dětí z deseti (88 %) alespoň 2x nebo 3x týdně. Dvě třetiny dětí také tráví alespoň několikrát týdně čas společně se svými kamarády (68 %). Co je však důležité, že velká většina dětí (82 %) pravidelně navštěvuje různé zájmové kroužky a kurzy alespoň jednou týdně. Děti, které zájmové kroužky vůbec nenavštěvují, je jen 12 %.

Každodenní neorganizované trávení času s vrstevníky se častěji vyskytuje u starších dětí mezi 11 a 15 rokem věku (34 %) než u mladších (25 %). Neznamená to však, že se starší děti věnují méně často organizovaným volnočasovým aktivitám. Jejich využívání je v obou věkových skupinách srovnatelná [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Jaké pravidelné zájmové činnosti se děti do 15 let věnují v kroužcích a kurzech?

Mezi zájmovými kroužky jsou jasně nejnavštěvovanější kroužky sportovní a pohybové. Ty jsou navštěvovány 69 % dětí, které alespoň jednou týdně chodí do organizovaných kurzů. Populární jsou také kroužky umělecky zaměřené, které navštěvuje 45 % těchto dětí. Další téměř třetina (32 %) se v kurzech věnuje vzdělávání.

Sportovní a pohybové kroužky častěji navštěvují děti ve starší věkové skupině (11-15 let) (75 %) oproti mladší (62%) (6-10 let) a to samé platí také pro vzdělávací kurzy (37 % starších dětí, 26 % mladších). Naopak mladší děti se častěji účastní kurzů uměleckých, např. výtvarných, hudebních apod. (52 %, oproti 38 % starších).

Rozdíly se projevují také mezi pohlavími. Chlapci chodí více do sportovních oddílů (80 %, dívky 59 %), dívky častěji do kroužků uměleckých (59 %, chlapci 30 %) a tvůrčích (13 % oproti 7 % chlapců) [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Je množství organizovaných volnočasových aktivit, které děti do 15 let dostatečné podle rodičů?

Tři čtvrtiny rodičů (76 %), jejichž děti pravidelně navštěvují zájmové kurzy a kroužky, považují tyto aktivity za dostatečné. Jen přibližně pětina (21 %) z nich by byla raději, kdyby se jejich děti věnovaly ještě něčemu dalšímu.

S nápady a inspirací, jaké zájmové kroužky navštěvovat, přicházejí děti sami nebo rodiče spolu s dalšími dospělými členy rodiny. Třídění do sociodemografických kategorií ukazuje, že s vlastními nápady přichází logicky hlavně starší děti ve věku 11-15 let. Děti činnosti navrhuji téměř ve dvou třetinách případů (65 %), zatímco jejich rodiče jen v přibližně čtvrtině (28 %). U mladších dětí je tomu právě naopak – z více než poloviny jim volnočasové aktivity navrhuji rodiče (54 %), děti samy ze třetiny (33 %).

Třetina rodičů (33 %), jejichž děti žádné zájmové kroužky a kurzy nenavštěvují, nemá v úmyslu děti přihlásit ani v horizontu jednoho roku. Další třetina (33 %) o tom uvažuje, není však ještě rozhodnuta. Jen přibližně každý desátý (11 %) má v úmyslu tak v následujícím roce učinit.

Rodiče, kteří uvažují o přihlášení dítěte na nějaký zájmový kroužek, by nejčastěji (ve více než polovině případů (53 %)) zvolili sportovní zaměření. Časté jsou také úvahy o vzdělávacích kurzech (41 %) ³⁶ [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

S kým tráví mladí lidé volný čas?

Nejčastěji mladí lidé (zhruba tři čtvrtiny (73 %)) podle svých slov tráví volný čas s přáteli. Hodně (54 % ³⁷) mladých lidí také tráví čas s partnerem. To, kolik času mladí lidé tráví s partnerem, závisí na jejich věku. V zásadě platí vztah, čím starší respondent, tím více času tráví s partnerem. Nejvíce mladých bez partnera je ve skupině do 18-ti let (31 %). S rodiči tráví většina mladých (54 %) volný čas občas či málokdy, přičemž se potvrzuje předpoklad, že mladší respondenti (15-18 letí) tráví s rodiči více času než starší. Po rodičích se umístila možnost sám. Přičemž se ukázalo, že nejčastěji tráví volný čas sami studenti VŠ a VOŠ a dále středoškoláci (kteří jsou blíže mnou zkoumané mladší části mládeže) a nezaměstnaní mladí lidé [Štursová 2006].

---

³⁶ Děti do 15 let, které žádné zájmové kroužky a kurzy nenavštěvují, nebo je navštěvují nepravidelně, popř. méně často než jednou týdně, byly ve výzkumu v malém zastoupení ve výběrovém vzorku, proto je velmi omezena možnost třídění do sociodemografických skupin a interpretace těchto rozdílů.

³⁷ Uvedená dvojice procenta se vztahují k odpovědím často a velmi často.

5.2.2. Je v České republice dostatek institucí poskytujících možnosti vyžití mládeže ve volném čase? Má vliv velikost obce?

Nejvýznamnějším zřizovatelem zájmových kroužků a kurzů pro děti do 15 let je škola. Sportovní a pohybové kurzy, které děti do 15 let navštěvují, jsou nejčastěji nabízeny školou (ve třetině případů (34 %)), dalšími významnými zřizovateli jsou Domy dětí a mládeže a občanská sdružení (shodně 22 %). Turistické kroužky jsou nejčastěji zřizovány občanskými sdruženími (44 %) a Domy dětí a mládeže (36 %). Umělecké kurzy navštěvují děti ponejvíce v základních uměleckých školách (44 %), vzdělávací a rukodělné ve školách (53 %, resp. 55 %) [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Tráví mladí lidé volný čas ve volnočasových organizacích?

Kromě úkolu zmapovat zřizovatele volnočasových aktivit pro děti a mládež je pro mě stěžejní zjistit, zda nabídka volnočasových institucí dostatečně široká a atraktivní a zda mladí lidé tráví svůj volný čas v organizacích, které nabízí vyžití v rámci nejrůznějších kroužků, kurzů, oddílů a skupin. Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“ obsahoval pro mě vhodné otázky a zjistil, že ve volnočasové organizaci tráví mladí nejméně volného času v porovnání s časem stráveným s přáteli, partnery, rodiči nebo o samotě (viz informace výše). Většina (zhruba 55 %) tam netráví žádný čas. Mládež nemá z různých důvodů zájem o organizované nabídky pro volný čas a zaměřuje se na vlastní spontánní činnost. Jaké jsou důvody? 37 % se neúčastní z důvodu, jelikož je takový způsob trávení nezajímá, 16 % nezná organizaci, která by vyhovovala jejich zájmu a stejný podíl dotázaných (15 %) nemá žádanou aktivitu v dosahu bydliště a zbytek neví [Štursová 2006].³⁸ Z toho vyplývá jistý nesoulad mezi nabídkou a poptávkou. Přestože někteří mladí zájem o volnočasová zařízení nejeví, další by uvítali rozšíření jejich výskytu i nabídky.

Ukázalo se, že pravidelně se volnočasových aktivit v rámci organizace častěji účastní mladší respondenti (15 – 18 let), kteří jsou pro tuto práci stěžejní oproti starším respondentům (18 – 26 let). U mladých hraje pro případnou účast velkou roli, zda nabízená činnost vyhovuje jejich zájmům a zda je v dosahu blízkého okolí.

---

³⁸ Výzkum byl prováděn na souboru respondentů 15-26 let, kde lze předpokládat, že s rostoucím věkem zájem o volnočasové aktivity v rámci organizace klesá. Starší část kategorie mladých lidí tráví více času mimo organizace s partnery a přáteli a předpokládám, že častěji si přivydělávají a mají další povinnosti, tudíž jim nezbývá tolik volného času pro zájmovou činnost v rámci organizace. U starších respondentů se s věkem mění struktura zájmových aktivit.

V zájmovém kroužku či klubu tráví volný čas 12 % dotázaných, z toho ve sportovním klubu 23 %, v turistickém oddílu 4 % a možnost, že v organizaci uplatňují „vlastní iniciativu“ zvolilo 9 % mladých. Většina se účastní organizované volnočasové aktivity jako řadový člen (84 %), na vedení se podílí necelá čtvrtina (23 %) těch, kteří se zájmu věnují v rámci organizace [Štursová 2006].

Jaké zájmové kroužky jsou oblíbené u dětí do 15 let?

Mezi zájmovými kroužky jsou jasně nejnavštěvovanější kroužky sportovní a pohybové. Ty jsou navštěvovány 69 % dětí do 15 let, které alespoň jednou týdně chodí do organizovaných kroužků. Populární jsou také kroužky umělecky zaměřené, které navštěvuje 45 % těchto dětí. Další téměř třetina (32 %) se v kurzech věnuje vzdělávání.

Rodiče mají pro své děti zájem také o jednorázové nebo občasné aktivity. Nejvyužívanější jsou sportovní odpoledne, kterých se někdy zúčastňuje 60 % dětí do 15 let. Populární jsou také dětské letní tábory, využívané 45 % rodin. Relativně nejmenší zájem je o víkendové pobyty [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Věnují se děti do 15 let zájmovým kroužkům v dostatečném množství?

Se zájmovými kroužky a kurzy jsou respondenti v naprosté většině spokojeni. Tři čtvrtiny rodičů (76 %), jejichž děti pravidelně navštěvují zájmové kurzy a kroužky, považují tyto aktivity za dostatečné. Jen přibližně pětina (21 %) z nich by byla raději, kdyby se jejich děti věnovaly ještě něčemu dalšímu. Rodiče, kteří uvedli, že by uvítali, aby se jejich dítě věnovalo ještě něčemu dalšímu, by pro své děti nejraději volili kurzy vzdělávací (50 %) a sportovní a pohybové (41 %) [tamtéž 2008].

Jsou děti a rodiče spokojeni se zájmovými kroužky a kurzy?

Se zájmovými kroužky a kurzy jsou rodiče v naprosté většině spokojeni. Převažuje dokonce výrazná spokojenost a úroveň nespokojenosti je marginální. Je tak třeba vnímat spíše rozdíly v intenzitě spokojenosti mezi jednotlivými kroužky. Nejspokojenější jsou rodiče dětí s kroužky s turistickým zaměřením, jako je například Skaut. Absolutní spokojenost nad 70 % je také u kroužků náboženských a tvůrčích. Nejméně spokojeni jsou rodiče s kurzy vzdělávacími [tamtéž 2008].

Ve většině případů, kdy se mladí lidé věnují činnostem v rámci organizace se jedná o dlouhodobý zájem, 26 % se věnuje aktivitě přes deset let. Z toho lze usuzovat, že lidé začínají s organizovanou volnočasovou aktivitou nejčastěji v mladším věku. V pozdějším

věku je začínání těžší. Nejčastěji (33 %) se jedná o nestátní neziskovou organizaci, následuje soukromá organizace (30 %), státní organizace (23 %) a vlastní iniciativa (20%).

Téměř polovina (49 %) se o dané aktivitě, které se ve volnočasové organizaci věnují, dozvěděla od kamarádů a známých. 26 % z nich k aktivitě přivedli rodiče, nejméně (16 %) bylo přímo osloveno nebo se zúčastnilo náboru a zbylí (15 %) si informace o volnočasové aktivitě vyhledali sami, z reklamní kampaně se o ní dozvěděla necelá 4 % [Štursová 2006].

Kde získávají informace o volnočasových aktivitách rodiče dětí do 15 let?

Následující text se věnuje rodičům a dětem, které pravidelně (alespoň jednou týdně) navštěvují organizované zájmové kroužky a kurzy nebo pobývají pravidelně ve školní družině či klubu. Pro získání informací o možnostech volnočasových aktivit pro své děti využili rodiče nejčastěji informace ze škol, a to ve třech čtvrtinách případů (75 %). Školy jsou nejen nejvyužívanější a nejvíce jim vyhovují, ale jsou pro rodiče také nejdůvěryhodnější. Jako nejvhodnější forma zprostředkování informací o volnočasových aktivitách byly školy uváděny i rodiči, jejichž děti zatím žádné kroužky a kurzy nenavštěvují. Informace ze školy vyhovují častěji rodičům menších dětí ve věku 6-10 let (76 %) než starších dětí do 15 let (63 %). Rodičům dětí ve vyšší věkové skupině (mnou sledované) zase více vyhovují informace od nich samotných (45 %) než je tomu v případě mladších potomků (34 %).

Se značným odstupem jsou na dalších místech důvěryhodnosti uváděni přátelé a známí (čtvrtina lidí (26 %)), pětinou internet (20 %) a děti samy (19 %).

Masová média, internet a místní tisk, využila jako informační zdroj přibližně čtvrtina rodičů (23 %). Tyto zdroje jsou i zařazovány mezi informační kanály, kde by měly organizace, které nabízejí organizované volnočasové aktivity informovat o svých službách (57 % v případě internetu a 51 % v případě místního tisku). Ve využívání internetu existují velké rozdíly. Internet je upřednostňován vzdělanými lidmi (49 % VŠ, 29 % SŠ, 15 % ZŠ), lidmi z vyšších segmentů socioekonomické klasifikace a Pražany. V Praze je internet využíván častěji (38 %) než obecně v Čechách (20 %) a na Moravě (23 %).

Významným třídícím faktorem je při získávání informací kromě vzdělání rovněž velikost místa bydliště. Obyvatelé malých obcí využívají jako informační zdroj o kurzech a kroužcích pro děti do 15 let nejčastěji školu a učitele a častěji než obyvatelé větších měst také informace přímo od dítěte. Méně často naopak internet (12 %), místní tisk (13 %) a plakáty a reklamní lístky (12 %). U rodičů z měst je tomu naopak.

Většina rodičů (78 %) má o nabídce volnočasových aktivit v okolí svého bydliště dobrý přehled a téměř stejné množství (73 %) nabídku považuje za dostatečnou. Jako nedostatečná je vnímána hlavně v malých obcích do 5.000 obyvatel [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Jaká kritéria jsou stěžejní při výběru volnočasových aktivit pro děti do 15 let?

Důležitými faktory pro výběr volnočasových aktivit pro děti je zájem a přání dítěte, následuje přínos a užitečnost pro dítě, vzdálenost místa konání kroužku od místa bydliště, teprve potom je cena kroužků a kurzů, pak prestiž a pověst organizace, která kroužek nabízí a čas, který vykonávání aktivity vyžaduje.

Cena kroužků a kurzů je však významným třídícím faktorem. Je logické, že je vnímána jako důležitější u domácností s nižšími příjmy a z nižších socioekonomických segmentů. Hraje také významnou roli u lidí ekonomicky neaktivních a u rodin s třemi a více dětmi. Vzdálenost kroužků od místa bydliště je důležitější pro rodiče mladších dětí (49 %) než starších (37 %) a rovněž je velmi důležitá pro domácnosti se třemi a více dětmi (57 %).

Jednoduchost výběru (např. kurz se objevil v nabídce školy) je důležitější pro rodiče mladších dětí (26 %) než starších (19 %) a pro lidi se základním vzděláním (29 %). Na prestiž a pověst organizace kladou větší důraz rodiny s jediným dítětem a lidé žijící v malých obcích do 5.000 obyvatel [tamtéž 2008].

Jaké přínosy mají volnočasové aktivity pro děti do 15 let?

Nejdůležitějším vnímaným přínosem volnočasových aktivit je smysluplné trávení času dítěte. Tento důvod uvádí přes 70 % rodičů. Dvě třetiny také (67 %) zdůrazňují získání nových informací a poznání něčeho nového. Dítě získá kamarády, z nichž se mohou stát dobří přátelé. Také se naučí naplánovat si věci, rozvrhnout si svůj čas. Získá nové informace a pozná něco nového.

Pravidelná účast v organizovaných volnočasových aktivitách (zájmových kroužcích a kurzech) je rodiči považována za přínosnou. Více než tři čtvrtiny (78 %) jich zastává názor, že by děti měly navštěvovat hodně kroužků a kurzů, aby rozvíjely svou osobnost a 80 % rozhodně nebo spíše souhlasí také s tím, že je dětem třeba volný čas organizovat, aby se nenudily a nezlobily. Na výběr kroužků a kurzů mají podobný vliv zároveň děti i rodiče [tamtéž 2008].

Téměř tři čtvrtiny rodičů navštěvovaly ve věku svého dítěte nějakou volnočasovou aktivitu (73 %). Do kroužků a kurzů chodili častěji rodiče, kteří nabyli vyššího vzdělání (83 % lidí se vzděláním VŠ, 79 % SŠ a 66 % ZŠ). Tato otázka se ukázala jako zajímavá třídící proměnná. Lidé, kteří v mládí navštěvovali volnočasové aktivity častěji rozhodně souhlasí s tím, že by děti měly navštěvovat hodně kroužků a kurzů, aby rozvíjely svou osobnost (42 % oproti 28 % těch, kteří nenavštěvovali). Zároveň by rozhodnutí o zaměření kurzů nechali spíše na dětech samotných. Děti dříve aktivních rodičů také výrazně častěji pravidelně (alespoň 1x týdně) navštěvují zájmové kroužky než děti rodičů, kteří organizované volnočasové aktivity nenavštěvovali (v 87 % oproti 65 %). Tito rodiče zároveň častěji využívají pro své děti různých jednorázových nebo krátkodobých aktivit a přínosům volnočasových aktivit obecně přikládají větší důležitost [tamtéž 2008].

5.2.3. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké jsou její příčiny?

Co mládeži brání, že se nevěnuje, čemu chce? Proč jsou některé volnočasové aktivity nedostupné? Je volný čas ovlivněn finanční situací rodin a samotných mladých lidí, vzděláním rodičů apod.?

Co mládeži brání, že se nevěnuje, čemu chce?

V kontextu volnočasových aktivit mládeže bylo zjišťováno mínění mladé generace na to, co jim podle jejich názoru brání kvalitněji využívat svůj volný čas.

Mladí lidé si uvědomují vlastní zodpovědnost za to, jak tráví volný čas. Téměř 60 % dotázaných se vyslovalo pro názor, že je to především v mladých lidech samotných, protože nemají dostatek zájmu a chuti dělat něco smysluplného. Tato kritická sebereflexe je velmi markantní i v tom, že přes 50 % dotázaných připouští, že mladí lidé nevědí, co a kde by mohli ve volném čase dělat a polovina také připustila, že ani dospělí nevedou děti a mládež k vhodnému využívání volného času.

Téměř 60 % dotázaných si myslí, že existuje málo institucí, které by se staraly o kvalitní obsah volného času, přičemž každý druhý se domnívá, že tyto instituce pořádají málo akcí a i ty, které dělají, pokládá celá polovina za nezajímavé pro mládež [Mládež v České republice 1996].

Značné procento mladých lidí je také toho názoru, že podmínky pro sport, kulturu a i životní prostředí v místě jejich bydliště nejsou ideální. A to mimo jiné na pozadí názoru, že

hodnotné trávení volného času je finančně náročné, což si myslí více než dvě třetiny dotázaných [tamtéž 1996].

Tab. 6. Co brání mladým lidem lépe využívat volný čas v % za ČR

	Rozhodně ano	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne	Neví
je to v mladých lidech samých, mají nedostatek zájmu a chuti dělat něco smysluplného	21	37	25	10		7
mladí lidé nevědí co a kde by mohli ve volném čase dělat	11	42	29	12		6
dospělí nevedou děti a mládež ke vhodnému využívání v. času	12	40	29	9		10
institucí, které se starají o kvalitní naplnění volného času, je málo	21	37	20	9		13
instituce, které se starají o v. čas mládeže nedělají svoji práci kvalitně, neumějí to	15	37	23	7		18
a to co dělají, není pro mládež příliš zajímavé	14	37	23	6		20
podmínky pro sportování v místě vašeho bydliště jsou špatné	19	29	26	20		6
ve vašem okolí je málo možností ke kulturnímu využití	18	38	23	15	6	
máte nevhodné životní prostředí v místě bydliště	14	22	31	28	5	
hodnotné trávení volného času je finančně náročné	30	39	19	8	4	

Zdroj: Mládež v České republice, 1996, n = nelze dohledat. Údaje v % za ČR, 15-29 let.

Proč jsou některé volnočasové aktivity nedostupné?

Důležité je také to, zda mají mladí lidé vhodné podmínky pro to, aby se mohli věnovat těm činnostem, které rádi vykonávají. Jaké bariéry jim v tom brání bylo sledováno ve výzkumu „Struktura a vývoj volnočasových aktivit mládeže“, kde se pracovalo s populací mladých lidí ve věku 11-26 let. Nejčastěji byly mezi omezujícími okolnostmi uváděny nedostatek peněz (29%), nedostatek volného času (20%), nedostatečné vybavení (18%), nebo absence potřebného zázemí v dané lokalitě (14%) [Sak 1992].³⁹

Jako nejvýznamnější faktor se jeví nedostatek finančních prostředků na své záliby a koníčky. Děti do 15 let by se nejčastěji, pokud by měly možnost, věnovaly sportovním aktivitám (62%), s velkým odstupem následují činnosti kulturně umělecké (13%) [Jíra 1997].

³⁹ Zrealizován z grantu MŠMT ČR.

Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“ rovněž zjišťoval, jestli je nějaká aktivita, které by se mladí chtěli věnovat, ale z nějakého důvodu je pro ně nedostupná. Mezi odpověďmi dominovaly sportovní aktivity, dále pak návštěva kulturních akcí. Mnoho mladých by se také chtělo aktivně věnovat umění (malovat, zpívat, hrát na hudební nástroj) či tančit. Nedostupné je pro mnoho z nich také cestování, aktivity spojené s automobilem či motocyklem nebo adrenalinové sporty.

Uváděnými důvody nedostupnosti aktivity byla ve většině případů finanční náročnost, ale také nedostatek volného času a nedostupnost v okolí, v místě bydliště. Časté jsou také zdravotní důvody, někdy je překážkou nesouhlas rodičů.

Výzkum umožňuje výše uvedené závěry porovnat s názory pedagogů a pracovníků s mládeží, mezi kterými lehce převažuje názor, že nabídka volnočasových aktivit v jejich regionu je dostatečná (54 %). Problém je podle většiny z nich (71 %) ale v tom, že mladí lidé tuto nabídku dostatečně nevyužívají [Štursová 2006].

Výzkum „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“ rovněž prokázal, že sice dochází k rozšiřování podmínek pro kvalitní trávení volného času, ale paradoxně především těch finančně nákladných, tudíž nedostupných pro mnoho rodin a mladých lidí. Faktor finanční dostupnosti některé zvýhodňuje a ostatní mladé lidi naopak vyřazuje z jejich provozování a tak i seberealizování [Kolář 1997].

Proč nic nedělají děti do 15 let?

Rodiče, jejichž děti žádné zájmové kroužky a kurzy nenavštěvují, avšak uvažují o tom, by nejčastěji zvolili sportovní zaměření (53 %). Časté jsou také úvahy o vzdělávacích kurzech (41 %). Hlavními důvody, proč rodiče o žádných kroužcích pro své děti neuvažují, jsou nezáměr dítěte (28 %) a cena kroužků (24 %). U rodičů, jenž o žádných kroužcích pro své děti ani neuvažují, jsou důvody stejné, ale navíc je důvodem i přesvědčení rodičů, že dítě žádné kroužky navštěvovat nepotřebuje (10 %). Nezáměr dítěte je přitom významně častěji zmiňován u starších dětí ve věku 11-15 let (40 %) [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Důležitým faktorem je také vzdělání rodičů, které se projevuje zejména u umělecky zaměřených zájmových kroužků. Platí, že vzdělanější rodiče do nich posílají své děti častěji než méně vzdělaní. U vzdělávacích kurzů je nejdůležitějším třídícím znakem socioekonomická klasifikace. Čím vyšší postavení rodičů na socioekonomickém žebříčku, tím častěji tyto kurzy jejich děti do 15 let navštěvují.

To jen potvrzuje můj předpoklad, že na finanční situaci v rodině má velký vliv i vzdělání rodičů, kteří jsou zodpovědnější vůči rozvoji osobnosti dítěte a zároveň jim vzdělání dovoluje mít lépe placené zaměstnání. V různých zájmových kroužcích a kurzech tráví pravidelně každý týden čas velká většina dětí (82 %) ve věku 6-15 let. Častěji se jedná právě o děti z rodin s vyšším vzděláním. Vzdělání rodiče totiž mají o nabídce volnočasových aktivit lepší přehled a přikládají jim také větší důležitost.

Nejdůležitějším kritériem pro výběr volnočasových aktivit pro děti je zájem a přání dítěte. Jako velmi důležité to označuje osm z deseti rodičů (79 %). Dalším důležitým faktorem je přínos a užitečnost pro dítě, který označují za velmi důležité dvě třetiny rodičů (68 %) [tamtéž 2008].

Jsou rozdíly v trávení volného času podle vzdělání rodičů u dětí do 15 let?

V rodinách, kde má dotazovaný rodič základní vzdělání, tráví děti čas se svými kamarády a vrstevníky každodenně ve třetině případů (34 %), zatímco u vyšších vzdělanostních kategorií jen ve čtvrtině (26 % SŠ, 24 % VŠ). Ještě markantněji se to projevuje na pravidelné účasti v kroužcích a kurzech. Alespoň 2x – 3x týdně je navštěvuje 73 % dětí z vysokoškolských rodin, 63 % dětí z rodin středoškolsky vzdělaných a jen 47 % dětí rodičů se vzděláním základním.

Podobně jako vzdělání se projevuje také socioekonomická klasifikace. Děti z rodin na vyšších příčkách žebříčku navštěvují organizované volnočasové aktivity častěji než děti z rodin na nižších příčkách. Rozdíly mezi dětmi podle vzdělání jejich rodičů jsou, jak je vidět, významné.

Další rozdíly se projevují z hlediska sídla. Necelá polovina dětí (39 %) z nejmenší kategorie obcí (do 5.000 obyvatel) tráví se svými kamarády čas téměř každý den. Ve velkých městech tomu tak je jen v 15 % případů [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

Hodnocení autorky

Jsem toho názoru, že mladí lidé mají na výběr z velké nabídky činností, přesto v některých případech nabídka nesplňuje nároky mladých lidí (vzdálenost, atraktivita činností, cena). Důležitá je též dostupnost informací o nabídce aktivit. Na druhou stranu mladí nemají vždy zájem se aktivit, které organizace nabízejí, zúčastňovat.

Nyní se podíváme, zda je závislost mezi typologií rodičů (viz kap. 3.6.4) a trávením volného času dětí. Pravidelnými účastníky zájmových kroužků a kurzů jsou zejména děti rodičů ze segmentů rodinný typ a nároční. Alespoň jednou týdně je navštěvuje 93 % dětí z těchto segmentů, zatímco v ostatních segmentech jde o přibližně tři čtvrtiny. Děti rodičů ze segmentu uzavřených zase nejčastěji tráví ve všední dny svůj volný čas neorganizovaně se svými vrstevníky.

Z hlediska segmentace rodičů se ukázalo, že rodinný typ dává větší důraz na umělecké kroužky (57 %), zatímco uzavření menší (28 %). Nároční volí pro své děti častěji kurzy vzdělávací (46 %), turistické (18 %) a sportovní a pohybové (80 %).

V segmentu rodinný typ více než z poloviny přicházejí s nápady rodiče (52 %), v segmentu uzavřených jsou to naopak z dvou třetin děti samy (67 %). Internet jako zdroj informací o zájmové činnosti pro dítě častěji vyhovuje segmentu náročných (37 %).

Se vzdělávacími kurzy jsou častěji zcela spokojeni obyvatelé největších měst (76 %), s náboženskými kroužky převážně lidé na Moravě (93 %) a s umělecky zaměřenými kroužky segment rodičů rodinný typ (82 %).

Cena kroužků a kurzů hraje významnou roli rodičovského segmentu chudších. Vzdálenost kroužků od místa bydliště je častěji velmi důležitá pro segment rodinný typ (56 %) a segment chudších (50 %). Zájem dítěte je velmi důležitý pro segmenty rodinný typ a nároční (93 %, resp. 87 %), stejně jako přínos a užitečnost pro dítě (85 %, resp. 77 %) [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

6. Analýza dat PISA 2003

6.1. Operacionalizované výzkumné otázky a hypotézy

Tři základní výzkumné otázky stanovené na začátku práce si zpřesňuji pro účely statistické analýzy dat z PISA 2003 následovně:

1. Jak mládež tráví volný čas?
  - Jak pestré jsou volnočasové aktivity mládeže v České republice?
  - Co dělají ve volném čase - sportují, hrají na hudební nástroj, chodí na keramiku, jazyky, nebo turistického oddílu, jsou venku s kamarády, připravují se do školy, nebo sedí u televize, počítače, čtou si, či se nudí?
  - Jsou rozdíly v oblíbenosti zájmových činností ve volném čase v závislosti na pohlaví?
  - Tráví volný čas jinak dívky a chlapci, jsou mezi nimi rozdíly v náplni volného času?
2. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké faktory mají vliv?
  - Ovlivňují tyto faktory míru participace mládeže na zájmových činnostech?
  - Je rozdíl v náplni volného času mezi dětmi více a méně vzdělaných rodičů?
3. Je v České republice dostatek institucí poskytující možnosti využití volného času mládeže?
  - Jsou rozdíly v trávení volného času dle velikosti obce, ve kterém rodina žije? Pokud ano, jaké?

Stanovila jsem si tyto hypotézy pro účely statistické analýzy dat z PISA 2003:

- H1.: Chlapci se věnují sportu více než dívky.
- H2.: Dívky mají větší zájem o jazyky oproti chlapcům.
- H3.: Televize je u mládeže populárnější než čtení knih, nebo příprava do školy.
- H4.: Žáci z menších obcí se věnují zájmovým činnostem méně než žáci z Prahy.

H5.: Děti vyučených rodičů chodí méně do zájmových aktivit oproti dětem vysokoškolsky vzdělaných rodičů.

6.2. Projekt PISA 2003 (metoda sběru dat PISA 2003, popis výzkumného nástroje a použité statistické metody)

Zde přibližuji metodu výběru respondentů, realizátory výzkumu a samotný výzkumný nástroj. Poté popisuji mnou použité statistické metody při práci s daty z PISA 2003.

Výběr vzorku pro data „PISA_cz_9roc_ 2003.sav“ byl proveden tak, aby byl reprezentativní ve vztahu k žákům 9. ročníků základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v České republice a aby byly v jednotlivých krajích reprezentativně zastoupeny základní školy a víceletá gymnázia [Palečková, Tomášek 2005: 11 - 12]. Data jsou z roku 2003, považuji je za aktuální.

Na projektu PISA-L pracovalo oddělení Sociologie vzdělání a stratifikace Sociologického ústavu AV ČR ve spolupráci s dalšími institucemi v České republice. Jimi byl navržen výzkum obsahující doplňující dotazník pro žáky 9. ročníků základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií i prováděn sběr dat. Jako nástroj sběru dat při výzkumu byl použit standardizovaný dotazník.

Ke zpracování a vyhodnocení dat používám statistický software SPSS. Prostřednictvím statistické analýzy jsem získala tabulky třídění 1. a 2. stupně (četnostní a kontingenční tabulky), které kontroluji skrz statistické testy, především Chí-kvadrát test. Komentuji statisticky významné rozdíly na hladině významnosti 95 %. Případné odchylky číselných údajů uvedených v grafech a tabulkách na úrovni +/- 1 % jsou důsledkem zaokrouhlení. Dále při analýze dat používám váhu. To je nutnost, jelikož v rámci PISA 2003 byly vybírány školy a v rámci škol náhodně žáci dle výše zmíněných hledisek, proto všichni žáci nemohou mít váhu 1, jelikož každý z nich je z jiné školy. Bez použití váhy by vznikly zkreslené výstupy.

6.2.1. Popis souboru respondentů

Ve výzkumu PISA 2003 jsou cílovou populací žáci, kteří se nacházejí na konci povinné školní docházky či se k němu blíží. Jedná se především o žáky devátého ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Tab. 7. Soubor respondentů

	Pohlaví			Typ školy			Ročník	
	n	%		n	%		n	%
Dívky	3181	50	ZŠ	5182	91	7.r. ZŠ	1	0
Chlapci	3159	50	Víceleté gymnázium	1158	9	8.r. ZŠ, tercie G8⁴⁰	3	0
Celkem	6340	100	Celkem	6340	100	9.r. ZŠ, kvarta G8	6300	100
						Celkem	6340	100

Zdroj: PISA 2003.

6.3. Analýza výzkumu PISA 2003

6.3.1. Jak mládež tráví volný čas?

Jaké zájmy a činnosti mládež preferuje ve volném čase?

Jsou rozdíly v náplni volného času podle pohlaví?

Tyto výzkumné otázky zpracovávám dohromady a stanovila jsem si pro ně následující hypotézy:

H1.: Chlapci se věnují sportu více než dívky.

H2.: Dívky mají větší zájem o jazyky oproti chlapcům.

H3.: Televize je u mládeže populárnější než čtení knih, nebo příprava do školy.

Žákům byla položena otázka, zda ve školním roce, kdy probíhal výzkum PISA 2003, navštěvují sportovní oddíl, jazykový kurz, dochází na jinou zájmovou činnost (např. hudební nebo umělecký kroužek, chodí do základní umělecké školy (ZUŠ), modelářský kroužek apod.) nebo jiného oddílu, či klubu (např. skaut, turistický oddíl, církevní klub apod.). Mohli odpovídat, že tyto zájmové aktivity nenavštěvují, nebo navštěvují a to 1x týdně, nebo více než 1 x týdně. Grafy znázorňují, jak se dívky a chlapci věnují zájmovým činnostem a tabulka ukazuje v procentech, kolik žáků se věnuje jednotlivým zájmovým

⁴⁰ G8 = osmileté gymnázium.

činností bez ohledu na pohlaví (= 1. výzkumná otázka). Žáci byli také dotazováni, jak často se věnují různým volnočasovým činnostem. Mohli odpovídat, že tyto volnočasové aktivity jim nezaberou žádný čas, 1 hodinu denně, 1 až 3 hodiny, nebo více jak 3 hodiny. Na tomto místě již zkoumám, nejen jak tráví mládež čas, ale i zda jsou rozdíly mezi chlapci a dívkami v zájmech a činnostech, kterými tráví volný čas (= 2. výzkumná otázka).

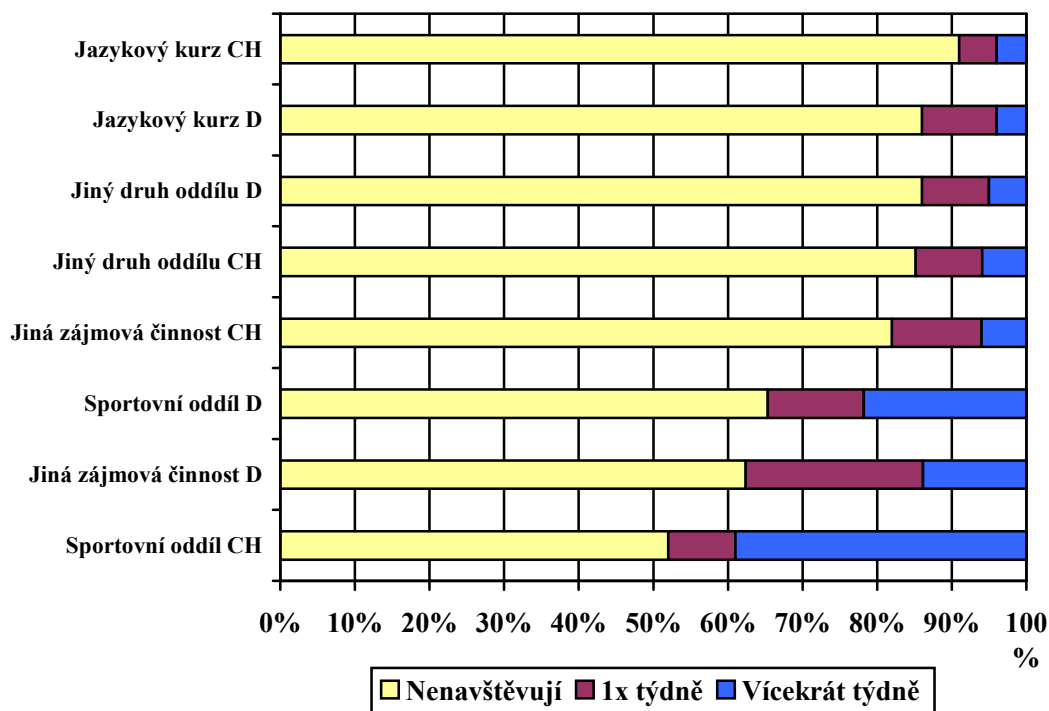
Dívky i chlapci mají největší zájem o sportovní činnost (41 %) a jinou zájmovou činnost (28 %) (přitom platí bez ohledu na pohlaví, že pouze sportu se žáci věnují ve větší míře vícekrát do týdne, naproti tomu zbývajícím zkoumaným činnostem žákům stačí docházení jednou týdně). Podíl chlapců věnujících se sportu v rámci oddílu vícekrát týdně je téměř 2x tak vysoký (39 %) než u dívek.

Jazykové kurzy celkově navštěvuje pouze 12 % žáků, u jiných oddílových aktivit je tomu podobně (14 %). Žáci preferují frekvenci docházení na jazykové kurzy a jiné oddílové aktivity jednou týdně. Při této frekvenci se ukázalo, že dívky, které se učí jazyk ze zájmu (10 %), tak činí jednou tak častěji oproti chlapcům, nicméně u zájmu chodit na kurzy jazyka vícekrát týdně se rozdíly mezi pohlavím vyrovnávají. Jiné zájmové činnosti lákají více než jednou tak častěji dívky (38 %) než chlapce.⁴¹

---

⁴¹ U všech srovnání byla prokázána závislost na pohlaví pomocí Chí-kvadrát testu (sig.<0,05; sig. byla rovna 0,00 a tudíž srovnání jsou statisticky významná a signifikantní).

Graf 2. Zájmová činnost podle pohlaví v %

Zdroj: PISA 2003. Pozn.: značky D a CH v grafu znamenají: D = dívky, CH = chlapci.

Tab. 8. Zájmová činnost u dívek v %

	Dívky			%
	Nenavštěvují	1x týdně	Vícekrát týdně	
Sportovní oddíl	66	12	22	100
Jazykový kurz	86	10	4	100
Jiná zájmová činnost	63	23	14	100
Jiný druh oddílu	86	9	5	100

Zdroj: PISA 2003.

Tab. 9. Zájmová činnost u chlapců v %

	Chlapci			%
	Nenavštěvují	1x týdně	Vícekrát týdně	
Sportovní oddíl	52	9	39	100
Jazykový kurz	91	5	4	100
Jiná zájmová činnost	82	12	6	100
Jiný druh oddílu	86	8	6	100

Zdroj: PISA 2003.

Tab. 10. Zájmová činnost celkem v %

	Nenavštěvují	1x týdně	Vícekrát týdně	%
Sportovní oddíl	59	11	30	100
Jazykový kurz	88	8	4	100
Jiná zájmová činnost	72	18	10	100
Jiný druh oddílu	86	9	5	100

Zdroj: PISA 2003.

Na televizi se neřadí pouze 3 % mladých, zatímco knihy nečte téměř 1/3 žáků (podíl chlapců je 1x tak vyšší). Dívky celkově mají o knihy větší zájem. Více jak polovina žáků tráví u televizních obrazovek aspoň 1 hodinu času denně. Z těch, kteří tráví u televizních obrazovek dobu delší než 3 hodiny, to jsou více chlapci (23 %) než dívky (18 %). Naproti tomu dívky tráví delší čas nad knihami čtením si a přípravou do školy. Více jak tři hodiny denně znamená většinu času z volného odpoledního a večerního času, který zbývá po škole, a který prosedí celá 1/5 všech žáků u televizi. Chlapci kromě toho, že méně čtou a častěji tráví delší čas u televize a počítačů, tak se také častěji vůbec nepřipravují do školy (13 %), nebo nad učením tráví o poznání kratší dobu (nejčastěji v 55 % se připravují méně než 1 hodinu denně). Jednou tolik dívek než chlapců tráví nad učením 1 a více hodin. Na druhou stranu ale dívky tráví raději delší čas venku s kamarády. Chlapcům stačí strávit s kamarády kratší dobu, ale zato častěji.

Domácím pracím a povinnostem uloženými od rodičů se věnují aspoň chvíli téměř všichni (95 % mládeže). Nejčastěji (v 56 %) nad činnostmi v domácnosti tráví mladí kratší dobu bez větších rozdílů dle pohlaví. Je vidět, že domácí práce musí vykonávat i chlapci.

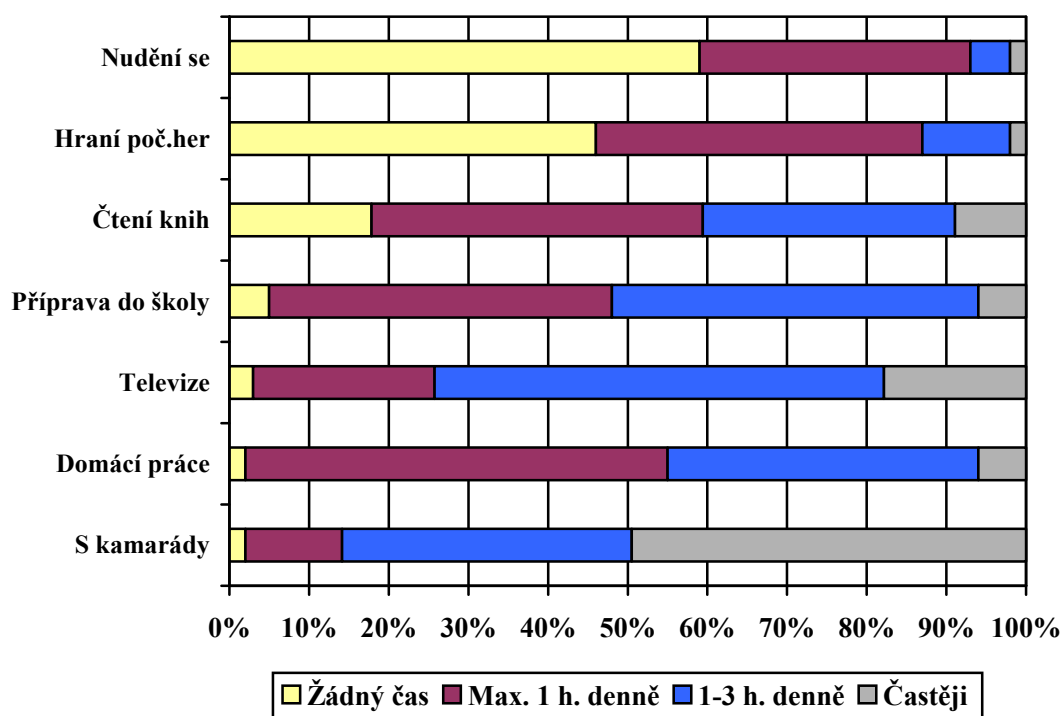
O počítačové hry nejvíce ve volném čase zájem 30 % respondentů, z toho mnohem více dívky. Není překvapením, že chlapci se věnují hraní her na počítači mnohem častěji než dívky, které ovšem ve 41 % hrají hry aspoň chvíli denně, tudíž se o hry také zajímají a počítače nejsou jen dominantou chlapců. Nicméně je to v mnohem menším měřítku, než chlapci, kteří nad počítačem tráví více času. U počítačů stráví chlapci nejčastěji 1 až 3 hodiny ze svého volného času po škole (36 %, přičemž 20 % tráví nad hrami více než 3 hodiny denně, z čehož lze usuzovat, že mnoho jiných zájmů již nemají). Je vidět, že počítače se staly našimi společníky a hodně mladých lidí s nimi pracuje a právě v elektronických hrách nacházejí zálibu.

Velmi zajímavá je otázka, zda se mladí ve volném čase nudí. V analýze se ukázalo, že se nudí celých 40 % mladých bez rozdílu pohlaví. Toto číslo zmírňuje skutečnost, že se mladí nejčastěji nudí pouze krátkou dobu během dne. Z těch, kteří podléhají nudě alespoň 1 hodinu denně, to jsou podstatně častěji chlapci.⁴²

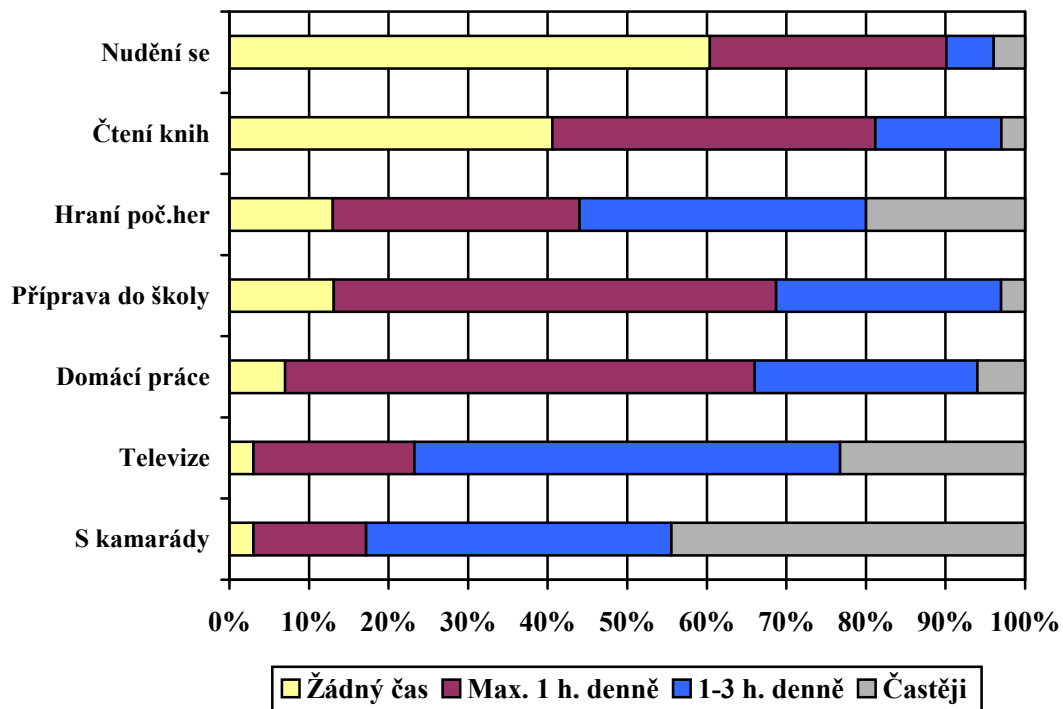
⁴² U všech srovnání byla prokázána závislost na pohlaví pomocí Chí-kvadrát testu (sig.<0,05; srovnání jsou signifikantní).

Graf 3. Náplň volného času u dívek v %

Zdroj: PISA 2003.

Graf 4. Náplň volného času u chlapců v %

Zdroj: PISA 2003.

Tab. 11. Náplň volného času u dívek v %

	Dívky				%
	Žádný čas	Méně než 1h. denně	1-3h. denně	Více než 3h. denně	
Sledování televize	3	22	57	18	100
Hraní počítač. her	46	41	11	2	100
Čtení knih	18	42	32	8	100
Domácí práce	2	53	39	6	100
Příprava do školy	5	43	46	6	100
S kamarády	2	13	36	49	100
Nudění se	59	34	5	2	100

Zdroj: PISA 2003.

Tab. 12. Náplň volného času u chlapců v %

	Chlapci				%
	Žádný čas	Méně než 1h. denně	1-3h. denně	Více než 3h. denně	
Sledování televize	3	21	53	23	100
Hraní počítač. her	13	31	36	20	100
Čtení knih	41	40	16	3	100
Domácí práce	7	59	28	6	100
Příprava do školy	13	55	29	3	100
S kamarády	3	14	38	45	100
Nudění se	61	30	6	3	100

Zdroj: PISA 2003.

Tab. 13. Náplň volného času celkem v %

	Žádný čas	Méně než 1h. denně	1-3h. denně	Více než 3h. denně	%
Sledování televize	3	21	55	21	100
Hraní počítač. her	30	36	23	11	100
Čtení knih	29	41	24	6	100
Domácí práce	5	56	33	6	100
Příprava do školy	9	49	37	5	100
S kamarády	3	13	37	47	100
Nudění se	60	32	5	3	100

Zdroj: PISA 2003.

Při zkoumání spojitostí mezi navštěvováním organizovaných aktivit v rámci volnočasových organizací a dalšími aktivitami, kterými mládež může trávit volný čas po škole vyšly najevo zajímavé souvislosti popsané dále⁴³. Čím častěji respondenti sportují, tím spíše tráví aspoň chvíli (méně než 1 hodinu denně) přípravou do školy, tudíž pravidelná sportovní činnost má pozitivní vliv na zodpovědný přístup k přípravě do školy. Na druhou stranu ti, kteří nesportují v rámci oddílu, věnují učení více ze svého volného času (tzv. studijní typy).

⁴³ Podle statistického Pearsonova Chí-kvadrát testu vyšla všechna srovnání statisticky významně (sig.<0,05; srovnání jsou signifikantní). Zjištění nevyvozují z korelací, ale jen na základě kontingenčních tabulek.

Jiné trendy se ukázaly u mládeže, která ve volném čase navštěvuje jazykové kurzy a jinou zájmovou činnost, než-li sport. Tato část respondentů má tendence trávit nad přípravou do školy větší část volného času oproti mládeži, která je nenavštěvuje. Při četnějším navštěvování jazykových kurzů a účasti na jiné zájmové činnosti v týdnu dochází k zajímavému jevu a to, že tito mladí již tráví naopak méně času přípravou do školy. Děje se tak pravděpodobně z důvodu nedostatku času poté, co respondenti stráví čas v jazykových kurzech a učením se jazyků, již nezbývají síly na učení se ještě do školy. Dále byla prokázána závislost u četnosti věnování se zájmům. Jestliže se věnují zájmům pouze 1x týdně, tak z výzkumu vyplývá, že toto mládeži nebrání v přípravě do školy a nepřetěžuje je, ale naopak se připravují do školy poctivěji, než-li ti respondenti, kteří zájmové činnosti nenavštěvují vůbec.

Jestliže žáci navštěvují jakoukoliv zájmovou činnost (od sportu, přes hraní na hudební nástroj či keramiku apod., až po turistické oddíly a jazyky) vyšla najevo souvislost s díváním na televizi. Tyto respondenti aktivnější ve volném čase se dívají méně na televizi. Naopak ti, kteří nenašli cestu k organizovaným zájmovým činnostem, mají tendenci trávit u televize více ze svého volného času po škole.

Hodnocení autorky

Dívky i chlapci mají největší zájem o sportovní činnost a tvůrčí umělecké kroužky. Přestože dívky ve volném čase sportovní aktivity vyhledávají, chlapci jsou aktivnější; věnují se sportu v rámci oddílu častěji než dívky, hypotéza H1 (chlapci se věnují sportu více než dívky) se potvrdila. Jazykové kurzy ani oddílová činnost nejsou u žáků tolik v oblibě, přesto mají dívky větší zájem o jazyky oproti chlapcům. Hypotéza H2 (dívky mají větší zájem o jazyky oproti chlapcům) byla rovněž verifikována. Chlapci dávají ve volném čase přednost fyzickému vybití, dívky se zase raději vzdělávají nebo se věnují jiné zájmové činnosti.

Výzkum prokázal rozdíly v trávení volného času podle pohlaví nejen u zájmových činností, ale i u volnočasových činností, kterými si dívky a chlapci vyplňují čas po škole. Tendence jsou patrné především u doby strávené nad hraním počítačových her a koukáním na televizi u chlapců ku opačné větší oblíbenosti čtení a potřeby trávit s kamarády delší čas u dívek. Chlapci kromě toho, že méně čtou, tak se také častěji vůbec nepřipravují do školy. Hypotéza H3 (televize je u mládeže populárnější než čtení knih, nebo příprava do školy) se jednoznačně potvrdila. Toto zjištění není možná překvapivé, avšak z negativního vymezení

frekvence sledování televize a dalších jednoznačně pasivních aktivit lze leccos interpretačně odvodit o aktivním trávení volného času respondentů (čím méně času u televize a počítače, tím pravděpodobně více aktivních volnočasových činností a zájmů). Mnou zjištěné tendence byly prokázány i výzkumy, které jsou popsány v přehledové kapitole empirických výzkumů.

Sledování televize není zdaleka nejoblíbenější volnočasovou aktivitou, ale tou nejpřístupnější a nejpohodlnější, provozovanou na úkor jiných aktivit. Kde hledat příčiny? V první řadě v nedobré výchovné působení rodiny, pasivitě dětí a neschopnosti účelněji trávit volný čas. Roli hrají i finanční možnosti rodiny, které neumožňují dětem navštěvovat volnočasová zařízení, která jsou zpoplatněná. Zde by měla nastoupit škola jako důležitá instituce, která by měla nabízet bezúplatné aktivity přístupné dětem všech vrstev.

6.3.2. Je v České republice dostatek institucí poskytující možnosti využití volného času mládeže?

Jsou rozdíly v trávení volného času dle velikosti obce, ve kterém rodina žije? Pokud ano, jaké? K této výzkumné otázce jsem si stanovila následující hypotézu:

H4.: Žáci z menších obcí se věnují zájmovým činnostem méně než žáci z Prahy.

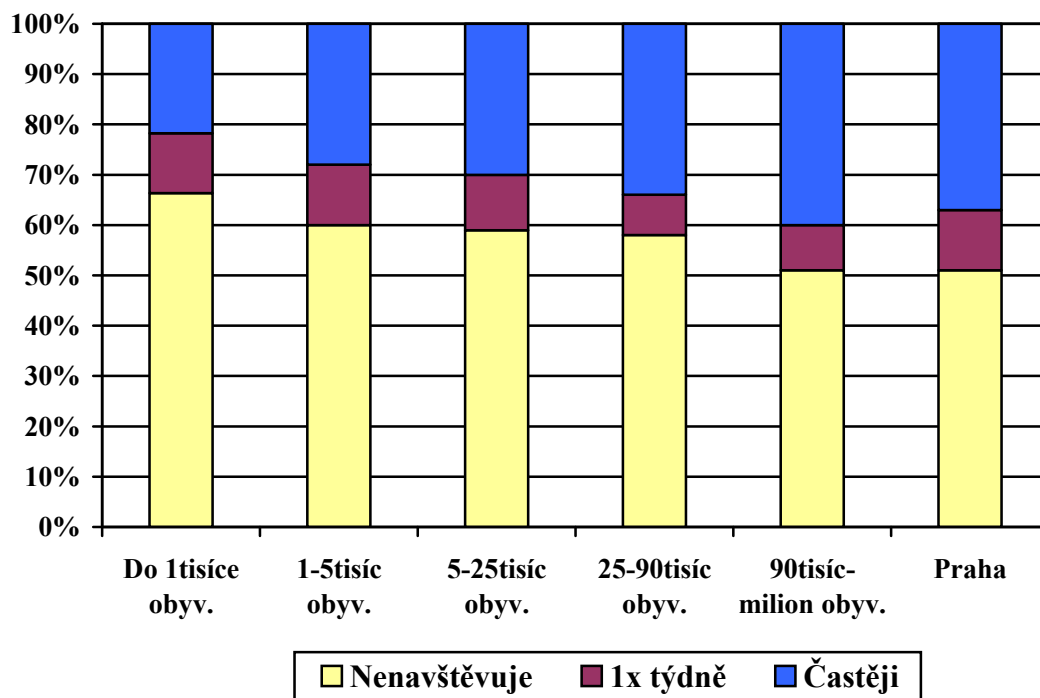
Zde jsem sledovala zájem žáků o zájmové činnosti, které byly žákům ve čtyřech kategoriích nabídnuty, a které většinou pořádají organizace pracující s dětmi a mládeží v jejich volném čase. Důvodem je můj názor, že kroužky a kurzy výstižně ukazují nabídku, kterou mají mladí k dispozici v místě bydliště.

U sportovních oddílů a jazykových kurzů i jiné zájmové činnosti se ukazuje trend v závislosti na velikosti obce, tudíž platí, čím více obyvatel má obec, tím spíše a častěji navštěvují žáci sportovní, jazykové a jiné zájmové činnosti (viz grafy). Nejjednoznačněji se vliv velikosti obce, ve kterém zhruba patnáctiletí žáci bydlí s rodinou, projevil u docházení do sportovního oddílu. Sportovní oddíly jsou celkově nejoblíbenější, následuje jiná zájmová činnost. Nejméně jsou vyhledávány jazykové kurzy, kdy aspoň 4/5 žáků na jazykové kurzy nechodí vůbec, přesto žáci z Prahy se věnují jazykům více (82 % žáků v Praze nechodí na jazykové kurzy oproti 91 % žáků z obcí do 1 tisíce obyvatel). Pouze

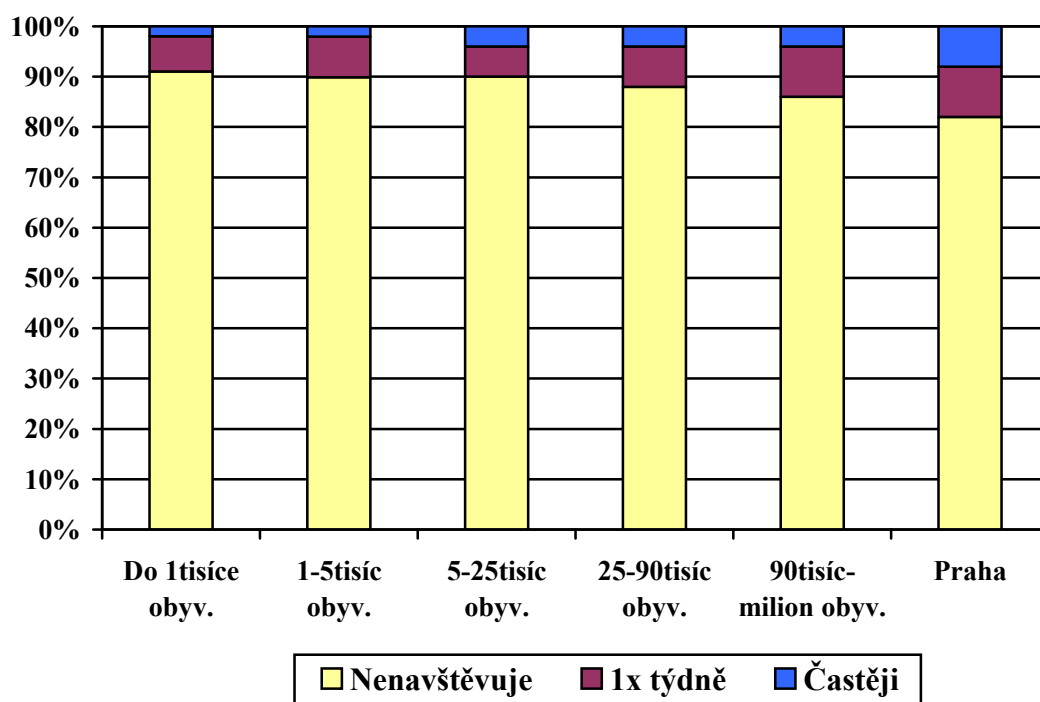
u zájmové činnosti, kdy se žáci věnují jiným než sportovním oddílům (turistickým apod.), se neprojevil výrazný trend závislé na velikosti obce.⁴⁴

Graf 5. Sportovní oddíl v závislosti na velikosti obce v %

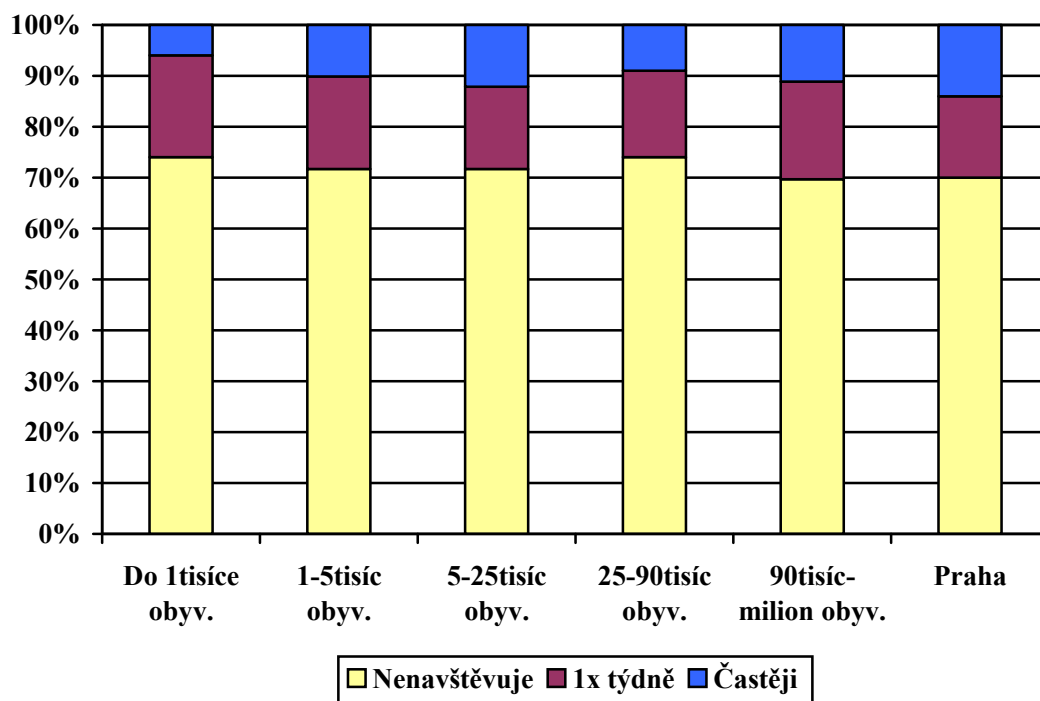

⁴⁴ Podle statistického Pearsonova Chí-kvadrát testu vyšla všechna srovnání statisticky významně (sig.<0,05; srovnání jsou signifikantní).

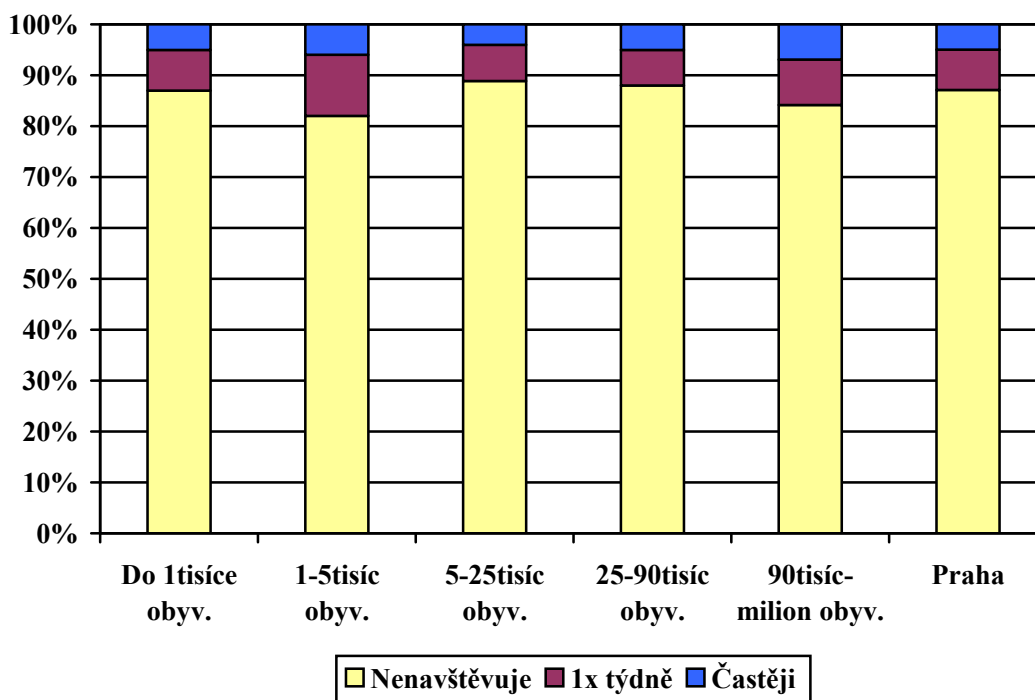
Graf 6. Jazykové kurzy v závislosti na velikosti obce v %

Graf 7. Jiná zájmová činnost v závislosti na velikosti obce v %

Graf 8. Jiný oddíl v závislosti na velikosti obce v %

Zdroj: PISA 2003.

Hodnocení autorky

Vliv velikosti obce, ve kterém patnáctiletí žáci bydlí s rodinou, se projevuje v míře účasti na zájmových činnostech (sportovní, jazykové, umělecké apod. a turistické). Celkově lze vysledovat, že čím větší velikost obce, tím spíše žáci, kteří mají zájem o zájmové činnosti ve volnočasových institucích, se jim věnují. Tento jev si vysvětlují skutečností, že v menších sídlech je menší a méně pestrá nabídka, která neodpovídá poptávce mládeže. Taktéž může mít vliv malá dostupnost kroužků, které jsou ve větších městech a žáci za nimi musí dojíždět, což je jistá komplikace. Zmíněné faktory znesnadňují mládeži bydlící na malých vesnicích přístup k zájmovým činnostem. Hypotéza H4 (žáci z menších obcí se věnují zájmovým činnostem méně než žáci z Prahy) se zcela potvrdila.

6.3.3. Existuje ve volném čase selektivita mezi mládeží? Pokud ano, jaké faktory mají vliv?

Ovlivňují tyto faktory míru participace mládeže na zájmových činnostech?

Je rozdíl v náplni volného času mezi dětmi více a méně vzdělaných rodičů?

H5.: Děti vyučených rodičů chodí méně do zájmových aktivit oproti dětem vysokoškolsky vzdělaných rodičů.

Zjišťovala jsem, zda má vliv na volný čas mládeže vzdělání rodičů⁴⁵. Toto posuzuji na účasti na zájmových činnostech i frekvenci návštěv kulturních a společenských událostí. Žákům byla položena otázka, jak často chodí do sledovaných zájmových kroužků, do kina, muzea, divadla, na diskotéku, nebo sportovní utkání apod. Dbají rodiče, kteří dosáhli vyššího vzdělání na smysluplné naplnění volného času svých dětí více, jelikož si uvědomují, že kvalitní naplnění volného času může být prospěšné pro jejich děti a může je motivovat?

Je patrný trend, že s narůstajícím vzděláním rodičů jejich děti více chodí na zájmové aktivity typu sportovních oddílů, jazykových kurzů a jiné zájmové činnosti (ty např. navštěvuje 41 % žáků s vysokoškolsky vzdělanými rodiči proti pouze 26 % žáků s vyučenými rodiči, viz blíže grafy). Pouze u návštěvnosti jiných oddílových činností se vliv vzdělání rodičů jednoznačně neprojevil; vzdělání rodičů u tohoto typu zájmové činnosti má nejmenší vliv.

Jazykové kurzy navštěvuje aspoň 1x týdně 20 % dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů oproti 5 % dětí s rodiči, kteří mají základní vzdělání, nebo 7 % dětí vyučených rodičů. Lze předpokládat, že vzdělanější rodiče si více uvědomují důležitost znalostí jazyků a zároveň mají na tyto finančně náročné aktivity finanční prostředky. Děti rodičů se základním vzděláním ve většině případů nenavštěvují jazykové kurzy (5 %) a jinou zájmovou činnost (např. umělecké a tvůrčí kroužky navštěvují pouze 2 %), nejčastěji se věnují sportu (29 %).⁴⁶ U dětí s vyučenými rodiči je vidět nižší návštěvnost kroužků. Skutečnost, že děti méně vzdělaných rodičů ve volném čase nedocházejí tolik do zájmových činností lze přičíst horší finanční situaci rodiny, která rodičům neumožňuje platit dětem kroužky i menšímu sociálnímu kapitálu rodiny. Mládež pocházející z rodin s nižší mírou vzdělání je tak pod nízkým vlivem pozitivních vzorů a dohledem (vedoucí zájmových kroužků), kteří by na ně mohli pozitivně působit, mnohemu je naučit a motivovat.⁴⁷

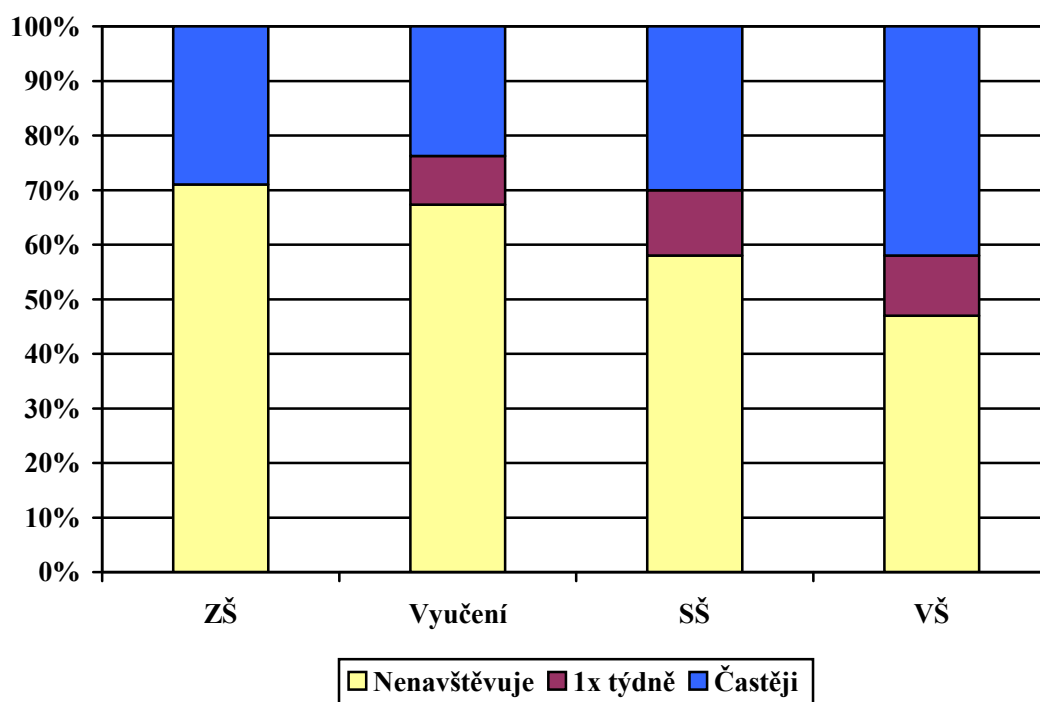
---

⁴⁵ V celé této části analýzy, kde se pracuje se vzděláním rodičů, je brán v úvahu vždy ten z rodičů, který dosáhl vyššího stupně vzdělání. Pracuji s nejvyšším dosaženým vzděláním vzdělanějšího rodiče.

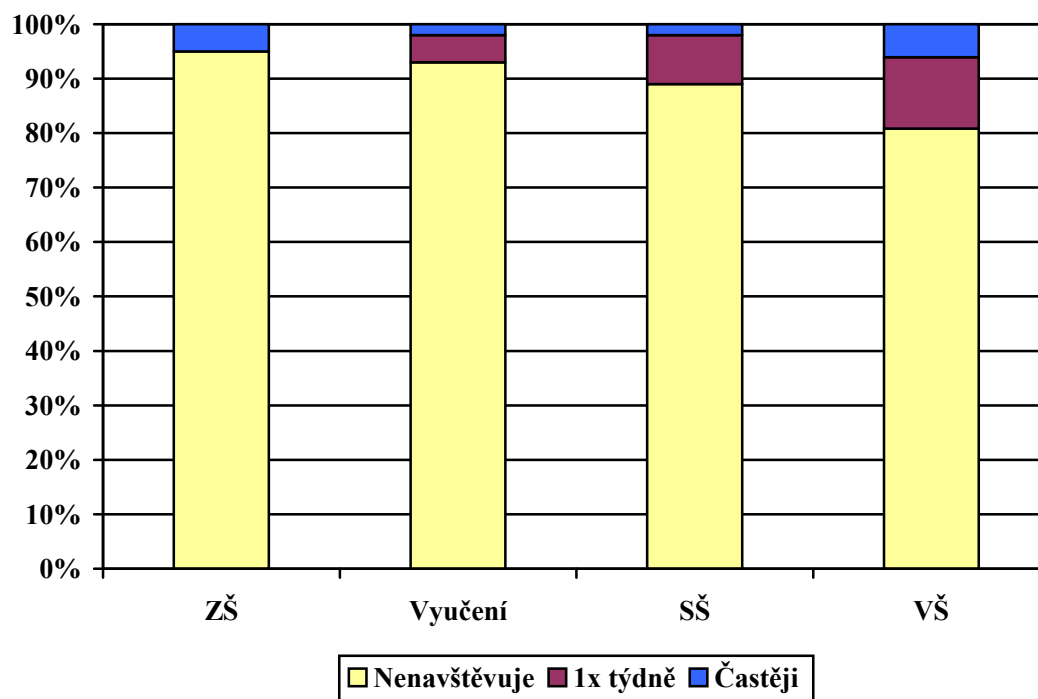
⁴⁶ Zde se jedná o interpretaci řádkových procent, kde respondenti z jednotlivých kategorií velikosti obce tvoří vždy součet 100%.

⁴⁷ Podle statistického Pearsonova Chí-kvadrát testu byla ve všech srovnáních nalezena závislost.

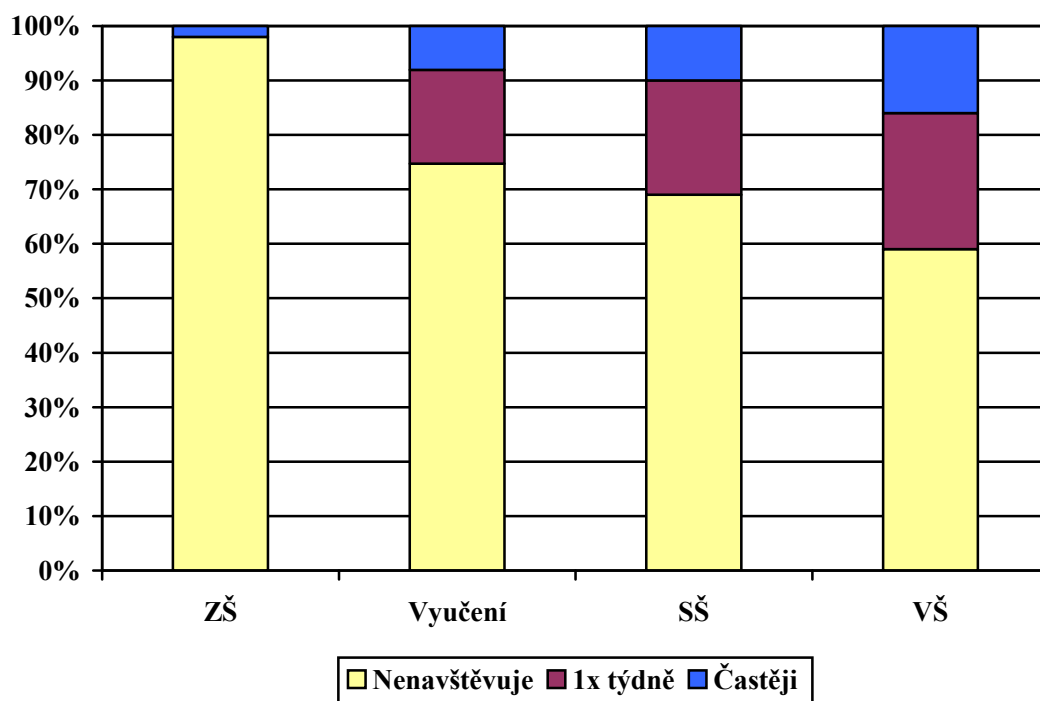
Graf 9. Sportovní oddíl v závislosti na vzdělání rodičů v %

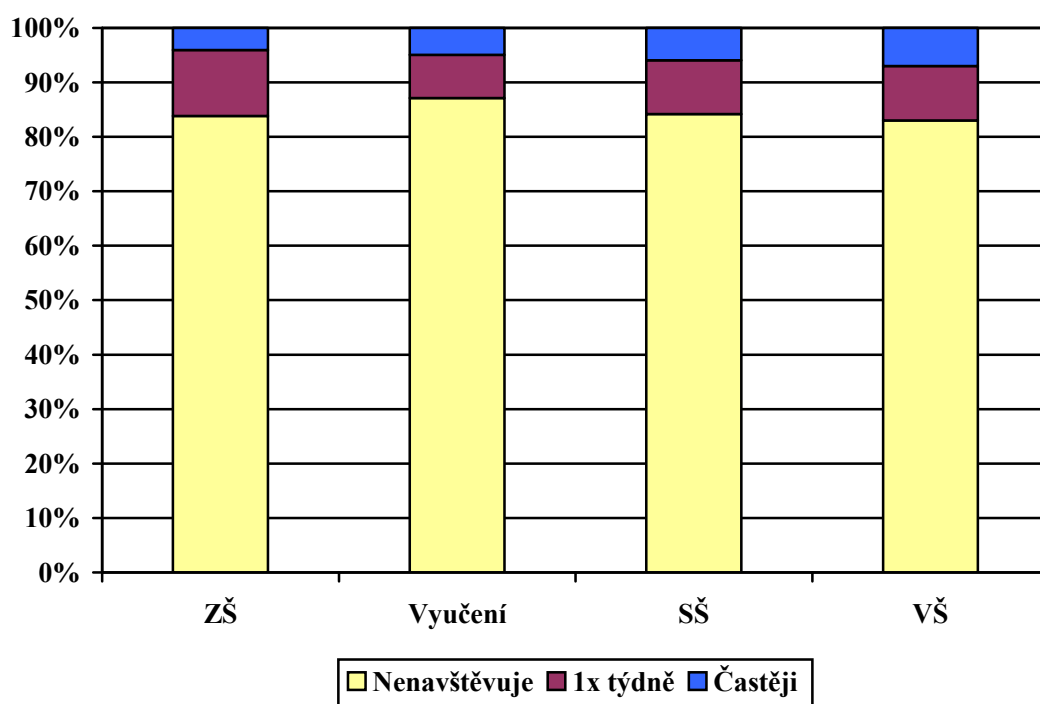
Graf 10. Jazykové kurzy v závislosti na vzdělání rodičů v %

Graf 11. Jiná zájmová činnost v závislosti na vzdělání rodičů v %

Graf 12. Jiný oddíl v závislosti na vzdělání rodičů v %

Zdroj: PISA 2003.

Závislost vlivu vzdělání rodičů na způsob trávení volného času jsem zkoumala i na návštěvnosti kulturních a společenských událostí.⁴⁸ Prokázalo se, že vzdělání rodičů má velký vliv na návštěvnost akcí.

Čím vzdělanější rodiče, tím spíše žáci chodí na kulturní akce. Toto se prokázalo u návštěvnosti divadla, muzea, galerie, baletu, opery i koncertu vážné hudby (na tyto koncerty nechodí nikdy 91 % žáků vyučených rodičů oproti 70 % žáků vysokoškolsky vzdělaných rodičů). Naopak u návštěv diskoték a koncertů populární hudby se ukázal opačný trend, který ukazuje, že děti s nižším vzděláním rodičů chodí na tyto (méně kulturně zaměřené) akce častěji, než děti vzdělanějších rodičů (aspoň 1x měsíčně jde na diskotéku 46 % dětí rodičů se základním vzděláním, zatímco u dětí s vysokoškolsky vzdělanými rodiči je tomu tak jen ve 24 %). U kina se ukázalo, že jej méně navštěvují děti, kteří mají vyučené rodiče nebo rodiče se základní školou.

Hodnocení autorky

Z analýzy vychází, že vzdělanější rodiče dbají a financují volnočasové činnosti svých dětí více než rodiče, kteří jsou vyučení, nebo mají pouze základní školu. Čím má dítě vzdělanější rodiče, tím spíše chodí do sportovního oddílu, jazykový kurz nebo na jinou zájmovou činnost. S vyšším vzděláním rodičů rovněž narůstá četnost návštěv kulturních a společenských akcí. Děti méně vzdělaných rodičů chodí častěji pouze na diskotéky a koncerty populární hudby. Osobnosti dětí pocházejících z rodin s nižším vzděláním nejsou tudíž dostatečně podněcovány a rozvíjeny. Hypotéza H5 (dětí vyučených rodičů chodí méně do zájmových aktivit oproti dětem vysokoškolsky vzdělaných rodičů) se potvrdila. Závěrem lze říci, že jak pohlaví, tak velikost obce i vzdělání rodičů hrají roli a mají vliv na rozdílnou participaci mládeže na zájmových aktivitách a jejich volbu činností ve volném čase. Mimoškolní aktivity mají pozitivní vliv na rozvoj osobnosti jedince, přičemž platí, že je lepší jakákoliv aktivita než žádná a prospěšnější je více aktivit než jedna.

---

⁴⁸ Všechna srovnání vyšla podle Pearsonova Chí-kvadrát testu jako statisticky významná (sig.=0,00). Mezi zkoumanými proměnnými existuje závislost.

7. Analýza aktérů

Tab. 14. Rozdělení aktérů do sektorů

Veřejný sektor	Soukromý a občanský sektor
Mezivládní organizace (EU - EK = Evropská Komise, Evropské fórum mládeže ad.)	ČRDM = Česká rada dětí a mládeže
MŠMT ČR (odbor mládeže, Komora mládeže)	NNO = nestátní NGO (občanská sdružení dětí a mládeže a pracující s dětmi a mládeží)
NIDM = Národní institut dětí a mládeže (součástí je ČNA = Česká národní agentura	NZDM = nízkoprahové kluby pro děti a mládež
ZŠ, ZUŠ = základní umělecké školy, SVC = DDM (Domy dětí a mládeže)	Rodiny, jednotlivci (mládež)

Zdroj: Autorka.

Aktéry, které jsem si nyní rozdělila do sektorů rozebírám v následujícím schématu níže.

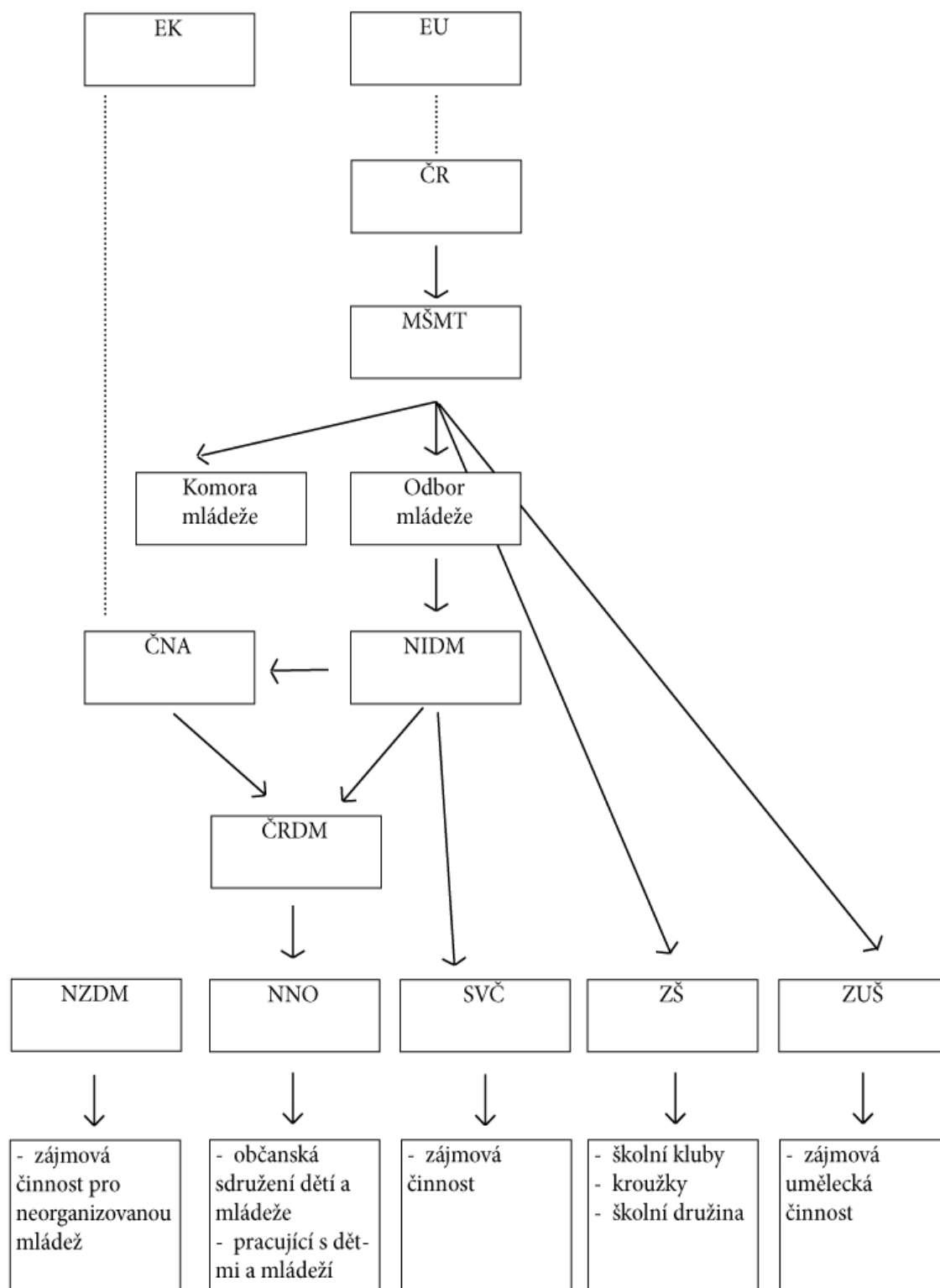
7.1. Cíl analýzy aktérů

Zaměřuji se na pozici aktérů, kterou v systému mají a vzájemné vztahy mezi aktéry. Sleduji činnosti a rozvoj jednotlivých aktérů politiky mládeže v České republice. Analýzu aktérů provádím z důvodu lepšího pochopení současné stavu nastavení systému a nabídky volnočasových aktivit v České republice. Provádím částečně evaluaci nastavení politiky po její implementaci.

7.2. Aktéři politiky mládeže v České republice

Schéma 2. Hierarchie vztahů aktérů ovlivňujících volný čas a mimoškolní výchovu mládeže

Zdroj: Autorka.

7.2.1. Česká republika

Stát ovlivňuje volný čas mládeže, aniž při tom narušuje jeho základní specifika. Státní zainteresovanost spočívá v: zakládání a financování sítě zařízení pro volný čas dětí a mládeže, ovlivňování jejich činnosti k pestré a diferencované nabídce pro různé věkové a sociální skupiny v různých zájmových činnostech, v pomoci organizacím, sdružením a spolkům pracujícím s dětmi a mládeží ve vytváření podmínek pro uspokojování tužeb dětí a mládeže po spontánní aktivitě ve volném čase, ve vytváření kladných postojů dospělých členů společnosti k výchově dětí a mládeže ve volném čase, v konstituování pedagogiky volného času, včetně výzkumné činnosti a podílu na přípravě pedagogů volného času (profesionálů i dobrovolníků), nebo vytvářením informačního systému k aktivitám volného času dětí a mládeže [Interní materiály NIDM].

7.2.2. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Hlavním hráčem politiky mládeže v ČR je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT ČR), jemuž je zákonem⁴⁹ uložena povinnost starat se o mladou generaci. Řada dílčích agend je nicméně řešena dalšími ministerstvy, především Ministerstvem vnitra, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem zdravotnictví, Ministerstvem kultury, Ministerstvem obrany, Ministerstvem životního prostředí, Ministerstvem informatiky.⁵⁰ Na MŠMT ČR má agendu mládeže na starosti Odbor mládeže s číslem 51.

MŠMT ČR vytvořilo rovněž plán pro prevenci sociálně patologických jevů (Strategie a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT ČR na období 2005 - 2008) a také koncepci nazvanou „Volný čas a prevence u dětí a mládeže“, jejímž základním principem je prevence nežádoucích sociálně patologických jevů skrze výchovu dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, osvojení si pozitivního sociálního chování a rozvoj osobnosti, přes odmítání všech forem sebedestrukce a porušování zákona [Volný čas a prevence u dětí a mládeže 2002: 4]. Zvláštní pozornost věnuje MŠMT ČR letním i zimním dětským táborem, pořádaných většinou mládežnickými organizacemi. MŠMT ČR stanovuje především právní předpisy, které nařizují hlavně úroveň hygienických

---

⁴⁹ Zákonem 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky.

⁵⁰ Ministerstvo informatiky jen v době své existence.

podmínek, či péče o zdraví účastníků.⁵¹ Na druhé straně ale MŠMT ČR také podporuje v rámci vypsaných projektů prázdninové akce.

MŠMT vypisuje dotační tituly na podporu a rozvoj ve vytyčených oblastech v rámci programu „Státní podpory práce s dětmi a mládeží“. Z řad NNO pracujících s dětmi a mládeží jsou kritizovány podmínky získávání dotací na jejich činnost, kdy jednou z hlavních překážek kontinuální činnosti je vypisování grantů na fiskální rok, což v praxi omezuje dlouhodobější plánování projektů i lidské zdroje NNO, které se neustále musí soustředit na získávání dotací, namísto zaměření své pozornosti na práci s mládeží.⁵²

Odbor Mládeže má na starosti koncepční a plánovací činnost, stejně jako vypisování a administraci grantů a státních dotací pro oblast mládeže. Zodpovídá za komunikaci s ostatními aktéry a dalšími odbory ministerstev, které se v praxi zabývají jednotlivými programy a tématy politiky mládeže. Odbor mládeže předsedá Komoře mládeže.

Meziresortní Komora mládeže⁵³ je poradním a iniciačním orgánem ministra od roku 2002 (poskytuje např. informace ohledně Bílé knihy apod.). Fungování Komory mládeže je, zejména mezi mládežnickými organizacemi, často hodnoceno jako neefektivní, ačkoliv pro sdílení informací mezi jednotlivými aktéry by Komora měla mít klíčový význam. Kriticky hodnotí fungování Komory mládeže i „Zpráva ČR o realizaci participace“ [MŠMT 2005b], kde je použito spojení „nefunkční Komora mládeže“, což je v případě sebehodnocení nezvyklé. Proto v důsledcích chybí širší diskuze nad politikou mládeže v rámci Komory mládeže, a to vede v ČR ke znesnadnění komunikace a spolupráce zejména mezi jednotlivými ministerstvy a jejich odbory. Efektivní fungování politiky mládeže na národní úrovni se nehýbe, čímž samozřejmě trpí celý systém i směrem dolů. Špatné fungování Komory padá zejména na Odbor mládeže, který má zajišťovat řádné fungování a prosazování agendy v oblasti mládeže.

Ministerstvu podléhá další z důležitých hráčů politiky mládeže v ČR a sice Národní Institut dětí a mládeže (NIDM) a Česká národní agentura Mládež (ČNA).

---

⁵¹ Ve spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví jde o vyhlášku č. 106/2001 Sb. resp. o zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví.

⁵² V souladu s 3. koncepcí došlo k malému zlepšení, jsou vypsané „Programy státní podpory pro práci s dětmi a mládeží“ pro NNO na léta 2007 – 2010 [MŠMT 2007b], kde je již možné čerpat dotaci i na projekty přesahující jeden fiskální rok, ale uskutečněné v daném období.

⁵³ Komora mládeže nahradila do té doby fungující Republikový výbor pro děti, mládež a rodinu, jehož vznik je iniciován v 1. koncepci.

7.2.3. Národní institut dětí a mládeže MŠMT ČR (NIDM)

Vznikl k 1. červenci 2005 jako přímo řízená odborná organizace MŠMT ČR. Jeho předchůdcem byl institut dětí a mládeže (IDM). NIDM je účelovým odborným zařízením MŠMT v oblasti státní podpory a ochrany mládeže. Ve své zřizovací listině má uloženou celou řadu specifických úkolů od realizování výzkumů, analytické a koncepční činnosti až po možnost omezené podnikatelské činnosti [MŠMT 2005].

NIDM je vykonavatelem rozhodnutí MŠMT, pro které zpracovává do určité míry i podklady. Primárně NIDM spravuje Národní registr výzkumů o dětech a mládeži⁵⁴, vysílá své pracovníky v rámci mezinárodní spolupráce a především zaštiťuje Českou Národní agenturu Mládež, která v ČR kooperuje akční programy společenství v oblasti mládeže a zároveň hostí české ústředí evropské sítě EURODESK⁵⁵, poskytující mladým lidem informace o evropských programech a iniciativách, které nabízí mládeži možnost realizovat se dalším způsobem a získávat cenné zkušenosti ve volném čase. V oblasti „Informovanost“ NIDM usiluje o naplňování Evropské charty informací pro mládež přijaté v roce 2004 generálním shromážděním Evropské agentury pro poradenství a informace mládeži [ERYICA 2004]. K přímé informovanosti mládeže přispívá NIDM provozováním Národního informačního centra mládeže a podpory dalších regionálních Informačních center mládeže. NIDM vydává taktéž měsíčník Inspiromat.

V rámci vykrystalizovaného zaměření české politiky mládeže na podporu vyhledávání a rozvoje talentovaných dětí a mládeže zřizuje NIDM vlastní „Talentcentrum“, které má na starosti přímou realizaci úkonů v oblasti talentované mládeže. NIDM dohlíží a ve spolupráci s dalšími aktéry realizuje projekty „podpora nadaných dětí“ a nově zahájený projekt „Klíče pro život“⁵⁶, který má ambici stát se i vzorovým v rámci podpory a rozvoje neformálního vzdělávání v EU a je hojně prezentován jako příklad dobré praxe i v rámci českého předsednictví EU v oblasti mládeže [Husák 2009].

---

⁵⁴ <http://www.vyzkum-mladez.cz/>.

⁵⁵ Eurodesk je evropská informační síť pro mládež, která působí ve 30 evropských zemích. Umožňuje mladým lidem a pracovníkům s mládeží snadný a rychlý přístup k evropským informacím. www.eurodesk.cz.

⁵⁶ www.kliceprozivot.cz.

Jeho činnost zahrnuje i odbornou a poradenskou pomoc (včetně vzdělávacích akcí) v práci s dětmi a mládeží pro občanská sdružení, školská zařízení pro výchovu mimo vyučování a další organizace a instituce.

7.2.4. Česká národní agentura Mládež (ČNA) a Evropská Komise (EK)

ČNA je samostatnou jednotkou NIDM, která v České republice koordinuje komunitární programy společenství v oblasti mládeže (aktuálně program „Mládež v Akci“) a českou pobočku evropské informační sítě EURODESK.

Česká Republika se zapojila do využívání komunitních programů již od podzimu 1997 (Evropa). Jako první začala využívat programů „Leonardo da Vinci“, „Sokrates“ a také „Mládež pro Evropu“. Od roku 2003 s ČNA spolupracují i regionální poradci, kteří zajišťují decentralizaci programu a naplňují princip subsidiarity i v rámci regionů ČR. Hned od roku 2000 se zapojila do programu [Škrabský 2007].

Program „Mládež“ se soustředí na výměny mládeže, Evropskou dobrovolnou službu, iniciativy mládeže a podpůrná opatření (určen pro lidi nad 30 let). Program Mládež byl primárně určen dětem a mládeži ve věku 15 – 25 let. Vyjme-li podpůrná opatření a její účastníky, dostáváme se na počet účastníků z oblasti mládeže přímo zasažených programem Mládež (celkem 23 075 účastníků). V porovnání k populaci mládeže v ČR ve věkovém rozpětí 15 – 25 let (1 491 611 osob) dle údajů Českého statistického úřadu k 1. 1. 2007 [ČSÚ 2007] zasáhl program „Mládež“ 1,55 % z cílové populace (23 075 účastníků).⁵⁷ Z toho vyplývá, že program „Mládež“ byl využíván poměrně malou skupinou jedinců, přičemž byly vynaloženy nemalé peníze, které byly investovány z rozpočtu Evropských společenství a ČR (částka přesahuje 10 milionů Eur) [Škrabský 2007]. I tak výsledky výzkumu v rámci závěrečné hodnotící zprávy programu „Mládež“ v ČR hovoří o velice pozitivních dopadech ve sledovaných oblastech na účastníky, čímž pomáhají i u této dílčí skupiny podporovat cíle politiky mládeže. Zpráva hovoří zejména o posilování nových dovedností⁵⁸, posilování mezinárodních kontaktů a spolupráce mezi NNO i jednotlivci. Praktické by bylo porovnání nákladů na dosaženou změnu postojů u zasažených jedinců v rámci systému formálního vzdělávání. To by mohlo napomoci

---

⁵⁷ Do souhrnné statistiky účastníků programu „Mládež“ nebyli započítáni účastníci nad 26 let, kteří nezapadají do definice mládeže, ani vícenásobní účastníci aktivit, což je poměrně běžná praxe řady účastníků.

⁵⁸ Tím potvrzuje i význam a podporu neformálnímu vzdělávání v rámci priorit.

podpořit, nebo reformulovat priority politiky mládeže v podobě neformálního vzdělávání. Po ukončení programu „Mládež“ byl zahájen program „Mládež v Akci“.

Spolupráce ČNA s Evropskou Komisí byla ze strany ČNA zhodnocena pozitivně. Podle jejich názoru je komunikace s Evropskou Komisí efektivní a produktivní [tamtéž 2007].

V občanském sektoru České republiky došlo k několika zásadním změnám. Zákonem č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů umožnil stát existenci občanských sdružení, která vznikají okamžikem registrace u Ministerstva vnitra. Za určitých předpokladů, po předložení statutu a stanov, mohou následně fungovat v rozmanitých oblastech lidské činnosti a využívat projektů a grantů vypisovaných státem (např. MŠMT ČR), či Evropskou unií. Mnohá z občanských sdružení, která se zabývají prací s dětmi a mládeží, zastřešuje Česká rada dětí a mládeže.

7.2.5. Česká rada dětí a mládeže (ČRDM)

ČRDM vznikla v roce 1998. Zastřešuje v současné době 94 členských sdružení včetně 7 krajských rad dětí a mládeže s celkovým počtem 199 160 individuálních členů [ČRDM 2008: 2].⁵⁹ ČRDM si klade za cíl podporovat v duchu „Úmluvy o právech dítěte“ oprávněné zájmy dětí a mládeže a napomáhat všestrannému rozvoji mladých lidí po stránce duchovní, duševní, tělesné a sociální. Podporuje také činnost svých členů, zejména snahou o vytváření právních, hospodářských, společenských a kulturních podmínek vhodných pro jejich činnost. ČRDM zastupuje všechny své členy vůči domácím i zahraničním orgánům, organizacím a institucím. ČRDM vymezuje své postavení vůči členským sdružením nikoliv jako monopol, či nadřízený subjekt, ale jako partner s pomocnou rukou. Tyto principy se odrážejí i ve stanovách ČRDM. Členem ČRDM se může stát každá nestátní nezisková organizace, která projeví o členství zájem a jejímž hlavním posláním, nebo součástí je práce s dětmi a mládeží [Stanovy ČRDM]⁶⁰.

---

⁵⁹ Dle poslední dosud publikované Výroční zprávy za rok 2007.

⁶⁰ CBMA = Consultative Body on Membership Applications, poradní orgán Evropského fóra mládeže, který vyšetřuje, zda-li přiložené dokumenty a podklady odpovídají normám Fóra. Na základě analýzy dokumentů se může CBMA rozhodnout provést osobní návštěvu, která zkoumá situaci na místě. Na valném shromáždění Fóra poté předkládá CBMA doporučení k přijetí, o kterém rozhodují členové Evropského fóra mládeže hlasováním. Blíže viz YFJ: Becoming a member. Podle zjištění CBMA trpí ČRDM významným nedostatkem vnitřní demokracie a není otevřená všem mládežnickým organizacím v zemi a proto nebylo ČRDM do Evropského fóra mládeže přijato [Vaisbrodas 2005]. Z následného neformálního kontaktu mezi ČRDM a Evropským fórem mládeže vyplynulo několik nedorozumění, na základě kterých byly vyvozeny negativní aspekty pro ČRDM. Prohlášení o neotevřenosti všech mládežnických organizací údajně odpovídá zjištění, že nebyl přijat Komunistický svaz mládeže, s čím souhlasí i vedení ČRDM, neboť se o jejich přijetí do ČRDM

ČRDM pořádá každoročně Bambiriádu⁶¹, provozuje vlastní informační portál adam.cz, vydává měsíčník Archa na podporu zviditelňování aktivit NNO pro účely účinnějšího lobbingu apod.

7.2.6. Zařízení pro mimoškolní výchovu ve volném čase

Jedním z úkolů MŠMT ČR je péče o účelné využívání volného času dětí a mládeže. MŠMT ČR zřizuje a ovlivňuje řadu subjektů zaměřených na práci s dětmi a mládeží, které poskytují nabídku volnočasových aktivit. V současné době je nabídka využití volného času pro děti a mládeže k mimoškolní činnosti soustředěna do dvou oblastí – **státem řízené a nevládní**.

Státem řízenou oblast představují účelové, většinou státní instituce zařazené v síti školských zařízení. Jsou to základní umělecké školy, školní družiny, školní kluby, domovy dětí a mládeže (=Střediska pro volný čas dětí a mládeže).

Hlavním představitelem nevládních organizací jsou občanská sdružení dětí a mládeže, které tvoří přímo děti a mládež, nebo občanská sdružení, která s nimi programově pracují. Většina občanských sdružení není zájmově vyhraněna, jejich činnost je především zaměřena na sport, turistiku a pobyt v přírodě, ekologii a kulturu, menší počet z nich je zaměřen na techniku.

Součástí českého vzdělávacího systému jsou vedle škol rovněž zařízení, která jsou využívána pro výchovu dětí a mládeže mimo vyučování a pro zájmové vzdělávání ve volném čase. Mezi základní druhy těchto školských zařízení patří: školní kluby a školní družiny (týká se pouze dětí na 1. stupni ZŠ), základní umělecké školy a jazykové školy, střediska pro volný čas dětí a mládeže (Domy dětí a mládeže (DDM), Stanice zájmových činností)⁶², občanská sdružení a v neposlední řadě tělovýchovné spolky a sportovní kluby.⁶³

---

nehlasovalo z důvodu, že nedodal ověřený statut, stanovy a popis svých aktivit. Mezitím byl Komunistický svaz mládeže v říjnu 2006 rozpuštěn ministerstvem vnitra, protože dle zjištění ministerstva jeho statut nebyl v souladu s ústavním a právním prostředím ČR a porušoval i Chartu základních lidských práv a svobod. Tato zjištění potvrdil poté i soud. O členství v Evropském fóru mládeže se ČRDM žádá podruhé a dle plánu doufá v přijetí k listopadu 2009.

⁶¹ Bambiriáda je festivalem volnočasových sdružení a organizací pracujících s dětmi a mládeží pořádaná pravidelně každý rok koncem května. Původně byla pořádána v Praze, ale postupně se rozrostla i do dalších měst. Blíže viz www.bambiriada.cz.

⁶² V ČR bylo v roce 2001 celkem 270 Domů dětí a mládeže (DDM) a 22 samostatných stanic, v nichž působilo 221 tisíc členů, z toho 75 % ve věku do 15 let.

7.2.6.1. Školní kluby

V době mimo vyučování poskytují školy prostor pro různé formy organizované zájmové činnosti. Školní kluby jsou určené především pro žáky 5. - 9. tříd ZŠ a nižších ročníků víceletých gymnázií, tudíž jsou náhradou pro starší školou povinné děti za školní družiny, které jsou pouze pro děti 1. - 4. tříd ZŠ. Školní kluby jsou založené na dobrovolné docházce žáků školy. Návštěvníkům školních klubů jsou k dispozici např.: ping-pong, šipky, hřiště, nebo tělocvična, CD přehrávač, televize a video, stolní společenské hry a puzzles, knihy atd. Je běžnou praxí, že čím chodí žáci do vyšších tříd ZŠ, tím klesá jejich zájem o školní kluby.

Školní klub i družina se snaží o správný vývoj dítěte a rozvoj jeho schopností a dovedností. Po školní docházce má následovat chvíle odpočinku a rozptýlení, které žákům zprostředkují zájmové a rekreační činnosti (nárazové sportování, příležitostné výlety apod.), jež rozšiřují žákům obzory, naplňují jejich potřeby a podporují seberealizaci. Školní kluby a podobné instituce mají děti a mládež vést k dobrovolnému vzdělávání po škole a přípravě na látku ve škole, učí děti a mládež si pomáhat, nebo třeba chránit životní prostředí. Žáci provádějí činnosti na základě svého rozhodnutí, podílejí se na vytváření plánů a programů a tak mají dostatečnou motivaci k aktivitám.

Ve výzkumu na dětech 6-15 let bylo zjištěno, že v družinách nebo školních klubech pobývá alespoň někdy téměř polovina dětí (46 %), ačkoliv několikrát týdně nebo denně tak činí jen 29 % [Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit 2008].

V rámci školních klubů mohou ředitelé jednotlivých škol také zřizovat kroužky pro široké spektrum dětí nejen docházejících do příslušné školy. Kluby i kroužky vedou často samotní učitelé, což neshledávám jako ideální. Nabízená škála možností nebývá tak pestrá, jak je tomu v případě Domů dětí a mládeže, nicméně je využívána z důvodu konání přímo ve škole a zároveň menší finanční náročnosti pro rodiče. Žáci by, dle mého názoru, v čase po škole měli přijít do jiného než školního prostředí a stýkat se s jinými dospělými než jsou učitelé, se kterými tráví čas během vyučování.

---

⁶³ Legislativní úpravu poskytují tyto zákony: zákon č. 359/1991 Sb., zákon č. 138/1995 Sb., vyhláška MŠMT č. 432/1992 Sb. o střediscích pro volný čas dětí a mládeže.

7.2.6.2. Základní umělecké školy a jazykové školy

Významnou roli ve výchově mimo vyučování a vzdělávání ve volném čase hrají základní umělecké školy (ZUŠ) a jazykové školy. ZUŠ jsou určeny pro všechny zájemce, kteří projeví hudební, taneční, výtvarné nebo literárně-dramatické předpoklady. Jsou založeny na dobrovolnosti, učí základům v uměleckých oborech a snaží se o rozvíjení talentu. Nejnadanější z nich následně mají možnost pokračovat na vyšších stupních škol s uměleckým zaměřením (např. konzervatoře).⁶⁴

Jinou formu zájmového vzdělávání nabízí jazykové školy. Velmi se rozvíjí nabídka možností zúčastnit se výměnných jazykových pobytů, které nabízí nejen jazykové školy, ale i základní školy se snaží rozvíjet vztahy se školami v zahraničí a domlouvat krátkodobé výměny svým žákům.

7.2.6.3. Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Nejotevřenější formu práce s dětmi a mládeží představují střediska pro volný čas dětí a mládeže, nebo-li Domy dětí a mládeže (DDM), jelikož poskytují služby široké klientele (především dětem a mládeži, ale i dospělým). Jsou jedny z nejvýznamnějších organizátorů výchovy mimo vyučování a zájmového vzdělávání ve volném čase. Jejich cílem je vytváření a uskutečňování zajímavých projektů, kulturních a vzdělávacích programů. Střediska můžeme rozdělit na ty, které se konkrétně a do hloubky věnují určitým zájmovým aktivitám (tzv. stanice zájmových činností), jiné se snaží nabídnout celé spektrum oblastí a pro jednotlivé činnosti vytvářet speciální kroužky, soubory (divadelní, pěvecké apod.), kluby (filmový), kurzy (informatiky) ad. Vedle mnoha kurzů a kroužků DDM pořádají letní a zimní tábory, soutěže, přehlídky, které slouží k prezentaci činností veřejnosti. Náplň středisek tvoří různě časově ohraničené činnosti.

DDM nabízí možnost výběru z široké nabídky pravidelných, příležitostných či tzv. spontánních aktivit. Zúčastnit se může každé dítě (např. talentovaná mládež, handicapované děti), včetně „okrajových skupin“, musí ovšem zaplatit často nemalé finanční částky. Zde shledávám největší slabinu fungování DDM, které dostávají peníze nejen od státu, ale zároveň jsou aktivity vysoce zpoplatněny a tudíž nedostupné pro

---

⁶⁴ Zřizování a činnost základních uměleckých škol stanovuje vyhláška MŠMT ČR č. 292/1991 Sb., ve znění zákona č. 138/1995 Sb. Počet ZUŠ klesá, ale počet členů jednotlivých ZUŠ roste (224 tisíc členů v roce 2002). V roce 2002 bylo celkem 469 ZUŠ.

všechny. Je zde nedostatečná otevřenost pro nejširší veřejnost včetně mládeže z ohrožených a rizikových skupin.

O podílu jednotlivých aktivit na celkové činnosti zařízení vypovídá nejlépe podrobný výzkum náplně činnosti v DDM z roku 1993 viz následující tabulka [Pávková 2002: 125]:

Tab. 15. Podíl aktivit na celkové činnosti DDM v %

Pravidelná zájmová činnost	39
Příležitostná zájmová činnost	30
Spontánní zájmová činnost	15
Prázdninová zájmová činnost	1
Práce s talenty	8
Soutěže	3
Jiné	4

Zdroj: Pávková, 2002: 125.

Stěžejní je jejich systematická, pravidelná práce s dětmi a mládeží ve stálých celoročních zájmových útvarech. Svoji pozornost DDM dále soustřeďují především na realizaci akcí příležitostné zájmové činnosti, spontánní činnost, na systematickou práci s talentovanými dětmi a mládeží a v neposlední řadě na realizaci prázdninových aktivit⁶⁵.

DDM mají ambice působit jako výchovně vzdělávací, kulturní a společenské centrum v daném místě, čímž se odlišují od ostatních zařízení obdobného typu. Tímto se odlišují i od školních družin a školních klubů. Dohromady spolu se školními knihovnami tvoří všechny výše organizace vzájemně se doplňující a nezastupitelný komplex zařízení pro výchovu mimo vyučování financovaný z MŠMT ČR.

7.2.6.4. Občanská sdružení dětí a mládeže a jiná zařízení

Důležitým partnerem státu při kontaktu s mládeží jsou občanská sdružení, tělocvičné spolky a sportovní oddíly⁶⁶, která jsou státem podporována prostřednictvím „Programů podpory a ochrany dětí a mládeže“ vypisovaných především MŠMT ČR a přímých finančních dotací a která uzavírají výčet zařízení pro volný čas dětí a mládeže.

⁶⁵ Ve střediscích volného času (SVČ = DDM) pracuje 1823 interních pedagogických pracovníků a spolu s nimi se systematické práci s mladou generací věnuje přibližně 10 tisíc externích a dobrovolných spolupracovníků. Pravidelně SVČ pracují s více jak 230 tisíci dětí a mladých lidí. V roce 2007 se akcí SVČ zúčastnilo přes 2 miliony 600 tisíc dětí a mládeže. A na skoro 2 tisíce letních táborů odjelo přes 61 tisíc účastníků, což je jediné číslo, které se průběžně od r. 1999 snižuje [Vývoj vybraných kvantitativních údajů SVČ podle krajů v České republice (r. 1999-2007)].

⁶⁶ Vznik spolků s různým zaměřením spadá do 19. století. Mezi první, které se orientovaly na práci s dětmi a mládeží patřily ty, které do svých aktivit zahrnuly i dobročinnost. Jejich působení pomáhalo chudým dětem, kterým spolky tímto způsobem poskytovaly jídlo, oděvy a obuv. Spolky nabízely výlety, divadelní představení, koncerty ad. Řídily se myšlenkami humanismu a vlastenectví.

V současnosti prožívají občanská sdružení rozmach a rychle vzniká mnoho nových. Na území České republiky působí několik stovek organizací vyvíjejících činnost týkající se dětí a mládeže. Fungují v rámci obcí, regionů, krajů, některé na celorepublikové, nebo dokonce mezinárodní úrovni. Jejich zaměření je velmi rozmanité (ekologické, sportovní, umělecké, náboženské, pečující o handicapované děti až po třeba politicko-výchovná občanská sdružení).

Podle odborných odhadů je ve všech typech těchto sdružení začleněno 10-15 % populace věkové skupiny 7 až 26 let v České republice. Mezi nejznámější a nejpočetnější sdružení s celorepublikovou působností se řadí: Mládež Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, Junák - svaz skautů a skautek ČR, Pionýr, Folklorní sdružení ČR, Asociace turistických oddílů mládeže ČR, Zálesák a další [Adresář občanských sdružení dětí a mládeže 1995; Mládež České republiky 2008].

Specifickou aktivitou určenou zpravidla talentovaným dětem a mladým lidem jsou soutěže, festivaly a přehlídky pořádané nejčastěji DDM a občanskými sdruženími. Touto formou seberealizace a dalšího vzdělávání si mohou účastníci porovnat úroveň svých znalostí v různých oblastech - matematice, v přírodních vědách, v jazycích, společenských vědách, v kultuře a umění, technických oborech.

Od roku 1991 každoročně vyhlašuje MŠMT „Programy podpory a ochrany dětí a mládeže“, jehož cílem je finanční podpora organizačního a materiálního zajištění širokých a pestrých forem účelného využívání volného času zejména neorganizovaných dětí a mladých lidí. O finanční podporu z programů žádají právě občanská sdružení. Nezanedbatelnou výhodou podpory těchto projektů je i to, že se z těchto prostředků postupně vytváří i široká materiálně technická základna - kluby a klubovny, tábornické základny, vybavení pro sportovní a zájmovou uměleckou činnost apod. [Interní materiály NIDM].

Samostatnou kapitolou je sport a sportovní oddíly, které byly dříve formálně napojeny na některou z masových organizací a rámcově sdruženy v ČSTV. Sdružují celkem přes 2 miliony členů a jejich činnost zabezpečují desetitisíce dobrovolných pracovníků. Vzhledem k tomu, že někteří občané jsou členy více sdružení, lze usuzovat, že tato forma činnosti zasahuje 15 - 20 % populace. Vzhledem ke stoupajícím provozním nákladům, jež nelze pokrýt ze zdrojů tělovýchovných a sportovních organizací a klesajícímu zájmu o dobrovolnou cvičitelskou a trenérskou činnost v dnešní komerční společnosti, jsou

největším problémem finance a vyčleňování prostředků v rámci veřejně prospěšných programů. Ovšem mimo státem podporovanou kategorii sportovních oddílů spadá nespočet komerčně zaměřených tělovýchovných a sportovních aktivit, kterým se věnují 2 - 3 % populace [Národní program rozvoje sportu pro všechny 2000].

Činnosti občanských sdružení a sportovních oddílů (tělovýchovných jednot a sportovních klubů) závisí na finančních dotacích státu i na vlastních prostředcích z členských příspěvků.

7.2.6.5. Nízkoprahové kluby pro děti a mládež (NZDM)

„V posledních letech došlo v České republice k významnému rozvoji v oblasti nízkoprahových a otevřených klubů pro děti a mládež. Cílovou skupinou těchto klubů jsou děti a mládež, která z různých důvodů svůj volný čas netráví organizovaně“ [Juráčková In Hodaň 2002: 103].⁶⁷ NZDM v České republice vznikají často podle zahraničních ověřených modelů, proto nejsou výraznější rozdíly při srovnávání činností klubů u nás a v jiných státech. Důležitá je spolupráce s veřejností a zejména s rodiči klientů NZDM. V České republice je ve svém volném čase neorganizovaná značná část dětí a mládeže. NZDM tak vyplňují mezeru v nabídce volnočasových aktivit, které mají většinou aspekt organizovanosti a jsou strukturované autoritou. Přínosem u NZDM je důraz na svépomocné činnosti a aktivizující přístup ke klientům, kteří se během těchto aktivit učí zodpovědnosti, rozhodování, definování a akceptování pravidel soužití. Volnočasové aktivity v těchto zařízeních umožňují setkávání a vzájemnou komunikaci. Mezi největší problémy NZDM patří finanční zabezpečení, odborněji propracovaná metodika a nepřilíš vysoká prestiž mezi odbornou i laickou veřejností [tamtéž: 103]. NZDM není stále zcela začleněno do sítě institucí pro volný čas dětí a mládeže.

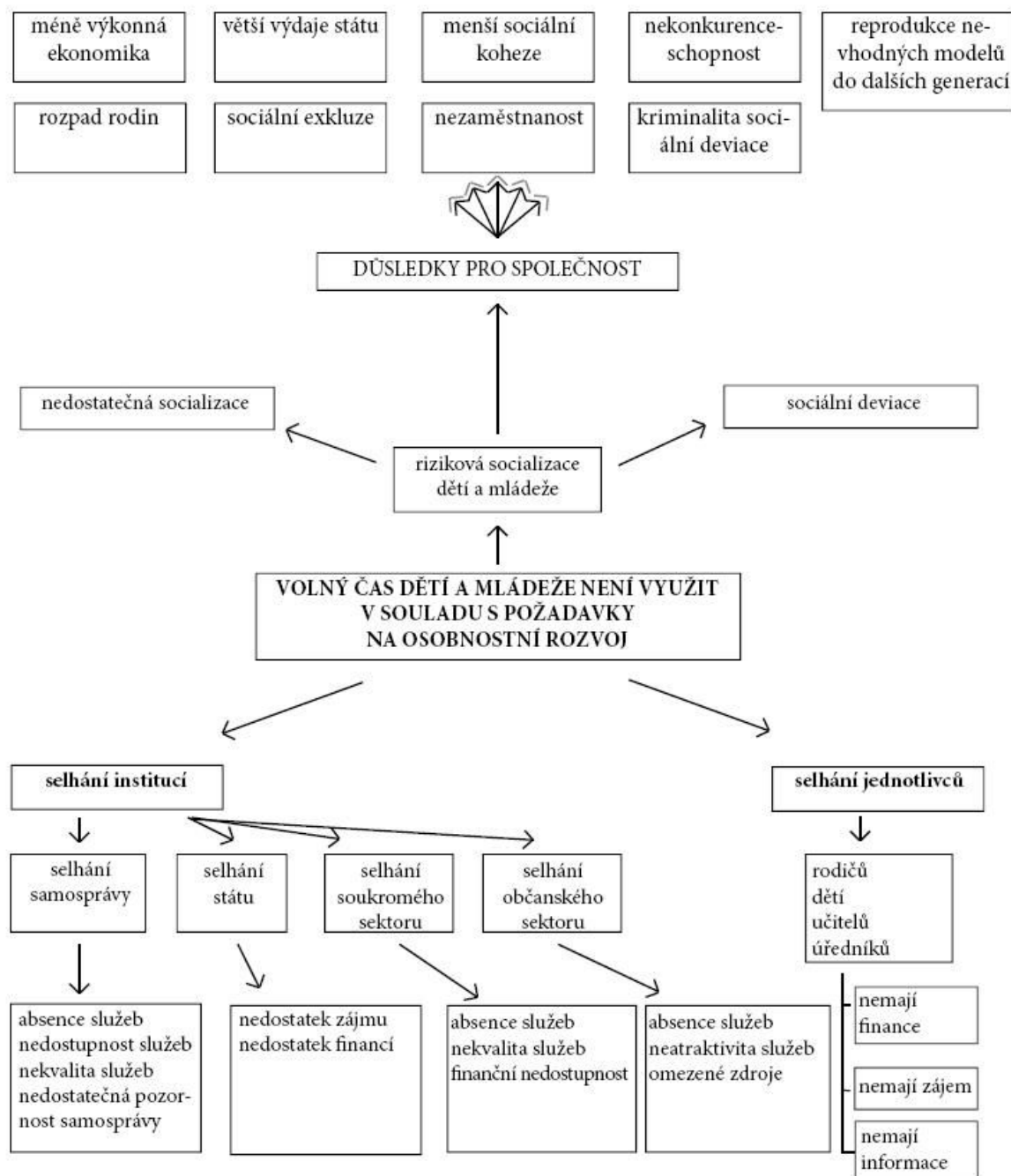
---

⁶⁷ V některých zemích Evropy není problematika nízkoprahových center pro mládež aktuální, protože státy jako např. Rumunsko či Bulharsko se dosud potýkají s daleko závažnějšími problémy dětí a mládeže. V Rumunsku např. stále není uzákoněna povinná školní docházka, mnoho dětí žije na ulici bez rodičů a bez domova, dětská práce je běžnou realitou. Na druhé straně existují země, kde se myšlenka nízkoprahových klubů pro mládež zdárně etablovala. Jedná se o Evropské státy (např. Německo, Finsko, atd.), kde mají NZDM dlouholetou tradici. Tyto země mají práci s mládeží propracovanější z hlediska metodiky i legislativně. Rozvinutá je práce dobrovolníků. Jejich počet neustále narůstá, zkvalitňují se služby a modely těchto institucí jsou inspirací pro ostatní státy. Česká republika se řadí k druhé skupině a je v tomto směru na mnohem vyšší úrovni než Slovenská republika, kde NZDM prozatím neexistují. Od roku 1993 vznikla na Slovensku síť Center výchovné a psychologické prevence, které poskytují péči dětem ohroženým sociálně patologickými jevy. Oproti nám nemá Slovensko rozvinuté účinné preventivní formy sociální práce a trpí nedostatkem financí [Klenovský 2002: 21-22].

7.3. Implikace pro veřejnou politiku

7.3.1. Strom problémů

Schéma 3. Strom problémů

Zdroj: Autorka.

Metoda stromu problémů nabízí vizualizaci příčin a důsledků problému. Příčiny jsou umístěny od klíčového problému (střed modelu) směrem dolů (ve spodní části modelu) a značí „kořeny stromu“, ze kterých problémy „vyrůstají“. Rozhodla jsem se pro opačný

směr šipek, než je obvyklé a to z důvodu, že je lépe patrné, jak se problémy hromadí až ke dvěma hlavním příčinám, ze kterých plyne mnou stanovený nejpálčivější klíčový problém (volný čas není využit v souladu s požadavky na osobnostní rozvoj), který si lze představit jako „kmen stromu“. Z kmene stromu se rozvětvují důsledky plynoucí z klíčového problému („koruna stromu“).

Cílem analýzy bylo zejména popsat příčiny vzniku problému, jež spatřuji v tom, že volný čas není dostatečně využíván ku prospěchu samotné mládeže, a tak není využito možnosti rozvíjet pomocí volnočasových aktivit osobnosti mládeže. Jako závažné příčiny shledávám nízký zájem o volnočasové aktivity u mládeže. Na první pohled lze říci, že je spíše přehlas nabídky nad poptávkou po zájmových činnostech, nicméně je potřeba se zabývat i skladbou nabídky, její atraktivností pro mládež a dostupností v místě bydliště i finanční dostupností atd. Nedostatek financí je všudypřítomný u všech aktérů, nelze se na něj ale vymlouvat.

Strom problémů výstižně ukazuje propojení jednotlivých subjektů. Důsledky problému jsou již popsány v obecné rovině v teoretických přístupech a konceptuálním rámci výše.

Při formulování problémů vyskytujících se v oblasti volného času mládeže je nezbytné brát v úvahu obecné dlouhodobě působící skutečnosti a trendy zahrnující zejména celospolečenské tendence, postavení mládeže ve společnosti, jejich aktuální fyzickou, psychickou, morální a sociální i aktuální společenskou situaci.

Po zhodnocení poznatků o volném čase je vidět, že efektivní využívání volného času by mělo být nezbytnou součástí života mládeže, a tak i moderní společnosti. Optimálním stavem je uvést sféru povinností a volného času do rovnováhy. Zejména protože smysluplně strávený volný čas:

- je protipólem kvalitního pracovního nasazení ve škole,
- podílí se na vytváření hodnotového systému mládeže,
- podporuje mnohostranný rozvoj osobnosti jedince,
- vytváří a ovlivňuje sociální vztahy, sociální interakci a komunikaci,
- a mnohé aktivity podporují zdraví, tělesný vývoj a zdravý životní styl,
- působí efektivně jako prevence sociálně patologických jevů.

V mnohých případech naráží požadavek efektivity a kvalitně využívaného volného času na bariéry, které ho více či méně zásadním způsobem omezují a neumožňují jeho prožívání v žádoucí míře. Hlavní problémy lze spatřovat:

- v rodině, která neplní dobře svou výchovnou funkci, nedokáže nebo neumí nabídnout efektivní využití volného času,
- ve finančních možnostech a sociálním zázemí rodiny,
- v negativním vlivu sociální skupiny, etnika,
- v tělesném, mentálním nebo sociálním handicapu,
- v nedostatku volného času, nepřiměřených nárocích rodičů,
- v pasivitě, nechuti a neschopnosti,
- v nesprávném výběru aktivit aj.

Nabídku služeb ve volném čase je nutné koncipovat tak, aby oslovila, zaujala a přivedla i ty skupiny mládeže, které neprojeví zájem, nebo patří mezi problémové. Měla by tak pomoci mládeži nalézt možnost věnovat se sociálně přijatelným aktivitám. Je nutné, aby služby zaměřené na oblast volného času obsahovaly i činnosti typu poradenství a vzdělávání, aby pomohly i těm nerozhodným, tápajícím a neznalým. Úkolem institucí, které se uspokojováním potřeb mládeže ve volném čase zabývají, je poskytnout služby takového charakteru (v rozsahu i úrovni), která by uspokojila všechny věkové i sociální skupiny mládeže.

Dosáhnout cílů výchovy mimo vyučování a ve volném čase lze jen při splnění těchto předpokladů: nízkoprahovost (umožnění přístupu všem dětem bez rozdílů), finanční zabezpečení škol, středisek volného času a organizací pracujících s dětmi a mládeží ve volném čase. Lze uskutečnit např. formou vypisování grantů a projektů v rámci České republiky i Evropské unie, zlepšením teoretických znalostí o volném čase mládeže a detailním zmapováním struktury jejich volného času, a rovněž splněním předpokladu kvalitní přípravy odborníků a expertů na tuto problematiku (speciální pedagogové, animátoři, pedagogové volného času a proškolení pracovníci se zkušenostmi z oboru).

Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“ vystihl palčivou otázku, co lze dělat pro zlepšení situace, jaká zlepšovací opatření pro volný čas ze strany státu by se měla

uskutečnit, a jak pozitivně přispět k efektivnímu využití volného času mladou generací. 65 % dotázaných konkrétní opatření uvedlo. Mezi odpověďmi převažovaly zejména tyto čtyři:

- větší, především finanční (ale i jinou), podporu organizacím, které pracují s dětmi a mládeží ve volném čase,
- budování volně přístupných sportovišť a nových sportovních areálů,
- velkým problémem je cenová dostupnost aktivit – mnoho pedagogů navrhuje snížit školné či členské příspěvky, zajistit slevy na vstupném pro mladé lidi apod., někteří také navrhuji zaměřit se na pořádání aktivit pro děti ze sociálně slabších rodin,
- budování center pro mládež, otevřených klubů.

Dále zazněly návrhy ohledně rozšíření nabídky volnočasových aktivit pro mládež, ale také nutnost rozšířit počty pracovníků, kteří se mládeži věnují. Mnozí by taktéž uvítali větší míru poskytování informací médií ohledně možností trávení volného času a o zdravém životním stylu [Štursová 2006].

Identifikovala jsem dvě hlavní překážky ve využívání volného času bránící osobnostnímu rozvoji mládeže: informační a finanční. Strom problémů identifikuje i další potenciální bariéry.

Identifikovaný veřejně politický problém je možné řešit například následujícími způsoby – posílením nabídky, zvýšením informovanosti o dostupných aktivitách, či finanční podporou na straně poptávky, respektive větší participací na straně nabídky.

Nabídku volnočasových aktivit je ze strany státu možné podpořit finanční podporou současných poskytovatelů tak, aby mohli rozšířit a zatraktivnit nabídku volnočasových aktivit, či zvýšit kapacitu již stávajících. V české republice v současné době existuje poměrně široká nabídka organizovaných volnočasových aktivit, a někteří poskytovatelé se spíše potýkají s nedostatečným zájmem než nedostatečnou kapacitou. Proto zvýšení nabídky není jednoznačně perspektivním krokem k naplnění cíle.

Prioritou je věnovat se povzbuzení zájmu jak mládeže, tak i jejich rodičů o smysluplné naplnění volného času. Vhodné je soustředit se na odstranění překážek, které mohou odradit případné zájemce o účast na zájmových aktivitách.

Vzbudit zájem o účast na volnočasových aktivitách je možné jednak prostřednictvím učitelů, kteří jsou v pravidelném kontaktu s cílovou skupinou. Proto je třeba, aby si učitelé

byli vědomi důležitosti vhodného naplnění volného času jejich žáků, čehož lze dosáhnout zprvu poskytováním potřebných informací prostřednictvím informační kampaně zaměřené na ředitele škol, učitele i samotné žáky.

Informační kampaní je možné zasáhnout přímo cílovou populaci a zprostředkovaně i rodiče, kteří často rozhodují o náplni volného času svých potomků. Zájem vzbuzený informační kampaní je vhodné podpořit dalšími nástroji, které usnadní přístup k volnočasovým aktivitám. Sem je možné zařadit odstranění roztržičnosti informací o nabídce zájmových činností a vytvoření jednotného místa, kde by byly informace o všech dostupných zájmových činnostech.

V neposlední řadě je třeba zmínit možnost finanční podpory rodin za účelem zvýšení účasti na zájmových činnostech, zejména u rodin s nižším příjmem. K tomuto účelu by byly vhodné poukázky na volnočasové aktivity poskytované rodinám na základě testování jejich příjmu. Ještě cílenější pomoc potom představuje sociální fond, který by poskytoval prostředky pouze na základě individuálního posouzení každého případu. Poslední možností je poskytnutí stejné výhody každému dítěti (tzv. plošné dávky).

Dále doporučuji zavedení koncepčně uceleného zákona o mládeži, o němž se již dlouho hovoří a neúspěšně jedná.

8. Závěr

V práci jsem si vytkla za cíl sledovat volný čas mládeže, získat odpovědi na klíčové otázky týkající se prožívání volného času a hledat faktory, jež mají vliv na rozdílnou participaci mládeže na aktivitách volného času a zmapovat síť zařízení, která nabízejí vyžití ve volném čase. Na základě získaných poznatků formulovat rady pro veřejnou politiku. Tento úkol jsem splnila.

Z komparace výsledků výzkumů z posledních let vyplynula následující struktura aktivit volného času mládeže: na předních místech žebříčku volnočasových aktivit zůstává sledování televize, poslech rádia a hudby, četba novin, časopisů a knih, kontakt s kamarády, či partnerem, návštěva restaurací, kina, sport a turistika v uvedeném pořadí. Snižuje se frekvence činností s tvůrčím a aktivním charakterem i čas věnovaný studiu ve volném čase u mládeže. Naopak narůstá objem v aktivitách, které znamenají pasivní trávení volného času (popř. pasivní příjem informací z hromadných sdělovacích prostředků). Nejméně častými volnočasovými aktivitami u mládeže jsou koncerty vážné hudby, veřejně prospěšná činnost a politické aktivity, jak ukazují výzkumy především NIDM.

Výzkumy včetně dat z výzkumu PISA 2003 prokázaly rozdíly v trávení volného času podle pohlaví nejen u zájmových činností, ale i u volnočasových činností, kterým se dívky a chlapci věnují po škole. Z výzkumu PISA 2003 také vyplynulo, že velikost obce i vzdělání rodičů mají vliv na míru účasti na zájmových činnostech. Celkově jsem vysledovala, že čím větší velikost obce, tím spíše mládež projevující zájem o zájmové činnosti ve volnočasových institucích se jim i věnuje. Rovněž se ukázalo, že vzdělanější rodiče dbají a financují volnočasové činnosti svých dětí více než rodiče, kteří mají nižší vzdělání, kde klesá i četnost návštěv kulturních a společenských akcí. Osobnosti dětí pocházejících z rodin s nižším vzděláním nejsou tudíž tolik podněcovány a rozvíjeny.

V současné době se projevují trendy, jež potvrzují i zkoumané výzkumy, a které lze shrnout následovně:

1. Význam volného času a jeho využití mládeží v moderní společnosti výrazně vzrůstá. To vyžaduje podporovat všechny tendence, které směřují k jeho kvalitnímu využívání a zabezpečovat pro ně vhodné podmínky. Sem patří rovněž podpora podnikatelské činnosti pro oblast volného času.

2. Protože potřeby a zájmy mládeže vzhledem k volnému času se stávají různorodějšími, musí se nabídka pro volný čas obsahově, organizačně i institucionálně rovněž diferencovat. Je proto nezbytné vytvořit efektivní vazby a spolupráci všech složek, které se na vzniku podmínek a na vlastní realizaci volného času mohou podílet a současně s tím zabezpečit legislativní předpoklady pro jejich fungování včetně vymezení podílu jednotlivých resortů. Nutno pamatovat i na mládež jakýmkoliv způsobem znevýhodněnou.
3. Vyrůstá individuální a společenská potřeba volný čas využívat k sebevýchově a sebevzdělávání mladé generace. K tomu je nezbytné zabezpečit možnosti pro realizaci vzdělávacích a sebevzdělávacích aktivit, vyhledávat a vychovávat talenty a účinněji než dosud podporovat jejich rozvoj. Tím vším se může napomoci i jejich budoucímu uplatnění jak na trhu práce, tak přímo v profesi.
4. Posiluje se kompenzační role volného času. To při značné různorodosti a proměnlivosti potřeb a zájmů mládeže vede ke vzniku nových požadavků. Přitom lze vycházet ze skutečnosti, že v mnoha případech dospělý člověk ve vlastním volném čase reprodukuje aktivity ze svého dětství a mládí a stejně potom působí na vlastní děti. Vytvoření východisek v tomto ohledu je dnes a zejména pro budoucnost zvláště důležité a mělo by se stát dlouhodobým a perspektivním trendem. Také proto bude nutno rozšiřovat nabídku spontánních činností ve volném čase a vytvořit fungující systém poradenské činnosti.
5. V současnosti začínají působit také nové skutečnosti, zasahující do života mládeže výrazně negativně, proto vyrůstá i potřeba aktivit podpůrných a kompenzačních.
6. Ve využívání volného času bude perspektivně mít znovu větší úlohu rodina, a to jednak jako základní sociální buňka společnosti, jednak jako časově první výchovné prostředí dětí, což zůstává z minulosti. V osobnosti mládeže se intenzivněji odráží komplikující a zhoršující se sociální a ekonomické podmínky existence některých rodin (trvalá vysoká rozvodovost, rostoucí počet neúplných nebo sociálně dysfunkčních rodin, počínající nezaměstnanost rodičů a jejich dospívajících dětí atd.). Proto bude nutné vytvářet možnosti i pro takové aktivity, jako je například společná činnost rodičů s dětmi, nebo působení na rodiče jako nezastupitelného činitele při formování osobnosti vlastních dětí.

7. Na základě požadavku zvýšit úroveň a dosah účelného využívání volného času vzniká nutnost zabezpečit tuto oblast odpovídajícím teoretickým a teoreticko-praktickým zázemím. Je to důvod pro vznik systému přípravy profesionálních i dobrovolných pracovníků pro práci s dětmi a mládeží ve volném čase, kteří by kooperovali s příslušnými institucemi volného času dětí a mládeže.
8. Ekonomické podmínky současnosti ani nejbližší budoucnosti nedovolují počítat s rozsáhlými projekty náročnými na materiální zdroje. Namísto je proto co nejefektivnější využívání celého lidského a materiálního potenciálu, který je v současnosti pro tuto oblast k dispozici a tento aktuální potenciál chránit před možnými a nepromyšlenými zásahy, jež by ho mohly oslabit, a zároveň souběžně teoreticky a koncepčně připravovat. Následně jako experiment začít ověřovat nová řešení, jejichž realizace se předpokládá pro další budoucnost.

Mnoho dětí i rodičů se v nabídce neorientuje, a tak i přesto, že mládež má volného času dostatek, jej smysluplně nenaplní. Po roce 1989 došlo k výraznému rozšíření a diferenciaci palety možností k využití ve volném čase mládeže. Oblast volného času nemá prakticky žádné hranice a nabízí nekonečnou škálu různých forem aktivit. Cílem snahy rodičů a lidí pracujících s mládeží ve volném čase by mělo být v první řadě vytváření atraktivní a dostupné škály aktivit a naučení mládeže využívat nabídnuté možnosti, aktivně se spolupodílet na rozhodování a překonávat nezájem a sklony k nicnedělání, a tak nasměrovat mládež správným směrem. Je důležité podporovat zájem o smysluplné naplnění volného času u co největšího počtu jedinců z řad mládeže.

Věřím, že výsledky této práce mohou být přínosné nejen pro diskusi na téma volného času mládeže a získání povědomí o fungování systému zájmových činností na akademické a veřejné půdě, ale i při přípravě více konzistentních dokumentů a koncepcí, které mohou přispět k reformě oblasti volného času mládeže a jejímu financování v České republice.

Shrnutí

Diplomová práce „Volný čas (analýza současného stavu problematiky vyplnění a trávení volného času u mládeže v České republice)“ se zabývá problémem vyplnění volného času mládeží v období dospívání. Toto téma získává v současnosti více pozornosti v souvislosti s důsledky nezvládnutého volného času u mládeže, což nepříznivě ovlivňuje jejich osobnostní rozvoj. Práce se snaží o komplexní poznání české mládeže a jejího vztahu k volnému času. Definuji tři základní výzkumné otázky, které nejprve ověřuji na již provedených empirických výzkumech a poté analyzuji pomocí SPSS soubor PISA 2003. Zjistila jsem, jak je volný čas využíván, které aktivity mládež preferuje, i to zda jim v tom něco brání. Rovněž jsem se zajímala, jestli má mládež na výběr z dostatečně široké a pro ně atraktivní nabídky v rámci sítě zařízení pro mimoškolní výchovu ve volném čase a také o to, zda-li jsou aktivity pro všechnu mládež dostatečně přístupné.

Při analýze jsou reflektována teoretická východiska: volný čas má jisté funkce a měl by směřovat k určitým cílům, smysluplně vyplněný volný čas je důležitým determinantem správného životního stylu mládeže a přispívá k osobnostnímu rozvoji. Vhodně vyplněný volný čas je prevencí sociálně-patologických jevů které mládež ohrožují. V práci jsou identifikovány faktory, mající vliv na výběr volnočasových aktivit. Pomocí vytvořeného modelu dokladuji vzájemné propojení a vztahy mezi faktory.

Součástí práce je též analýza aktérů politiky mládeže v České republice a rozbor zařízení nabízejících možnosti vyžití ve volném čase. V navazující části uvádím implikaci pro veřejnou politiku, kde naleznete i „strom problémů“ týkajících se tohoto tématu.

Zjištěním analytické části je na jedné straně nedostatek financí v systému (na straně nabídky i poptávky) a na straně druhé špatná skladba nabídky zařízení pro mimoškolní výchovu ve volném čase. Paradoxně tak dochází k převisu nabídky aktivit na straně institucí a pocitu neatraktivnosti na straně respondentů. Na žádané aktivity se přitom nedostává prostředků, zatímco na jiné jsou vynakládány zbytečně. Řešení tohoto problému je nad rámec této práce a mělo by být iniciováno shora (stát, MŠMT ČR)

Závěrem bych ráda konstatovala, že optimální stav ve společnosti by měl umožňovat mládeži, která má o volnočasové aktivity zájem, účastnit se jich bez jakýchkoli omezení. Tím se i sníží rozdílná participace mládeže z různých sociodemografických skupin na zájmové činnosti, zjištěná při zpracovávání dat PISA 2003. Z dlouhodobého hlediska je

investice do kvalitního osobnostního rozvoje mládeže, investicí do budoucnosti celé společnosti.

Resumé

Diploma thesis „Leisure time (current situation analysis of the content and spending of the leisure time among youth in the Czech republic)“ is focused on the content of the leisure time during the adolescence. This theme is pushed forward mainly due to the negative consequences of badly managed free time of the youth, which is endangering their personal growth. I put forward complex description of the Czech youth people and their approach to the leisure time. I define three basic research questions, testing them on empiric research studies, which have already been done, and I also perform my own data analysis of PISA 2003 by SPSS. I have succeeded to answer how the leisure time is spent, if existing network of institutions for after-school education provides youth enough appealing options to choose from and how accessible this offer is.

My analysis is based on following theoretical data: leisure time has its function; it should be directed for specific purposes. Properly managed leisure time is a key factor for the proper lifestyle of the youth and is positively contributing to the personal growth. It is a prevention of the socio-pathological phenomena endangering the youth. I have identified significant amount of factors influencing a selection of leisure time activities. I have proposed an illustrated model showing interconnections of factors.

I have also analysed state institutions and bodies related to the youth in the Czech republic and analysed all providers of leisure time activities. This is followed by the implication for the public policy and a „tree of problems“ related to the topic.

Important findings of my thesis are: on one hand there is a lack of resources in the system (on both, supply and demand, sides) and on the other hand there is an unsatisfying structure of the offer of institutions for after-school education. This situation leads to a paradox of supply overhang on the side of institutions and the frustration from unsatisfactory offer on the respondent's side. Demanded activities are on a short list because of insufficient funding, while there is spending in vain on „unwanted“ activities. Clearly the solution of this problem goes beyond this work and should be introduced from the top levels (state, MŠMT ČR).

Finally, I would like to mention that the ideal situation in the society should allow the youth to participate on a desired leisure time activity without any restriction. This can reduce the different participation of various socio-demographic groups in the leisure time activities, as identified during PISA 2003 analysis. From the long-term view, the investing into the personal growth of the youth is an investment to the future of the whole society.

9. Použitá literatura

- [1] Adresář občanských sdružení dětí a mládeže. Praha: IDM MŠMT ČR, 1995.
- [2] ALAN, J.: *Etapy života očima sociologie*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-044-6.
- [3] BARTKO, D.: *Moderní psychohygienu*. Praha: Pyramida, 1980.
- [4] BLÁHA, V.: *Potřeby a zájmy žáků základní školy z hlediska rozvoje jedince a požadavků na něj*. Praha: VÚP, 1987.
- [5] BLÁHA, V.: *Příspěvek k objasnění současného stavu výchovně vzdělávacích vlivů na žáky ZDŠ v době mimo vyučování a ve volném čase*. Praha: VÚP, 1967.
- [6] BLÁHA, V.: *Volný čas, výchova a sociální formování žáků v době mimo vyučování. Teorie volného času dětí a její uplatnění v pojetí komunistické výchovy žáků základních škol v době mimo vyučování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- [7] BUCHODOLSKI, B.: *Idea wczasów na tle społeczno-gospodarczego rozwoju Europy*. Warszawa, 1948.
- [8] BURDOVÁ, J.: *Volnočasové pohybové aktivity osob s postižením*. In: HODANĚ, B. (Eds.): *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.
- [9] CSÉMY, L., KRCH, F. D., PROVAZNÍKOVÁ, H., RÁŽOVÁ, J., SOVINOVÁ, H.: *Životní styl a zdraví českých školáků. Z výsledků mezinárodní srovnávací studie Světové zdravotnické organizace The Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)*. Praha: Psychiatrické centrum, 2005. ISBN 80-85121-94-8.
- [10] CSÉMY, L., SOVINOVÁ, H., SADÍLEK, P.: *ESPAD 1999 Unpublished Research Report*, Praha, 2000.
- [11] ČECH, T.: *Volnočasové aktivity dětí mladšího školního věku na počátku 21. století*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. In: HODANĚ, B. (Eds.): *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.

- [12] ČIHOVSKÝ, J.: *K vývoji názorů na volný čas (od Aristotela k Dumazedierovi)*. In: HODAŇ, B. (Eds.): *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.
- [13] DUMAZEDIER, J.: *Vers une civilisation du loisir*. Paris, 1962.
- [14] ECCLES, J.: *Extracurricular Activities and Adolescent Development*. In: *Journal of Social Issues*. Vol. 59, No. 4, pp. 865-889, 2003.
- [15] FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principál, 2000. ISBN 80-85947-50-1.
- [16] FILIPCOVÁ, B.: *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda, 1967.
- [17] FONTANA, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
- [18] FRIEDLANDEROVÁ, H., TUČEK, M.: *Češi na prahu nového tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, Median, 2000. ISBN 80-7178-624-1.
- [19] HAVLÍK, R., HALÁSZOVÁ, V., PROKOP, J.: *Kapitoly ze sociologie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1996.
- [20] HODAŇ, B.: *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.
- [21] HOFBAUER, B.: *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-27-5.
- [22] JÍRA, O.: *Výzkum „Děti, mládež a volný čas“*. IDM MŠMT ČR, Praha, 1997.
- [23] JURÁČKOVÁ, I.: *Nízkoprahové kluby pro mládež a jejich nabídka volnočasových aktivit*. Ústav sociálních studií Univerzity v Hradci Králové. In: HODAŇ, B. (Eds.): *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.
- [24] KAPLAN, T.: *Analýza transparentnosti dotačního procesu MŠMT v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže*. Bakalářská práce, Brno: Ekonomicko-správní fakulta MU, 2007.
- [25] KAPLÁNEK, M.: *Pedagogika volného času*. Skripta TF JCU, 2003.
- [26] KLENOVSKÝ, L.: *Jak se daří myšlenke nízkoprahových center na Slovensku?* Éthum, č. 33, 2002.

- [27] KOLÁŘ, P.: *Výzkum „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“*. IDM MŠMT ČR, Praha, 1997.
- [28] Kolektiv pracovníků IDM MŠMT ČR: *Výzkum „Mládež v České republice“*. IDM MŠMT ČR, Praha, 1996.
- [29] KON, I. S.: *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: SPN, 1986. ISBN 14-409-86.
- [30] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- [31] LEWIS, C. P.: *The Relation between extracurricular activities with academic and social competencies in school age children: a meta-analysis*. 2004.
- [32] MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. et al.: *(Ne)rovné šance na vzdělání. Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1400-4.
- [33] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- [34] *Mladí lidé v měnících se společnostech. Diskusní průvodce. Střední a Východní Evropa, Společenství nezávislých států a Pobaltské státy*. Praha: UNICEF, 2001. ISBN 80-86109-77-1.
- [35] *Mládež České republiky. Informační publikace o dětech a mládeži v České republice*. Praha: ČRDM, 2008.
- [36] *Národní program rozvoje sportu pro všechny*. Usnesení vlády ČR č. 17, 2000.
- [37] ONDREJKOVIČ, P.: *Globalizácia a individualizácia mládeže. Negatívne stránky*. Bratislava: Veda, 2002. ISBN 80-224-0689-0.
- [38] OPATA, R. et al.: *Úvod do teórie a praxe mimotriednej výchovy*. Bratislava: SPN, 1968.
- [39] PALEČKOVÁ, J., TOMÁŠEK, V.: *Učení pro zítřek. Výsledky výzkumu OECD PISA 2003*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2005. ISBN 80-211-0500-3.
- [40] PÁVKOVÁ, J. et al.: *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 1. vyd., Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
- [41] PÁVKOVÁ, J. et al.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

- [42] PETRUSEK, M.: *Společnosti pozdní doby*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-63-6.
- [43] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-032-4.
- [44] PŘIBYLOVÁ, M., HERZOK, A., RÁČEK, S.: *Standardy nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Éthum, č. 33, 2002.
- [45] RIPKA, V., TUREK, M., VITASKOVA A.: *A report on Contemporary Czech youth policy in the Czech Republic*. Praha: Institute for social and economic analyse, 2005.
- [46] SAK, P. et al.: *Výzkum „Struktura a vývoj volnočasových aktivit dětí a mládeže“*. Praha: MŠMT ČR, 1992.
- [47] SAK, P.: *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- [48] SLEPIČKOVÁ, I.: *Sport a volný čas adolescentů*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-86317-13-7.
- [49] SOVINOVÁ, H., SCÉMY, L.: Smoking behaviour of Czech adolescents: Results of the Global Youth Tobacco Survey in the Czech Republic, 2002 GYTS. CEJP.
- [50] SPOUSTA, V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994. ISBN 80 -210 -1007 -X.
- [51] STANÍČEK, J.: *Éthum*, č. 33, 2002.
- [52] Státní politika vzhledem k mladé generaci v České republice. Praha: MŠMT ČR – odbor pro mládež, 1999.
- [53] Strategie a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT na období 2001 - 2004. Praha: MŠMT ČR - odbor pro mládež, 2001.
- [54] Strategie a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT na období 2005 - 2008. Praha: MŠMT ČR - odbor pro mládež, 2005.
- [55] SUE, R.: *Le loisir*. Paris: Preses universitaires de France, 1978.
- [56] ŠTÍPEK, J.: *Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže*. Praha: SPN, 1987. ISBN 14-137-87.
- [57] ŠTURSOVÁ, T., BOCAN, M.: *Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“*. IDM MŠMT ČR, Praha, 2006.

- [58] ŠVESTKA, V., JÍRA, O.: *Výzkum „Občanské vědomí“. Kontinuální výzkum*. Praha: NIDM MŠMT ČR, 1996.
- [59] ŠVIGOVÁ, M.: *Volný čas a my*. Praha: Svobodné slovo, 1967. ISBN 32-013-67.
- [60] VAISBRODAS, R.: *Re: CRDM's application for candidate membership to the European Youth Forum*. Brusel, 2005.
- [61] VÁŽANSKÝ, M.: *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno: MU, 1992. ISBN 80-210-0428-2.
- [62] VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V.: *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typie, 2001.
- [63] Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- [64] VESELÝ, A.: *Metody a metodologie vymezení problému*. Praha: UK FSV CESES, 2005.
- [65] VESELÝ, A., NEKOLA, M.: *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-75-5.
- [66] Volný čas a prevence u dětí a mládeže. Praha: MŠMT ČR - odbor pro mládež, 2002.
- [67] Vyhláška MŠMT č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání. MŠMT ČR. Praha, 2005.
- [68] *Výzkum „Aktuální problémy mladé generace ČR“*. NIDM MŠMT ČR, Praha, 2006.
- [69] *Výzkum „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“*. Factum Invenio, IDM MŠMT ČR, Praha, 2008.
- [70] Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Praha: MŠMT ČR, 2004.
- [71] ŽUMÁROVÁ, M.: *Některé z možností školy ve využití volného času*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity v Hradci Králové. In: HODAŇ, B. (Eds.): *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-37-1.

9.1. Internetové zdroje⁶⁸

- [72] Adam (zpravodajský a informační servis sdružení dětí a mládeže)
<http://www.adam.cz/>
- [73] Bambiriáda (přehlídka činnosti sdružení dětí a mládeže a středisek volného času)
<http://www.bambiriada.cz/2009.php>
- [74] ČRDM (Česká rada dětí a mládež) Výroční zpráva 2007, Praha, 2008. Dostupná na
www: http://www.crdm.cz/download/dokumenty/VZ_CRDM_2007.pdf
- [75] ČSÚ (Český statistický úřad) Věkové složení obyvatel ČR podle pohlaví a věku k 1.
1. 2007, 2007. Dostupné na www (cit. dne 14. 4. 2009):
[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/2D00278627/\\$File/400308001.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/2D00278627/$File/400308001.pdf)
- [76] DOUBRAVA, L.: *Další verze zákona o mládeži na obzoru*, on-line Učitelské noviny,
č. 32, 2005. Dostupná na www:
http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=32&rok=05&odkaz=dalsi.htm&PHPSESSID=abe938f83f535d3e468861fb0cee89f2
- [77] ERYICA: Evropská charta informací pro mládež, Bratislava, 2004. Dostupná na
www (cit. dne 14. 5. 2009):
<http://www.adam.cz/zahranici/view.php?navezclanku=evropska-charta-informaci-pro-mladez&cislocclanku=2007030007>
- [78] Europa: Education, Training, Youth: Cooperation with third countries – Czech
republic- Adoption of the Community Acquis, on-line text:
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e19107.htm>
- [79] Europa: Youth: Introduction, on-line text:
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/cha/c11182.htm>
- [80] Bílá kniha Evropské komise o mládeži. Nový podnět pro evropskou mládež, 2001.
Dostupná na www: <http://www.msmt.cz/mladez/bila-kniha-evropske-komise-o-mladezi>

---

⁶⁸ Aktuálnost všech internetových zdrojů byla překontrolována k 16. 5. 2009. Citováno bylo od února 2009.

- [81] HUSÁK J.: *Evropská konference o mládež v Praze*, 2009. Dostupný na [www](http://www.evropamladymaocima.cz/aktuality/evropska-konference-o-mladezi-v-praze) (cit. dne 2. 5. 2009): <http://www.evropamladymaocima.cz/aktuality/evropska-konference-o-mladezi-v-praze>
- [82] Národní informační centrum pro mládež (NICM) www.icm.cz
- [83] Výzkumy NIDM (Národní institut dětí a mládeže) <http://www.vyzkum-mladez.cz/>
- [84] Junák: Skauting: Historie. Dostupná na [www](http://verejnost.skaut.cz/skauting/historie/) (cit. dne 10. 4. 2009): <http://verejnost.skaut.cz/skauting/historie/>
- [85] Mládež v akci (program EU) <http://www.mladezvakci.cz>
- [86] MŠMT 1998: Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2002. Dostupná na [www](http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky) (cit. dne 10. 4. 2009): <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky>
- [87] MŠMT 2003: Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007. Dostupná na [www](http://aplikace.msmt.cz/HTM/Konceepce_ml.htm) (cit. dne 10. 4. 2009): http://aplikace.msmt.cz/HTM/Konceepce_ml.htm
- [88] MŠMT 2005: Úplné znění Zřizovací listiny Národního institutu dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné na [www](http://www.nidm.cz/o-nidm/zakladni-dokumenty/zrizovaci-listina-nidm) (cit. dne 13. 4. 2009): <http://www.nidm.cz/o-nidm/zakladni-dokumenty/zrizovaci-listina-nidm>
- [89] MŠMT 2005b: Zpráva české republiky o realizaci participace. Dostupná na [www](http://aplikace.msmt.cz/HTM/JRNarodnizpravaorealizaciparticipace_ceskaverze.htm) (cit. dne 15. 4. 2009): http://aplikace.msmt.cz/HTM/JRNarodnizpravaorealizaciparticipace_ceskaverze.htm
- [90] MŠMT 2007: Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. Dostupná na [www](http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013) (cit. dne 11. 4. 2009): <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>
- [91] MŠMT 2007b: Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na léta 2007 – 2010. Dostupné na [www](http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/programy_statni_podpory_opravena_metodika2.pdf) (cit. dne 18. 4. 2009): http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/programy_statni_podpory_opravena_metodika2.pdf

- [92] Národní institut dětí a mládeže: Vybrané právní předpisy. Dostupné na [www](http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/svc/vybrane-legislativni-otazky/vybrane-pravni-predpisy) (cit. dne 30. 3. 2009):
<http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/svc/vybrane-legislativni-otazky/vybrane-pravni-predpisy> Portál
- [93] Portál veřejné správy ČR (vyhledávání v předpisech ze Sbírky zákonů) (cit. dne 30. 3. 2009): www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/716/_s.155/699/place
- [94] Stanovy ČRDM (<http://www.crdm.cz/view.php?cisloclanku=2004020501>)
- [95] Sociální stratifikace: Kdo uslyší výzvy výzkumu PISA? Dostupné na [www](http://www.stratif.cz/?operation=display&id=192):
<http://www.stratif.cz/?operation=display&id=192>
- [96] SSM: Stanovy Socialistického svazu mládeže, 1987. Dostupné na [www](http://www.totalita.cz/texty/ssm_stanovy.pdf) (cit. dne 25. 3. 2009): http://www.totalita.cz/texty/ssm_stanovy.pdf
- [97] ŠKRABSKÝ, T.: *Národní zpráva o průběhu a dopadu programu Mládež 2000 – 2006 Česká republika*. Praha: HumanPro, 2007. Dostupná na [www](http://www.mladezvakci.cz/archiv-programu-mladez-2000-2006/hodnotici-zpravy-programu-mladez/) (cit. dne 28. 3. 2009):
<http://www.mladezvakci.cz/archiv-programu-mladez-2000-2006/hodnotici-zpravy-programu-mladez/>
- [98] Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV) <http://www.uiv.cz/>
- [99] Úmluva o právech dítěte. OSN, New York, 1989. Dostupná na [www](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf) (cit. dne 17. 3. 2009): <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- [100] YFJ (Evropské fórum mládeže) <http://www.youthforum.org>
- [101] YFJ (Evropské fórum mládeže dostupné na: <http://www.youthforum.org>): 11
Indicators of a (national) youth policy. Brusel, 2002. on-line text:
http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/CoE_indicators.pdf
- [102] YFJ: Becoming a member, on-line text: <http://www.youthforum.org/en/node/31>
- [103] Vývoj vybraných kvantitativních údajů SVČ podle krajů v České republice (r. 1999-2007) (viz příloha), dostupný na (cit. dne 22. 4. 2009):
www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/svc/statisticke-udaje/vyvoj-vybranych-kvantitativnich-udaju-svc

10. Přílohy

10.1. Vybrané právní předpisy⁶⁹

Přehled vybraných právních předpisů pro subjekty pracující s dětmi a mládeží týkající se volného času, SVČ, NNO, podpory talentů a soutěží; vzdělávání a výchovy a sociálně patologických jevů.

I. Volný čas, SVČ, NNO, podpora talentů a soutěže

Zákon č.83/1990 Sb. o sdružování občanů ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech

Zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (církevní zákon)

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a dalším vzdělávání (školský zákon)

Vyhláška č. 410 /2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých

Vyhláška č. 55 /2005 Sb. o podmínkách organizace a financování soutěží a přehlídek v zájmovém vzdělávání

Vyhláška č.74/2005 o zájmovém vzdělávání

Vyhláška č.107/2005 Sb. o školním stravování

Vyhláška č.64/2005 Sb. o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů

Vyhláška č.108/2005 o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních

Vyhláška č. 364/2005 Sb. o vedení dokumentace škol a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení a ze školní matriky

Vyhláška č. 492/2005 Sb. o krajských normativních

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnicích

Nařízení vlády č. 75/2005 Sb . o stanovení rozsahu přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko psychologické činnosti pedagogických pracovníků

---

⁶⁹ <http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/svc/vybrane-legislativni-otazky/vybrane-pravni-predpisy>

Vyhláška č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Plné znění najdete na: http://www.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?CAI=2800

Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů , poslední znění 471/2005 Sb.

Vyhláška č.106 /2001Sb. o zotavovacích akcích ve znění vyhlášky č.148/2004 Sb.

Vyhláška č. 107/ 2001 o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných ve znění vyhlášky č.137/2004 Sb.

Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

Zákon č. 115/2001 Sb. o podpoře sportu

Zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, jak vyplývají z pozdějších změn

II. Vzdělávání a výchova

Vyhláška MPSV ČR č. 21/1991 Sb., o bližších podmínkách zabezpečování rekvalifikace uchazečů o zaměstnání ve znění vyhlášky č. 324/1992 Sb.

Vyhláška, kterou se stanoví podle § 31 odst. 2 zákona č. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti, provádění rekvalifikace občanů.

Vyhláška MŠMT č. 139/1997 Sb., o podmínkách odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o předpokladech kvalifikace výchovných poradců

Vyhláška kterou se stanoví podle §51 odst. 3 zákona č. 29/1984 Sb. o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění zákona č. 138/1995 Sb., a podle § 34 zákona České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění zákona České národní rady č. 390/1991 Sb., kterou se stanoví podmínky odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků škol, předškolských zařízení.

III. Sociálně patologické jevy

Zákon č. 37/1989 Sb, o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách ve znění zákona č. 362/2004 Sb.

Zákon, který stanoví zacházení s návykovými látkami, s přípravky obsahujícími návykové látky, s některými látkami používanými při výrobě nebo zpracování návykových látek a pěstování máku, konopí a koky a vývoz a dovoz makovin.

Vyhláška ministerstva spravedlnosti České socialistické republiky č. 244/1988 Sb., kterou se určuje, co se považuje za omamné prostředky a jedy ve smyslu § 187 a 188 trestního zákona.

10.2. Vývoj vybraných kvantitativních údajů středisek volného času (SVČ) podle krajů v České republice (1999 – 2007) z MŠMT

Kraj	Počet SVČ	Počet ZÚ	Celkem dětí a mládeže	Počet akcí	Počet účast.	Celk. tábo-rů	Celk. účast.	Počet IPP	Počet PIPP	Počet ITHP	Počet PTHP
JIHOČESKÝ											
2007	15	1 152	11 892	2 143	140 089	92	3 208	95	86,7	69	48,6
2006	14	1 138	12 078	2 207	136 184	92	3 162	93	84,0	73	51,0
2005	14	1 129	11 797	2 616	102 678	70	2 318	86	81,8	67	48,4
2004	13	948	9 822	2 405	107 908	108	3 284	75	71,3	52	41,4
2003	13	901	9 808	2 040	97 093	94	3 053	78	69,8	52	40,7
2002	13	897	11 108	2 272	108 962	101	3 354	71	66,3	52	35,0
2001	13	868	11 360	2 668	94 619	114	3 833		65,4		38,9
2000	13	903	11 200	2 338	97 301	115	3 638		61,9		36,8
1999	15	992	13 166	2 124	88 192	103	4 054		68,9		36,3
JIHOMORAVSKÝ											
2007	34	3 092	34 653	7 882	254 735	300	9 788	278	248,9	175	132,4
2006	34	2 652	29 710	7 862	259 901	430	12 619	275	236,0	149	115,0
2005	35	2 708	29 947	10 390	352 406	450	14 207	254	231,2	149	117,0
2004	34	2 758	31 230	8 810	349 328	534	15 501	248	229,2	146	109,8
2003	34	2 624	29 305	7 855	342 148	486	14 343	241	212,4	147	112,3
2002	34	2 527	29 264	6 659	331 098	440	14 838	237	207,4	147	111,5
2001	34	2 441	29 025	10 094	332 937	542	16.881		194,5		97,6
2000	34	2 394	28 710	6 572	296 054	630	19.501		179,9		96,8

1999	34	2 299	29 195	5 149	289 249	354	10.468		178,6		78,7
KARLOVARSKÝ											
2007	15	790	11 497	1 703	101 396	59	2 245	55	51,4	45	32,4
2006	15	760	10 881	2 285	115 522	83	2 861	58	52,0	40	29,0
2005	15	739	10 660	3 937	180 393	77	2 691	56	51,4	37	26,0
2004	15	766	11 263	4 048	170 795	119	3 556	57	53,6	42	27,7
2003	15	757	10 933	3 452	162 724	110	3 810	61	57,3	46	30,8
2002	15	720	10 640	3 842	170 078	129	4 624	60	56,3	44	29,8
2001	15	717	10 589	3 447	160 613	109	4 094		54,2		31,9
2000	15	722	10 777	3 955	175 190	117	4 276		53,0		32,0
1999	15	722	10 831	2 110	103 302	106	3 576		54,3		29,9

Kraj	Počet SVČ	Počet ZÚ	Celkem děti a mládeže	Počet akcí	Počet účast.	Celk. tábo- rů	Celk. účast.	Počet IPP	Počet PIPP	Počet ITHP	Počet PTHP
KRÁLOVÉHRADECKÝ											
2007	26	1 210	13 734	3 580	171 425	96	2 901	114	99,0	62	42,7
2006	26	1 156	13 246	3 583	188 699	112	3 095	118	98,0	62	42,0
2005	24	1 148	12 914	4 250	206 071	125	3 314	99	92,8	59	40,7
2004	21	1 134	13 169	4 952	204 675	165	4 162	104	98,1	71	51,0
2003	21	1 153	13 341	3 431	161 875	130	3 721	111	104,5	72	56,1
2002	21	1 220	14 259	3 637	194 225	140	4 056	112	101,1	61	43,2
2001	21	1 203	14 566	3 766	184 531	146	4 580		97,2		48,0
2000	21	1 172	13 800	3 902	185 129	134	3 989		89,8		47,4
1999	21	1 150	14 699	2 695	167 012	114	3 368		89,6		45,2
LIBERECKÝ											
2007	16	696	7 767	1 238	83 291	70	1 981	75	59,8	43	28,4
2006	16	682	7 646	1 296	69 314	107	2 802	71	59,0	44	34,0
2005	15	633	7 036	2 556	108 045	114	2 834	71	58,4	37	28,5
2004	15	701	7 866	2 182	86 908	154	3 735	75	59,5	46	32,6
2003	15	706	8 295	2 830	80 625	145	4 055	68	58,0	41	28,1
2002	14	658	8 203	2 278	87 798	148	4 203	52	47,6	34	24,8
2001	14	650	7 911	1 587	98 176	149	4 229		46,1		27,6
2000	14	641	8 157	1 699	82 049	174	4 672		45,0		22,4
1999	14	626	8 120	2 040	84 459	150	4 403		46,2		22,7

MORAVSKOSLEZSKÝ											
2007	28	1 988	25 941	9 253	358 127	267	8 255	202	196,8	205	168,3
2006	32+2	1 931	24 762	12 618	369 238	323	9 365	208	200,0	198	162,0
2005	34	1 972	25 494	10 134	429 231	346	10 012	218	207,9	200	165,7
2004	35	2 242	30 319	6 698	414 058	504	16 679	209	201,2	198	157,5
2003	35	2 170	30 927	6 398	428 609	441	14 701	208	199,4	197	159,3
2002	35	2 209	30 890	6 292	438 943	415	13 900	206	198,6	186	150,4
2001	35	2 182	31 638	6 345	420 914	400	13 366		192,8		162,5
2000	35	2 122	30 687	5 712	397 536	363	11 852		189,8		152,5
1999	35	2 126	30 149	5 394	337 065	286	9 544		190,0		148,1

Kraj	Počet SVČ	Počet ZÚ	Celkem děti a mládeže	Počet akcí	Počet úcast.	Celk. tábo- rů	Celk. úcast.	Počet IPP	Počet PIPP	Počet ITHP	Počet PTHP
OLOMOUCKÝ											
2007	18	1 309	15 486	4 285	244 479	134	4 168	121	105,4	83	69,3
2006	18	1 207	15 152	5 305	314 311	163	4 711	118	104,0	84	69,0
2005	19	1 241	14 955	7 036	396 007	170	5 550	110	98,9	82	68,2
2004	19	1 188	14 976	6 383	353 310	248	6 995	109	97,6	82	72,2
2003	19	1 162	15 372	5 852	284 294	219	6 523	106	95	84	66,1
2002	19	1 140	14 871	5 198	270 448	207	6 502	112	100,2	90	71,8
2001	19	1 084	14 801	5 290	264 437	180	5 698		102,3		68,7
2000	19	1 026	14 389	4 157	247 685	199	5 887		97,2		78,6
1999	19	1 054	14 319	3 569	234 331	148	4 719		85,2		69,1
PARDUBICKÝ											
2007	18	1 104	12 717	2 212	151 280	69	2 176	74	69,7	43	31,8
2006	18	1 112	12 726	3 507	180 432	84	2 375	72	70,0	42	32,0
2005	18	1 163	12 814	5 676	188 227	94	2 789	73	69,9	41	29,8
2004	18	1 188	13 724	4 578	170 462	88	2 565	77	73	40	29,7
2003	18	1 170	14 050	3 933	173 554	101	2 909	75	72,0	41	29,0
2002	18	1 204	14 803	3 759	166 930	104	3 397	79	77,1	42	29,5
2001	18	1 217	14 930	2 639	155 976	108	3 610		74,2		27,6
2000	18	1 189	14 875	2 560	162 932	106	3 775		72,4		26,6
1999	18	1 116	14 093	2 499	155 953	76	2 886		72,2		27,5

PLZEŇSKÝ											
2007	18	1 354	17 050	2 951	206 041	104	3 087	123	109,0	87	59,8
2006	17 +1	1 366	18 159	3 639	174 588	139	3 775	113	107,0	72	53,0
2005	18	1 418	18 370	4 653	178 792	148	3 864	111	102,1	72	51,3
2004	18	1 508	19 170	4 039	163 484	152	4 203	114	93,3	69	50,2
2003	18	1 381	17 027	3 630	145 109	142	3 986	102	91,7	69	48,5
2002	18	1 297	15 638	3 238	205 164	146	4 317	90	85,7	61	43,5
2001	18	1 298	15 943	3 194	154 507	135	4 100		84,2		40,0
2000	18	1 266	15 846	2 880	131 680	160	4 899		86,8		37,4
1999	18	1 209	15 566	1 979	121 271	130	4 531		90,1		37,9

Kraj	Počet SVČ	Počet ZÚ	Celkem dětí a mládeže	Počet akcí	Počet účast.	Celk. táborů	Celk. účast.	Počet IPP	Počet PIPP	Počet ITHP	Počet PTHP
PRAHA											
2007	16	1 917	18 287	4 619	172 563	254	7 926	216	189,8	142	119,1
2006	16	1 906	17 557	14 759	295 455	253	8 002	222	194,0	144	120,0
2005	16	1 918	17 032	8 676	199 633	244	7 565	217	175,7	150	118,4
2004	16	1 830	16 471	7 687	184 168	269	8 154	205	181,9	136	115,9
2003	16	1 642	16 294	7 505	160 704	276	8 995	190	166,2	125	108,8
2002	15	1 712	14 500	7 460	177 905	301	9 267	169	149,7	116	98,6
2001	15	1 429	15 031	4 510	138 410	242	8 194		141,3		107,2
2000	15	1 377	14 819	3 198	129 942	215	7 486		133,2		93,0
1999	15	1 392	15 920	3 244	136 828	192	6 454		130,0		96,9
STŘEDOČESKÝ											
2007	22	1 228	14 743	3 521	177 002	138	4 417	122	115,5	84	69,1
2006	22	1 203	13 969	5 244	231 758	157	4 742	139	116,0	81	67,0
2005	20	1 144	11 995	8 313	297 390	168	4 882	113	107,7	87	72,6
2004	20	1 092	12 260	8 527	305 592	215	5 945	103	95,9	95	78,2
2003	20	1 034	11 898	6 199	249 944	214	6 084	103	97,7	96	78,4
2002	20	1 045	12 164	5 769	231 039	188	5 634	99	94,8	87	69,5
2001	20	1 010	13 216	6 317	232 024	186	5 454		99,5		70,2
2000	20	1 073	13 586	6 371	243 451	216	6 402		100,4		55,0
1999	20	1 055	12 720	2 987	174 910	194	6 461		107,2		61,3

ÚSTECKÝ											
2007	29	1 350	15 466	3 489	248 108	131	5 034	156	147,2	81	69,2
2006	29	1 337	14 835	4 311	288 617	182	5 793	154	143,0	85	74,0
2005	28	1 355	14 627	6 243	336 068	197	6 766	150	143,1	92	80,2
2004	28	1 412	15 441	6 615	309 891	227	7 154	145	137,1	78	64,7
2003	28	1 295	14 673	5 829	297 718	217	7 172	163	149,6	77	68,7
2002	28	1 272	14 854	6 241	259 497	210	6 493	157	139,4	78	65,6
2001	28	1 199	14 061	5 434	249 493	214	6 618		127,2		65,2
2000	28	1 203	13 812	5 120	224 591	231	7 262		123,0		64,7
1999	26	1 063	13 630	3 556	200 072	179	6 288		116,0		52,2

Kraj	Počet SVČ	Počet ZÚ	Celkem děti a mládeže	Počet akcí	Počet účast.	Celk. tábo- rů	Celk. účast.	Počet IPP	Počet PIPP	Počet ITHP	Počet PTHP
VYSOČINA											
2007	20	1 213	14 546	2 090	148 097	106	4 061	89	83,6	62	48,9
2006	20	1 183	14 008	2 890	152 376	119	3 889	89	84,0	58	47,0
2005	21	1 185	13 562	4 760	232 555	145	4 761	118	87,3	61	49,5
2004	21	1 208	13 473	3 662	197 975	201	6 155	116	94	53	42,2
2003	21	1 210	13 967	3 384	177 345	146	4 914	116	92,7	53	41,7
2002	21	1 220	14 366	2 957	173 016	135	4 859	115	92,5	54	43,0
2001	20	1 144	13 373	2 625	151 568	130	4 453		87,0		42,1
2000	20	1 091	13 259	2 781	171 763	137	4 470		84,2		38,7
1999	20	1 072	13 138	2 179	175 427	104	3 552		82,8		40,1
ZLÍNSKÝ											
2007	21	1 336	16 475	3 418	239 864	87	2 526	103	99,0	60	48,0
2006	20	1 275	15 611	3 084	206 247	81	2 403	107	103,0	59	45,0
2005	18	1 025	12 635	3 341	202 704	132	3 640	87	82,2	48	38,6
2004	18	1 203	14 881	3 603	202 008	168	4 065	98	93,4	52	41,0
2003	18	1 229	15 168	3 655	193 593	162	4 381	96	92,3	52	39,1
2002	18	1 227	14 960	3 370	167 629	185	4 392	98	94,6	55	40,2
2001	19	1 232	14 996	3 470	166 892	167	4 419		94,9		38,9
2000	19	1 174	15 277	3 139	174 000	172	4 343		94,6		38,9
1999	19	1 215	15 852	2 721	142 879	108	3 107		94,9		37,0

CELKEM v ČR											
2007	296	19 739	230 254	52 384	2 696 497	1 907	61 773	1 823	1 661,8	1 241	968,0
2006	298+3	18 908	220 340	72 590	2 982 642	2 325	69 594	1 837	1 650,0	1 191	940,0
2005	295	18 778	213 838	82 581	3 410 200	2 480	75 449	1 763	1 590,4	1 182	934,9
2004	291	19 178	224 065	74 189	3 220 562	3 152	92 153	1 735	1 579,5	1 160	914,1
2003	291	18 434	221 058	65 993	2 955 335	2 883	88 647	1 718	1 558,6	1 152	907,6
2002	289	18 348	220 520	62 972	2 982 732	2 849	89 836	1 657	1 511,3	1 107	856,5
2001	289	17 674	221 440	61 386	2 805 090	2 822	89 529		1 460,8		866,4
2000	289	17 353	219 194	41 240	2 719 303	2 969	92 452		1 411,2		820,8
1999	289	17 091	221 398	42 246	2 410 950	2 244	75 460		1 407,0		782,9

70

---

⁷⁰ Počet interních pedagogických pracovníků (IPP) a interních technickohospodářských pracovníků (ITHP), v této vývojové tabulce, sledujeme až od roku 2002. V kolonce Počet SVČ–první číslo značí aktivní SVČ, druhé číslo značí SVČ je v rejstříku, ale nyní nepracuje.